

Valeriu Capcelea, doctor habilitat în filosofie (2008), conferențiar universitar (1992). Născut în anul 1952 în satul Izvoare r-nul Drochia (actualmente, r-nul Florești), RSS Moldovenească/Republica Moldova. Licențiat al Facultății de Istorie a Universității de Stat din Chișinău (1974). În perioada 1974-1978 a fost profesor de istorie și științe sociale la Școala medie din comuna Geamăna, r-nul Anenii-noi, iar din 1978, timp de 35 de ani a muncit la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți în calitate de conferențiar universitar al Catedrei de științe socio-umane și drept public, apoi în anul universitar 2013-2014, în funcție de profesor universitar la Catedra de drept public a Universității de Studii Europene din Moldova. Începând cu anul 2014 activează la AȘM, Filiala/Secția Nord Bălți: 2014-2018, secretar științific, 2018, cercetător științific principal, 2019, director, 2020, șeful Secției Nord.

Predă cursuri de filosofie generală, filosofie socială, filosofie a dreptului, etică și deontologie juridică. Totodată, începând cu anul de învățământ 2018-2019, promovează cursul de Filosofia dreptului european la specialitatea Drept european (masterat) la extensiunea din Bălți a Facultății de Drept a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

V. Capcelea este autorul a 310 lucrări științifice, 47 volume (18 monografii, 28 manuale pentru studenții instituțiilor de învățământ superior și un suport didactic pentru pedagogii), 14 broșuri, 165 articole științifice publicate în reviste de specialitate, în culegeri naționale și internaționale, 30 teze ale comunicărilor științifice, 5 lucrări în format electronic, 38 indicații metodice, programe analitice, curriculum-uri universitare și materiale didactice. Este editor și redactor a 9 culegeri de articole științifice și lucrări metodice. V. Capcelea a participat la 135 conferințe, simpozioane, sesiuni științifice naționale și internaționale desfășurate în Republica Moldova, România, Ucraina și Rusia.

O realizare de proporții o constituie lucrările publicate de V. Capcelea în ultimii ani în România: *Deontologia profesională a executorului judecătoresc: curs universitar*, - București: Ed. Universul juridic, 2014; *Etica și comportamentul civilizat*. - București: Ed. Pro Universitaria, 2016; *Deontologia profesională a juristului: curs universitar*. - București: Ed. Universul juridic, 2018; *Filosofia juridică. Introducere în istoria filosofiei juridice și în studiul principalelor domenii ale ei: curs universitar*. - București: Ed. Universul juridic, 2019; *Filosofia socială: curs universitar*. - București, Ed. Pro Universitaria, 2019; *Tractat de filosofie*. - București: Ed. PRO Universitaria, 2020; *Etica și comportamentul civilizat. Ed. a 2-a*, rev. și ad. - București: Ed. Pro Universitaria, 2022; *Intellectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în societatea post-modernă*. - București: Ed. Pro Universitaria, 2022.

În anul 2010, Ministerul Educației i-a acordat o diplomă pentru succese remarcabile în domeniul educației, devotament în promovarea procesului educațional, aport considerabil în pregătirea specialiștilor de înaltă calitate și cu prilejul aniversării a 65-a a fondării Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți. În anul 2017 pentru rezultate deosebite în cercetarea științifică, management eficient și promovarea imaginii științei pe plan național și internațional, AȘM i-a acordat Medalia „Nicolae Milescu-Spătarul”, iar în 2022 i-a conferit Diploma Meritul Academic.

Ion Ciobanu, doctor în drept (2012), lector universitar (2007). Născut în anul 1980 în or. Sângerei, RSS Moldovenească/Republica Moldova. Licențiat al Facultății de Drept a Universității Lucian Blaga din Sibiu (2003). În perioada anilor 2004-2023 a activat la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți în calitate de asistent/lector universitar al Catedrei de științe socio-umane și, apoi, titular la Catedra de drept.

Predă cursuri de drept constituțional și instituțiile politice, pluripartitism, E/voting și dezvoltarea societății civile, managementul proiectelor etc.

Ion Ciobanu a publicat 45 de lucrări științifice: monografii, manuale pentru studenții instituțiilor de învățământ superior, articole științifice publicate în reviste de specialitate, în culegeri naționale și internaționale, teze ale comunicărilor științifice, indicații metodice și materiale didactice, teze, programe analitice, curriculum-uri universitare.

Ion Ciobanu este expert în domeniul electoral și a beneficiat de numeroase vizite de studiu, misiuni de observare, instruirii în SUA (Fulbright), România (Erasmus), Suedia, Georgia, Ucraina (observator ENEMO), Muntenegru (observator ENEMO), Federația Rusă ș.a.

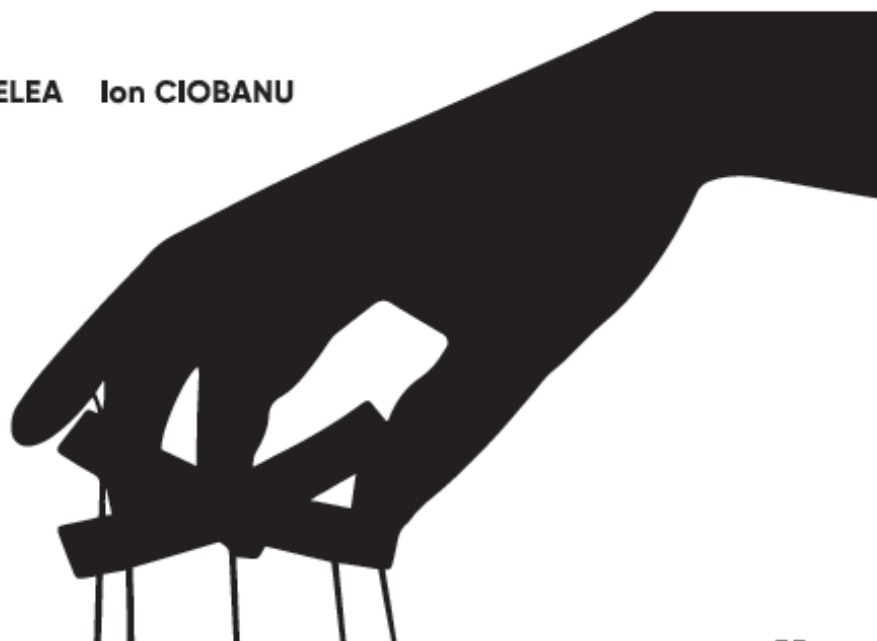

TRANSHUMANȚA POLITICĂ MOLDOVENEASCĂ: esența și repercusiunile nefaste asupra dezvoltării Republicii Moldova

Chișinău 2023

Valeriu CAPCELEA Ion CIOBANU

TRANSHUMANȚA POLITICĂ MOLDOVENEASCĂ:

**esența și repercusiunile nefaste
asupra dezvoltării Republicii Moldova**

Chișinău 2023

CZU 323(478)

C 20

Recomandată pentru editare la ședința Consiliului științific al Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan” a Universității de Stat din Moldova, proces-verbal nr. 4 din 20 aprilie 2023.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din RM

Capcelea Valeriu

Transhumanța politică moldovenească: esența și repercusiunile nefaste asupra dezvoltării Republicii Moldova / Valeriu Capcelea, Ion Ciobanu; referenți științifici: Ion Valer Xenofontov, Igor Cojocar. – Chișinău: S. n., 2023 (Bons Offices). – 173 p.

Bibliogr.: p. 161-173. – [100] ex.

ISBN 978-9975-81-131-6.

Tipar Bons Offices

Referenți științifici:

Ion Valer Xenofontov, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova / **Centrul de Cercetări Enciclopedice** a Instituției Publice Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”.

Igor Cojocar, doctor în politologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.

CUPRINS

Notă	5
PREFAȚĂ. O RADIOGRAFIE A (I)MORALITĂȚII POLITICII MOLDOVENEȘTI	6
ABREVIERI	8
INTRODUCERE	10
CAPITOLUL 1. CONSIDERAȚIUNI GENERALE DESPRE TRANSHUMANȚA POLITICĂ ȘI PARTIDELE POLITICE	15
1.1 Definierea noțiunii de „transhumanță politică” și aspectele ei conceptuale	15
1.2 Transhumanța politică contemporană	16
1.3 Partidele politice – generatorul elitelor în doctrina politico- juridică contemporană	28
1.4 Constituirea și evoluția partidelor politice în Republica Moldova	38
1.5 Sisteme electorale – mecanisme de schimbare a elitelor politice	55
CAPITOLUL 2. TRANZIȚIA MOLDOVENEASCĂ ȘI ASPECTELE MORALE ALE CLASEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA	60
2.1. Tranziția moldovenească: considerații generale	60
2.2. Facultățile morale indispensabile omului politic contemporan	69
2.3. Aspectele morale ale puterii în condițiile tranziției de la societatea totalitară la cea democratică	82
CAPITOLUL 3. TRANSHUMANȚA POLITICĂ ÎN PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA ÎN ANII 2006-2023	92
3.1. Fenomenologia transhumanței politice moldovenești	92
3.2. Transfugul Ion Ceban și perspectivele lui politice	126
3.3. Campionii transhumanței politice moldovenești	136
CAPITOLUL 4. TRASEISMUL POLITIC LA NIVEL LOCAL	142
4.1. Traseismul politic al primarilor în perioada 2011-2015	142
4.2. Transhumanța politică a primarilor în perioada 2015-2020	144
4.3. „Greva foamei”, resurse și presiuni administrative în Consiliul Municipal Bălți. Repercusiunile statului capturat în anul 2018	151

CONCLUZII	157
BIBLIOGRAFIE	161
ANEXE	174
PEZIOME	

Notă

Transhumanța politică moldovenească: esența și repercusiunile nefaste asupra dezvoltării Republicii Moldova este o monografie destinată specialiștilor din domeniul politologiei, istoriei, dreptului, eticii și filosofiei sociale și altor discipline științifice, care explică fenomenele politice ce se produc în Republica Moldova în domeniul normadismului politic în general, dar, mai ales, din Parlamentul autohton și a aleșilor poporului la nivel local în ultimul deceniu. Structura monografiei și tematica abordată oferă posibilitatea de a înțelege problemele ce țin atât de transhumanța politică din țara noastră, legătura directă cu problematica amoralității din politica autohtonă, cât și cele ce vizează de prostituția politică de după 2011 din organele legislative ale Republicii Moldova. În acest sens, se remarcă că este grav dacă în societate trădarea, mita și alte vicii sociale devin un fenomen obișnuit.

Lucrarea poate contribui în mod substanțial la formarea și cristalizarea unei ținute morale a tinerii generații, a viitorilor specialiști din diverse domenii ale existenței sociale. Monografia în cauză poate trezi un interes sporit și la un cerc larg de cititori, mai ales, la persoanele îngrijorate de starea catastrofală a moralității în societatea moldovenească unde valorile morale sunt profund zdruncinate și, posibil, alterate iremediabil. Totodată, ea poate fi utilă celor ce se interesează de dimensiunile morale ale personalității și societății, de modalitățile funcționării moralei în societate pe motiv, că sunt scoase în vileag nu numai calitățile amurale a clasei politice autohtone, dar sunt expuse facultățile morale necesare omului politic contemporan. Cartea are drept scop educația oamenilor în spiritul unui comportament moral civilizată și poate deveni un suport real pentru viitoarea clasă politică care în activitatea ei se va conduce de normele morale general-umane.

PREFAȚĂ

O RADIOGRAFIE A (I)MORALITĂȚII POLITICII MOLDOVENEȘTI

De mai mulți ani, Republica Moldova se află într-un top rușinos al statelor sărace, corupte, marcate de exodul masiv al populației. Cauzele acestui dezastru național sunt multiple: mentalitatea *homo sovieticus (moldovanus)*, neglijarea învățaturii creștine, ruperea de valorile autentice ale democrației, secesiunea teritorială, dezrădăcinarea populației de cele mai progresive forțe sociale, marginalizarea personalităților oneste etc. Vina pentru această situație deplorabilă o purtăm fiecare din noi. „Lenea socială”, (în)cultura politică, trădarea intelectualilor¹ etc., a propulsat în funcții politice decisive, de multe ori, personaje imorale, incompetente. Deseori a lipsit o atitudine publică tranșantă vizavi de nedreptățile generate de politicienii corupți. Din păcate, o bună parte din electorat a fost prinsă în capcana iluziilor sociale și economice a ceea ce este cunoscut în istorie ca *ritual al pâinii și spectacolului*.

Trecutul sovietic marcat de cutuma că „tot ce este al tuturor nu este al nimănu” a propulsat un *hibrid politic* ce și-a cret un *credo* că bunul public poate fi lejer înlăturat pentru binele propriu. Cercetătorii Valeriu Capcelea și Ion Ciobanu asemenea unor chirurghi implicați în operații complicate de înlăturare a unei tumori ramificate, fatale pentru buna funcționare a organismului, vin cu o profundă constatare a realităților ce vizează profilul incert al politicienilor din Republica Moldova. Din păcate, acești politicieni nu au trecut cu brio testul privind rolul pe care trebuia să și-l asume în societate, ci s-au transformat în adversari aprigi ai reformelor și culturii politice. Cu alte cuvinte, politicianismul moldovenesc nici pe departe nu a atins cotele unei elite politice. Trădările politicienilor au generat un absentism, defetism social. De la un romantism și naivism politic din anii 1990 s-a ajuns la un gangsterism politic asumat cu bună știință de factorii de decizie. Ascensiunea „noilor moldoveni” în ierarhia politică a generat delapidări financiare masive din bunul public, considerent ce a adus o defăimare internațională a statului.

¹ A se vedea, în acest sens, lucrarea unui dintre autorii cărții de față: Capcelea, V. *Intelectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în societatea post-modernă*. Monografie. / Valeriu Capcelea ; referenți șt.: Ion Valer Xenofontov, Petrișor Ionel Dumitrescu. – București: Ed. Pro Universitaria, 2022.

Valeriu Capcelea și Ion Ciobanu ne prezintă o delimitare conceptuală a transhumației politicii moldovenești. Autorii vin cu expertize rafinate din diferite spații și perioade istorice. Componenta teoretică este sprijinită de cea a exemplificărilor concludente. Studiile de caz sunt relevante pentru întregirea demersului științific. Abordarea este una multidisciplinară. Narativul textului este configurat de abordări dihotomice: moralitate versus imoralitate, clasă (elită) politică versus gașcă (bandă) politică. Este prezentat un top al transhumațiilor politici. Miza „migranților” politici, din păcate, nu au constituit-o cea a promovării unor viziuni proprii asupra parcursului statului, a soluționării diferitor probleme politice, ci a îmbogățirii ilicite, a reglărilor de conturi, a perturbărilor dirijate de „manechinul politic” aflat după culise. Cu alte cuvinte, destinele a milioane de cetățeni au fost decise de factori politici imorali, veniți din interiorul acestei societăți, manipulați însă și de forțe oculte din exterior.

Monografia elaborată de Valeriu Capcelea și Ion Ciobanu exprimă un semnal de alarmă asupra unui viciu social profund care barează parcursul Republicii Moldova spre o societate bazată pe statul de drept, pe edificarea valorilor democratice autentice, a echității sociale. E o răscruce a alegerii itinerarului nostru spre Europa. Lucrarea de față constituie, în primul rând, un purgatoriu social, necesar de asumat de fiecare cetățean în parte. E un semnal de alarmă asupra unui viciu politic greu de înlăturat din viața cotidiană.

Cartea este un oprobriu public față de o pseudo clasă politică. Trecerea în „istoria sumbră” a politicianilor total compromiși și crearea unei elite politice oneste, axată pe valorile general umane, creștinești, este unica soluție de ieșirea din impas a unui stat aflat la marginea unui colaps politic total.

Dr., conf. univ. Ion Valer XENOFONTOV

ABREVIERI

ACUM – Partidul Acțiune și Solidaritate și Platforma DA.

AIE – Alianța Pentru Integrare Europeană.

ALDE – Alianța Liberalilor și Democraților din România.

AMN – Alianța Moldova Noastră.

BCS – Blocul Comuniștilor și Socialiștilor.

BEPPEM - Partidul Politic Partidul Nostru și Blocul electoral „Platforma Populară Europeană din Moldova”.

CC – Curtea Constituțională.

CC - Comitetul Central.

CCA - Consiliul Coordonator al Audiovizualului.

CEC – Comisia Electorală Centrală.

CIJM – Centrul de Investigații Jurnalistice din Moldova.

CNA - Centrul Național Anticorupție.

CNI - Comisia Națională de Integritate.

CSI – Comunitatea Statelor Independente.

FNDR - Fondul Național pentru Dezvoltare Regională.

FPCD – Frontul Popular Creștin Democrat.

FSN – Frontul Salvării Naționale.

FUN – Frontul Unității Naționale.

ICPS - Inițiativa Civică „Pentru un Parlament Curat”.

MAN – Mișcarea Alternativa Națională.

NATO - Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

PAS – Partidul Acțiune și Solidaritate.

PCM – Partidul Comunist din Moldova.

PCRM – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova.

PCUS – Partidul Comuniștilor din Uniunea Sovietică.

PDAM – Partidul Democrat Agrar din Moldova.

PDL – Partidul Liberal Democrat din România.

PDM – Partidul Democrat din Moldova.

PL – Partidul Liberal.

PLDM – Partidul Liberal-Democrat din Moldova.

PLR – Partidul Liberal Reformat.

PLUS – Partidul Libertate, Unitate și Solidaritate din România.

PMAN – Partidul Mișcarea Alternativa Națională.

PMR – Partidul Mișcarea Populară din România.

PN – Partidul Nostru.

PNL – Partidul Național-Liberal din România.

PNM – Partidul Național Moldovenesc.

PNT – Partidul Național-Țărănesc.

PPCD – Partidul Popular Creștin Democrat.

PPEM – Partidul Popular European din Moldova.

PRCM - Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova.

PSD – Partidul Social-Democrat din România.

PSL – Partidul Social-Liberal.

PSRM - Partidul Socialiștilor din Republica Moldova.

RFG – Republica Federală Germană.

RM – Republica Moldova.

RSSM – Republica Svietică Socialistă Moldovenească.

SIS – Serviciul de Informații și Securitate.

SP – Spros-Predlojenie.

SUA – Statele Unite ale Americii.

UE – Uniunea Europeană.

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

USR – Partidul Salvați România.

INTRODUCERE

RM s-a conturat ca stat independent după proclamarea independenței la 27 august 1991 și timp de 32 ani este într-un proces continuu de căutare a unei formule reușite de guvernământ și dezvoltare social-economică. Între 1991 și 1999, după epuizarea mai multor tentative de a delimita puterea între instituția președintelui statului și parlament, RM revine în anul 2000 la un regim nedemocratic și autoritar sub conducerea lui Vladimir Voronin, general de miliție sovietic, ex-ministru sovietic și, ulterior, liderul PCRM¹. De altfel, V. Voronin s-a înscris perfect în generația ex-liderilor sovietici precum Boris Elțin, Oleksandr Lukașenka, Leonid Cucima, Eduard Șevarnadze ș.a.

În aprilie 2009, regimul autoritar de guvernământ al lui V. Voronin după o guvernare neocomunistă între 2001 și 2009, a fost debarcat de la putere în urma protestelor **anticomuniste a tinerilor care au contestat** victoria comuniștilor la alegerile parlamentare din 5 aprilie **2009**. Ulterior, între anii 2009-2019 în RM s-a instaurat încetul cu încetul un „stat capturat al intereselor oligarhice”. Astfel, după ce liderul comuniștilor V. Voronin a plecat de la cârma statului, puterea de stat a fost preluată treptat de oligarhii controversați Vladimir Filat și Vladimir Plahotniuc, iar după arestul lui V. Filat în 2015 puterea a fost acaparată de V. Plahotniuc. Aidoma „salvatorilor națiunii”, oligarhii au declarat oficial atașamentul pentru valori europene și euroatlantice, însă populația RM a devenit victimă a delapidărilor continue ale banilor publici și proprietăților de stat. Astfel, din „istoria de succes” a Parteneriatului Estic din anii 2010-2014, RM a fost redenumită după 2015 „stat capturat”. Corupția politică s-a transformat într-un subiect uzual în societatea moldovenească, iar migrațiile deputaților de la un partid la altul au ajuns destul de frecvente, încât din 2010 până în 2021 alegerile parlamentare și-au pierdut sensul de manifestare a reprezentativității prin desemnarea aleșilor poporului în

¹ Vezi autobiografia acestuia: Воронин, В. *Видится мне многое с высоты годов...*, Chișinău, 2021. A se vedea și prezentarea de carte: Xenofontov, I. V. *De la ajutor de tractorist la președinte de stat: amintirile lui Vladimir Voronin*. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria științe umanistice*, nr. 10 (160), 2022, p. 107-109.

autoritatea legislativă.

Astfel, instaurarea între anii 2014-2019 a regimului oligarhic a pus bazele unei instabilități politice continue prin „migrarea deputaților dintr-un partid de guvernare în altul”. Parlamentul RM s-a transformat într-o instituție slabă și lipsită de legitimitate după ce „deputații au început să se vândă oligarhilor politici ai domnului unor personaje fără valori și principii cu comportament asocial”. Acest fenomen poate fi definit cu titlu de novație în literatura autohtonă ca fiind *transhumanță/traseism politic* sau „*prostituție politică*” a persoanelor cu funcție de demnitate politică.

Scopul acestei lucrări științifice este de a defini noțiunea de *transhumanță politică/traseism politic*, precum și a descrie evoluția acestui fenomen în perioada evoluției politice și social-economice a RM, în general, dar, mai ales, în ultimii mai bine de un deceniu (2011-2023).

Lucrarea în cauză constituie o tentativă de analiză științifică și, totodată, de restabilire a șirului evenimentelor politice și descrierea rolului deputaților-transfugi în instaurarea și menținerea „statului capturat al intereselor oligarhice”, în stoparea reformelor societale care au frânat dezvoltarea social-economică și au încercat să deturneze tendința de integrare a RM în UE.

Concluzia la care ajung autorii este că fenomenul *transhumanței politice/„prostituției politice”* a generat lipsa de încredere din partea cetățenilor în instituțiile autorității centrale (președinție, parlament și guvern), a afectat și indicatorii micro și macroeconomici, imaginea RM la nivel internațional.

Dezastrul socio-economic, cauzat de comun acord dintre „oligarhii-proxeneți” și „deputații-traseiști” a dus la un exod în masă a locuitorilor din spațiul dintre Prut și Nistru, iar efectele lui sunt ireversibile. De aceea, rămâne să scoatem la iveală cronologia evenimentelor produse în această perioadă și repercusiunile nefaste a lor asupra dezvoltării RM. Reieșind din aceasta, noi considerăm că poporul trebuie să-și cunoască „eroii” și să nu uite de „faptele clasei politice autohtone” și de „ororile regimului oligarhic”.

În diferite state fenomenul traseismului politic se întitulează *nomadism politic, transhumanță politică, turism politic* sau chiar „*prostituție politică*”. Acest fenomen există în toate sistemele legale, unde deseori un deputat ales pe listele unui partid poate să treacă la altul, sau să decidă, pur și simplu, să devină independent odată intrat în parlament sau alte organe legislative de rang mai

inferior. În aceste circumstanțe, dincolo de chestiunea socială și morală apare problema încrederii elementare pe care membrii unui partid politic trebuie s-o aibă unii în alții și apare întrebarea ce se întâmplă cu scaunul, cu locul, cu punctul pierdut de partidul care l-a propulsat la putere.

În majoritatea sistemelor politice, locul în parlament sau în consiliul local aparține persoanei, indiferent de culoarea sa politică, așa încât nimic nu împiedică nomadismul politic. Prin urmare, oricine poate deveni un transfug politic, poate trăda cauza partidului care l-a introdus pe listele sale la alegerile parlamentare sau locale. Parlamentul European, spre exemplu, funcționează în acest mod și din această cauză, se întâmplă foarte des ca un eurodeputat să-și părăsească grupul politic transnațional și să treacă la alt grup parlamentar.

Este evident, că fenomenul migrației politice și cel al ignorării valorilor și principiilor morale general-umane expuse în *Testamentul Vechi* nu este nou în politică. Încă la începutul sec. al XX-lea, scriitorul român cu origini basarabene Sergiu Cujbă, evidențiază trăsăturile naționale specifice ale poporului român, care constituie morala lui ancestrală, care reglementează atitudinea sa față de evenimentele istorice și popoarele vecine, care trebuie să se materializeze în activitatea politică².

În acest sens, o cauză importantă a poziției oscilatorii a deputaților autohtoni, a „rătăcirii” lor constă în aceea că produsul intelectual mai este și astăzi relevant și comprehensibil, dar el este viciat de etatism. Există excepții însă, dat fiind faptul, că în mod practic toți deputații sunt angajați ai statului cu multiplele sale ramificații.

Dar, *traseismul/transhumanța politică* din RM are particularitățile sale specifice. De circa mai bine de un deceniu în țara noastră se petrec evenimente care țin de traseismul politic care a avut o influență nocivă nu numai asupra proceselor politice din țara noastră, dar și asupra dezvoltării statului RM pe motiv, că la putere a venit sistemul oligarhic. Este evident că, dacă cineva ar părăsi rândurile partidului din pricina unor concepte sau din cauza dezacordului său cu linia partidului, am putea vorbi despre migrație politică. Însă, ceea ce s-a întâmplat în ultimul deceniu, în opinia Galinei Bostan, în domeniul *nomadismului/turismului* politic este ceva ieșit din comun pe motiv că toate aceste migrații politice de la un partid la altul constituie o corupție pură, un exemplu excelent al ceea ce se mai

² A se vedea: Cujbă, S. *Morala omului politic*. - București: Ed. Memoria, 1900.

poate numi mită politică³. Din păcate, la noi, traseismul politic nu este întâlnit în situații extreme, dar a devenit o practică, o rutină, care nu este în beneficiul public, nu contribuie la binele comun.

Este evident că unii dintre deputații autohtoni, încearcă să se îmbogățească într-un timp cât mai scurt, fiind conștienți că mandatele lor nu se vor întinde la nesfârșit. În acest sens, lăcomia lor poate fi comparată cu cea care era caracteristică multor oameni din epoca fanarioților (1711-1821), ce au „cârmuit” și jefuit Țările Române (Moldova și Muntenia), recurgând la trădarea intereselor poporului.

În aceeași ordine de idei, Lilia Ioniță, expertă anticorupție de la Centrul de Analiză și Prevenție a Corupției scria că: „Problema migrării politice „contra cost” dintr-o fracțiune parlamentară în alta, în scopul constituirii unor majorități parlamentare confortabile, ridică mari semne de întrebare din perspectiva integrității politice”⁴. Totodată, ea remarcă, pe bună dreptate, că cadrul normativ nu a anticipat faptul că, „odată cu accesarea în Parlament a oamenilor de afaceri, „va înflori” și fenomenul traseismului, respectiv nu au fost reglementate interdicții pentru schimbarea culorii politice”⁵.

Ne raliem opiniei L. Ioniță, care a sesizat faptul că „traseismul politic s-a manifestat pregnant după anii 2000, atunci când sistemul politic a fost accesat de oamenii din bussines. Aceștia au replicat „cu nonșalanță” regulile și schemele de afaceri mai puțin oneste (atacuri raider, preluări de afaceri) în sistemul politic. Este deja notoriu, că anume odată cu venirea oamenilor de afaceri în politică migrațiile sezoniere și de conjunctură a deputaților au devenit mai frecvente sau chiar s-au transformat într-o regulă. Din păcate, cadrul normativ nu a anticipat și, respectiv, nu a reglementat interdicții pentru „mișcările” deputaților în Parlament dintr-o fracțiune în alta, aceștia beneficiind de garanțiile constituționale, potrivit cărora „în exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului și orice mandat imperativ este nul”. Din perspectiva abordărilor constituționale asemenea „mișcări” nu sunt condamnabile, or se prezumă că deputații acționează din numele poporului. Totuși, problema migrării politice „contra cost” dintr-o fracțiune parlamentară în alta, în scopul constituirii unor majorități parlamentare

³ Бостан, Г. *Политический туризм: как нам от него избавиться?* Disponibil pe: <https://www.zdg.md/ru/?p=38736>, 23/05/2020. Accesat la 9 decembrie 2022.

⁴<https://anticoruptie.md/ro/investigatii/integritate/traseistii-cine-cumpara-deputati-in-republica-moldova>. Accesat la 10 ianuarie 2023.

⁵<https://anticoruptie.md/ro/investigatii/integritate/traseistii-cine-cumpara-deputati-in-republica-moldova>. Accesat la 10 ianuarie 2023.

confortabile, ridică mari semne de întrebare din perspectiva respectării rigorilor de integritate, în special, a integrității politice⁶.

Am hotărât să utilizăm atât în denumirea lucrării, cât și în conținutul ei termenul de *trانشumanță politică*, pentru, că în opinia noastră, el reflectă, în mod adecvat, fenomenul traseismului politic din RM, pe motiv că trecerile dintr-un partid în altul în parlamentul autohton sunt asemenea unei deplasări sezoniere a păstorilor cu turmele de animale, care se efectuează fără a ține cont de omenie, morală, cumsecădenie, fiind luate în calcul numai interesele meschine ale unor deputați de a se îmbogăți peste noapte, de a-și rezolva propriile probleme.

Trebuie să remarcăm și faptul că, în principiu, aleșii poporului au misiunea de a forma principiile morale ale vieții, a păstra nivelul moralității sociale, a determina etalonul unui comportament moral autentic. De aceea, misiunea deputaților constă în a se opune amoralismului în toate formele lui de manifestare - de la naționalism și șovinism, până la pornografie. În această ordine de idei, corpul legislativ autohton nu numai la nivel parlamentar, dar și local, a eșuat pe motiv, că a abdicat rolul de călăuză, de instanță morală, dar și de santinelă, care din punct de vedere teoretic constituie apanajul elitelor.

Prin urmare, această problemă în cauză este foarte actuală pentru RM, deoarece moralitatea precară a deputaților are o influență nocivă asupra societății, care a dus la degradarea morală a societății moldovenești, la erodarea democrației și statului de drept.

⁶ Idem.

CAPITOLUL 1. CONSIDERAȚIUNI GENERALE DESPRE TRANSHUMANȚA POLITICĂ ȘI PARTIDELE POLITICE

1.1. Definirea noțiunii de „transhumanță politică” și aspectele ei conceptuale

Problemei analizei și elucidării esenței noțiunii și fenomenului social specific *traseism politic*, *migrație politică*, *transhumanță politică*, *nomadism politic*, *turism politic*, „*prostituție politică*” îi sunt consacrate numeroase studii în diferite state ale lumii, mai ales, în SUA, Marea Britanie, Franța, Germania, România etc., inclusiv în RM, la care ne vom referi în această monografie.

În literatura de specialitate și în circuitul științific există un șir întreg de noțiuni/termeni ale acestui fenomen social, care elucidează procesul traseismului politic la care ne vom referi în continuare în mod succint. Conform DEX-ului „transhumanța” reprezintă o „deplasare sezonieră a păstorilor cu turmele de animale (îndeosebi de oi) vara la pășunile de la munte și toamna spre cele de la șes , iar „nomadismul” constituie un mod de viață al unei colectivități umane, caracterizat prin lipsa unei așezări stabile , în timp ce prin „prostituție” se înțelege un act prin care o persoană consimte să întrețină, în mod obișnuit, raporturi sexuale cu un număr nedeterminat de parteneri pentru bani sau anumite avantaje¹.

Totodată, noțiunea *traseism politic* (în engleză, *party switching*) reprezintă un fenomen politic, care constă în schimbarea de către un politician a partidului politic, care l-a propulsat într-o funcție. Din păcate, din punct de vedere științific, această noțiune nu a fost studiată în mod amănunțit. Printre justificările descoperite în literatura de specialitate vizavi de tălmăcirea fenomenului în cauză, găsim explicația conform căreia traseismul politic constituie faptul existenței unui sistem de partide slab instituționalizat².

În limba germană traseismul politic este denumit „*politischer verlauf*”. Despre esența acestui fenomen politic se scrie în anumite lucrări³.

Totodată, în literatura din domeniu întâlnim și utilizarea unor formule precum „*political tourists*” sau „*institutional nomads*” pentru a descrie „elite care înterzesc (prea) puțin în partidele la care sunt afiliate și al căror comportament

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. a 2-a, rev. - București: Ed. Univers enciclopedic Gold, 2016, p. 1255.

² *Ibidem*, p. 795.

³ *Ibidem*, p. 979.

este (prea) puțin influențată de aceste partide⁴.

În spațiul public din România și, în special în presă, sunt utilizați ca sinonime termenii *migrație politică*, *traseism*, iar cei care fac acest gest sunt calificați drept dezertori, transfugi sau chiar fripturiști⁵, pentru a evidenția situația în care un ales (la nivel național sau local) își schimbă partidul din partea căruia a candidat. În mod evident, termenii ascund o critică a acestei practici, catalogată drept imorală, un semn al corupției clasei politice și a oportunismului aleșilor⁶. Pornind de la această observație, dar și de la uzanța literaturii de specialitate, putem susține cu certitudine, că fenomenul în cauză se manifestă și în România.

După noi, fenomenul migrației politice, mai ales, cel din Republica Moldova, poate fi exprimat și printr-o altă noțiune *gogoasă politică* ce reiese din fuga gogoasei, ilustrată în *Povestea gogoasei*, în care este expus cum a fugit gogoasa de la babă, moș, iepure etc., etc. Din păcate, în politica moldovenească din ultimile decenii, acest fenomen este destul de răspândit și avem deputați, care au stabilit recorduri la acest capitol, ce au fugit de multe ori de la un partid la altul, aidoma gogoasei din poveste.

În studiul de față, vom utiliza mai degrabă noțiunile de *mobilitate intraparlamentară*, *mobilitate interpartizană*, *migrațiune* sau *transhumanță*, încercând să evităm pe cât posibil termenul „traseism” care are conotații peiorative. Totodată, în această lucrare vom formula ipoteza, că migrația intraparlamentară nu mai trebuie considerată, ca la începutul tranziției post-comuniste, ca fiind un accident, pe motiv că în ultimul deceniu RM reprezintă o „oază” unde a dominat *transhumanța politică* pe bani grei, ce constituie o caracteristică semnificativă a sistemului parlamentar moldovenesc.

1.2. Transhumanța politică contemporană

Este cunoscut faptul, că schimbarea de partid are loc și în democrațiile dezvoltate, iar cel mai faimos „șobolan” („carcasă”), sau mai bine zis, un șobolan

⁴ A se vedea: Heller, W.; Mershon, C. *Party switching in the Italian Chamber of Deputies, 1996–2001*. In: *Journal of Politics* 67.2 (2005): 536–559; Heller, W.; Mershon, C. ed. *Political parties and legislative party switching*. - Palgrave Macmillan, 2009.

⁵ A se vedea, spre exemplu: Wilkwe, P. *Theorien des politischen Skandals: Verlauf, Besonderheiten und Häufung politischer Skandale in en Medien Paperback*. GRIN Verlag; 2. edition, 19 Jan. 2009. 24 p.

⁶ Shabad, G.; Slomczynski, K. *Inter-Party Mobility among Parliamentary Candidates in Post-Communist East Central Europe*. In: *Party Politics*, vol. 10, no. 2, 2004, p. 170.

dublu, a fost vestitul prim-ministru britanic Winston Churchill, care în tinerețe, era cunoscut pentru că ar fi trădat Partidul Conservator (Tory), trecând de două ori la liberali, pentru a reveni două decenii mai târziu la conservatori. Totodată, putem specifica și faptul că fostul președinte american Ronald Reagan a fost membru și activist al Partidului Democrat, dar mai târziu, și-a schimbat viziunile și a aderat la Partidul Republican.

Prin urmare, exemple de acest gen sunt cunoscute și în sistemele politice mult mai stabile, precum cel american sau britanic. În schimb, chiar și în țările în care nu este interzis, de fapt, traseismul e privit reprobator, atât din punct de vedere moral, cât și strategic. E limpede că alegătorii pot resimți acest nomadism interesat ca pe o trădare, din simplul motiv, că ei au ales un deputat pe o listă iar acel om își întoarce „cojocul” pe partea cealaltă și trece la adversari.

Pe deasupra, în țările în care peisajul politic este în mod tradițional fragmentat, traseismul nu face decât să mențină o fluiditate primejdioasă și ineficace între partide, a căror etichetă se arată a nu avea nici o importanță. De aceea, există și situații rare în care traseismul politic este interzis în mod legal.

Un exemplu de migrație politică la nivelul Parlamentului European îl constituie trecerea eurodeputatei din România Monica Macovei de la grupul creștin democrat de centru-dreapta a Partidul Popular European la euroscepticii din Grupul Conservatorilor și Reformiștilor, compus, în special, din conservatorii britanici și polonezi.

În SUA în 2001, democrații au câștigat controlul Senatului după ce un senator republican și-a părăsit facțiunea. În 1996-2001, fiecare al patrulea membru al parlamentului italian și-a părăsit facțiunile, ceea ce a reflectat transformarea profundă a sistemului politic din țară. Cu toate acestea, schimbarea de partid este permisă în aceste țări. De ce? În primul rând, tradiția lor politică și juridică se fundează pe ideea unui mandat liber și include anumite reguli nescrise de conduită parlamentară. În plus, atât partidele, cât și deputații individuali beneficiază, de obicei, de coeziunea partidului. În ultimele decenii, partidele au devenit principalul mecanism de acces la puterea politică în aceste țări. Prin coeziunea internă, partidele pot acționa ca actori politici independenți, pot concura pentru putere și pentru pozițiile și influența lor respectivă. În schimbul menținerii disciplinei de partid, deputații primesc sprijinul partidului lor în alegeri și acces la funcții și politică. În același timp, sistemele de partide sunt relativ bine consolidate, ele au

anumite baze ideologice și reprezintă interesele anumitor grupuri sociale, ceea ce facilitează navigarea alegătorilor printre etichetele de partid. Dacă un parlamentar decide să dezerteze, trebuie să aibă motive foarte întemeiate pentru a face acest lucru. După cum se menționează în Raportul Consiliului Europei, „puțini parlamentari sunt dispuși să se sinucidă politic” părăsind fracțiunea parlamentară a partidului lor. Dezertorii se confruntă cu riscul de a-și pierde încrederea și sprijinul altor politicieni și alegători și, prin urmare, își pot pune capăt carierei politice. Alegătorii consideră adesea ca fenomen negativ dezertarea, deși sunt mai predispuși să accepte părăsirea partidului dacă ea are la bază motive ideologice. Prin urmare, potențialii dezertori trebuie să i-a în calcul posibila reacție negativă a alegătorilor și a partidelor politice. Centralele de partid sunt adesea motivate de conflicte în cadrul unei facțiuni, lipsa de perspective în caz de ședere, schimbări masive în sistemul politic etc. În același timp, economia descentralizată și statul de drept fac dezertarea din cauza presiunii politice sau a corupției aproape imposibilă.

Cu toate acestea, chiar și democrațiile dezvoltate impun anumite restricții privind schimbarea de partid. De exemplu, în unele țări dezertorii pierd funcții de conducere sau calitatea de membru în comisiile parlamentare sau a delegațiilor internaționale (Austria, Franța, Canada, Bulgaria și Croația). O altă garanție importantă migrației politice o constituie interdicția de a se alătura unei alte fracțiuni după dezertare. De exemplu, în Belgia, Estonia, Portugalia, Bulgaria, dezertorii sunt obligați să rămână independenți până la sfârșitul mandatului electoral.

În unele lucrări științifice din domeniu există opinia că schimbarea de partid poate asigura o mai bună reprezentare a alegătorilor în parlament, contribuind la reflectarea rapidă a schimbărilor semnificative în sprijinul electoral. Spre exemplu, fracțiunea Frontului Popular ar fi pierdut probabil mulți deputați, dacă schimbarea de partid ar fi fost legală în Ucraina. Totodată, unii deputați ar putea răspunde activ la scăderea bruscă a sprijinului electoral al partidului (cu 90%) prin dezertare. O mai bună reprezentare ar putea crește încrederea alegătorilor în parlament și în politicile acestuia, deoarece structura lui ar reflecta mai bine atitudinile oamenilor. Experiența altor țări pare să confirme această poziție. Astfel, până în 2010, Constituția Ucrainei interzicea traseismul. Legea obliga deputații să rămână până la capătul mandatului membrii partidului în care fuseseră aleși. În 2010, parlamentul ucrainean a anulat această lege, care îi împiedica pe deputați să

practice o profitabilă echilibristică politică.

Un alt exemplu elocvent îl constituie numeroasele dezertări parlamentare din Africa de Sud, care în ciuda aparentei distorsiunilor în rezultatele alegerilor, au servit *de facto* ca un mecanism corectiv: următoarele alegeri au arătat că partidele care au suferit cel mai mult din cauza dezertărilor au pierdut cea mai mare parte din sprijinul electoral. Prin urmare, o schimbare de partid poate asigura uneori o calitate democratică mai înaltă a sistemului, deoarece le oferă alegătorilor posibilitatea de a influența parlamentul în mod sistemic, și nu doar o dată la 4-5 ani la secțiunile de votare.

Prin urmare, *traseismul politic*, ce este o expresie aplicată, în primul rând, parlamentarilor care își schimbă partidul, ce trec în timpul mandatului la alte formațiuni și modifică echilibrul politic în Parlament, este foarte obișnuit în diverse țări, precum Franța și Italia. Campioană mondială absolută la acest capitol rămâne însă Brazilia în care, în medie, o treime din deputați își schimbă partidul în timpul legislaturii.

În Europa, campioana traseismului politic este Italia, dacă cercetăm întreaga istorie politica a ei de la cel de-al Doilea Război Mondial înapoi, ba chiar și înainte de pauza pe care a reprezentat-o fascismul.

Desigur, niciun partid dintr-un sistem democratic nu poate avea monopolul adevărului. Este cert, că mandatul imperativ înăbușă dezbaterea politică, încetinește competiția politică și ajută la menținerea naturii viciate a partidelor politice. Presupunând că partidele concurează pentru deputați „de înaltă calitate” cu niveluri relativ sporit de sprijin, ridicarea interdicției de schimbare a partidelor ar putea forța partidele să devină mai transparente și mai puțin tolerante față de corupția internă. Dacă natura partidelor existente nu s-ar îmbunătăți, astfel de deputați de înaltă calitate ar putea oferi o alternativă prin crearea propriei fracțiuni, punând bazele unui partid politic. Alternativ, ei ar ar fi în stare să atragă atenția asupra deficiențelor partidelor lor și ar putea cere acțiuni printr-o amenințare concludentă cu dezertarea.

Schimbarea apartenenței la un partid sau altul poate influența promovarea instituționalizării unui sistem de partide remediate ca apoi fenomenul traseismului politic să devină mai puțin frecvent. Unele țări baltice, precum Letonia sau Lituania, au cunoscut perioade de migrație politică de la un partid la altul ce purta un caracter haotic în anii 1990, dar, cu toate acestea, au apărut treptat partide

autentice, iar nomadismul politic a devenit un fenomen social mai puțin obișnuit. Desigur, după cum arată experiența unor țări, cum ar fi Nigeria, consolidarea sistemului de partide poate fi blocată. Astfel, schimbarea părților pare a fi o condiție necesară, dar nu una suficientă.

În același timp, este dificil să se garanteze eficacitatea și imparțialitatea legilor anti-dezertare. Spre exemplu, în Sri Lanka, schimbarea partidului este permisă numai, dacă un anumit procent din parlamentari, care reprezintă un partid pleacă, în același timp. Prevederea în cauză favorizează în mod cert partidele de guvernământ, deoarece facilitează dezertarea de la partidele de opoziție mai mici, eliminând, în același timp, în mod efectiv dezertarea de la partidele mai mari.

Acest fenomen politic imoral catalogat de noi drept *transhumanța politică* a luat proporții nemaipomenite în RM. Din păcate, transhumanța politică în țara noastră constituie, în ultimul deceniu, în glumă sau în serios, un adevărat „sport național”. În această perioadă zeci de deputați au migrat de la un partid la altul, iar unii dintre ei au făcut-o chiar de câteva ori, fiind „adevărați campioni” la acest capitol⁷.

În opinia noastră, adevărata istorie a *transhumanței politice* din RM a început în 2009, atunci când Marian Lupu a părăsit PCRM și a aderat la PDM. Ea a continuat în 2011, când Igor Dodon alături de Zinaida Greceanii și Veronica Abramciuc au anunțat că părăsesc PCRM, și pe liderul lor V. Voronin. Acesta a fost însă doar începutul la ceea ce urma să se întâmple în politica dintre Prut și Nistru pe parcursul ultimului deceniu. Peste patru ani, PCRM a mai primit o altă lovitură. În decembrie 2015, un grup de 14 deputați comuniști au părăsit fracțiunea și partidul condus de V. Voronin. Deși și-au dat angajamentul că nu vor trăda niciodată partidul, cei 14 transfugi comuniști au fost absorbiți de PDM, condus pe atunci de oligarhul V. Plahotniuc. Prin această trădare ei l-au ajutat pe V. Plahotniuc să-și subordoneze o majoritate parlamentară prin care, treptat, a capturat majoritatea instituțiilor statului. Așa s-a ajuns ca prin trădări politice, PDM-ul, în frunte cu V. Plahotniuc, să conducă autoritar un stat, să transforme RM într-un stat capturat al intereselor oligarhice, asta deși acest partid intrase în legislativul de la Chișinău cu doar 19 deputați după alegerile parlamentare din 2014.

Transhumanța politică a continuat și după prăbușirea politică a PDM-ului

⁷ A se vedea: *Teodor Meleșcanu, liderul unui partid de colonei și fripturiști*. În: România liberă, 12 august 1999.

din 2019, după ce V. Plahotniuc a fugit din RM. În februarie, 2020, un grup de deputați, în frunte cu Andrian Candu au anunțat că pleacă din PDM și formează grupul parlamentar Pro Moldova. În timp ce o parte dintre democrați au mers la Pro Moldova, alții au migrat la Partidul Șor. Printre ei se numărau și foștii comuniștii și apoi foștii democrați Violeta Ivanov și Vladimir Vitiuc.

În opinia lui S. Litvinenco, ex-ministru Justiției RM: „Ceea ce s-a întâmplat în perioada 2015-2019 în RM nu este o simplă migrare de deputați. Aceasta a fost doar finalitatea, „vârful icebergului”; în realitate a avut loc o cumpărare masivă de deputați cu cote inimaginabile, similar cum se cumpără obiectele la piață. Evident, acest fenomen reprezintă un studiu de caz care trebuie încă analizat în profunzime. Dar nici asta nu este cel mai grav lucru. Cel mai grav este că, prin astfel de perversiuni, se atentează la esența democrației. Nu poți să scuipi pur și simplu în votul oamenilor și să-ți iei toată puterea de stat pentru că ai bani și pentru că procurorii închid ochii și/sau contribuie la asta. Este un precedent nefast care nu trebuie să mai aibă loc niciodată în RM. Niciodată”⁸.

În această ordine de idei, apare în mod legitim întrebarea: A interzice sau a nu interzice transmigratia politică? *Pe de o parte*, există problemă în cauză în multe țări ale lumii ce ține de dezertările motivate îndoielnic care denaturează rezultatele alegerilor și subminează încrederea oamenilor în politicieni și în sistemul politic, în ansamblu, punând astfel în pericol viabilitatea parlamentarismului. *Pe de altă parte*, interzicerea schimbării partidelor încalcă libertățile politice și perpetuează deficiențele sistemului de partide. Cum poate fi rezolvată această dilemă politică? Având în vedere considerentele expuse anterior, interdicția privind schimbarea de partid ar trebui înlăturată. În acest sens, pot să apară unele etichete semnificative de partid care nu se vor baza doar pe personalități și rețele de patronaj, care ar crește costul schimbării de partid pentru potențialii dezertori. Dacă alegătorii nu văd nici o diferență între partidele politice, nu ar trebui să se aștepte să denunțe dezertorii. În consecință, părțile vor fi mai interesate să iasă în evidență față de concurenții lor.

Totodată, interdicția „turismului politic” ar putea întări mecanismele de responsabilitate politică a deputaților și a partidelor față de alegători. De aceea, în mod ideal, parlamentarii ar trebui să urmărească o carieră politică pe termen lung, mai degrabă decât un abuz rapid de putere parlamentară în schimbul câștigurilor

⁸ Gorovei, D. *Mobilitatea interpartizană în Parlamentul României: studiu de caz; 2008-2012*. În: Romanian Political Science Review, vol. XII, no. 4, 2012, p. 605-635.

economice. În acest caz, deputații ar fi mai preocupați de reputația lor politică și ar fi mai puțin înclinați să i-a măsuri riscante. Printre altele, reducerea rolului statului în economie, trecerea la economia de piață ar putea ajuta la depășirea acestui fenomen politic destul de scandalos.

La depășirea transmigrației politice poate contribui reforma sistemului electoral, inclusiv desființarea componentei majoritare. Reprezentarea majorității reduce adesea importanța partidelor politice și subminează importanța afilierii politice certe a deputaților. Pentru că dacă un deputat are un sprijin semnificativ în circumscripția sa, el este mai puțin dependent de sprijinul partidelor politice, ceea ce înseamnă că este mai puțin expus riscului în caz de dezertare. Un anumit sprijin pentru această măsură este oferit de faptul că, în multe țări introducerea reprezentării proporționale a coincis cu o reducere a dezertărilor.

Dar, astfel de schimbări nu s-au dovedit, din păcate, a fi benefice pentru țara noastră. La 20 iulie 2017 Parlamentul RM a adoptat Legea nr. 154, prin care sistemul electoral proporțional a fost schimbat cu cel mixt. Astfel, insistența liderului PDM, V. Plahotniuc, de a schimba sistemul electoral, a dat roade datorită suportului președintelui I. Dodon. Prin urmare a avut loc o schimbare a regulilor de joc politic fără a avea o largă consultare populară, simulând un consens în societate, fiind schimbat sistemul de alegere a parlamentului unicameral, trecându-se de la reprezentarea proporțională la sistemul mixt, în care reprezentarea proporțională coexistă cu votul majoritar (pe circumscripții uninominale). Comisia de la Veneția, important for politic și constituțional, a emis la 19 iunie 2017 un aviz cu privire la schimbarea sistemului electoral. În acest document se arată că propunerea de reformă ar putea influența negativ viața politică în special în circumscripții, candidații putând fi influențați prin diferite metode de actori care își urmăresc propriile interese. Totodată, reforma electorală din 2017, a contribuit la subordonarea interesului public față de interesele a două partide PDM și PSRM.

În opinia lui Dan Nicu, *de facto*, prin reforma electorală din 2017, avem de a face cu un caz de subordonare a interesului public față de interesele a două partide, care conform rezultatelor ultimelor alegeri parlamentare nu reprezintă nici separat, nici cumulativ, majoritatea cetățenilor cu drept de vot⁹. În opinia lui, efectele pe termen lung ale acțiunilor lor politice din 2017 vor fi de observat abia după finalizarea mandatului parlamentului ales în 2019, însă se poate spune de pe

⁹ În ultimul deceniu, zeci de deputați au migrat de la un partid la ...<https://tvr moldova.md> › politic Accesat la 10 decembrie 2022.

acum că ele nu vor contribui la consolidarea democrației în RM.¹⁰

Politologul francez Maurice Duverger, meditănd asupra întrebării cum anume favorizează noul sistem de vot partidul aflat la guvernare, explica că, în urma studierii evoluției componentei parlamentelor din țări cu sisteme de vot diferite pot fi formulate câteva legi care explică legătura dintre sistemele de vot și sistemul de partide. Astfel, un sistem de vot proporțional produce un sistem de partide într-o mare măsură pluralist, cu mai multe formațiuni politice puternice și stabile. Acest sistem de vot este cel mai potrivit pentru țările cu democrație în dezvoltare, în care formațiunile politice trebuie să se fortifice și să formeze un sistem de partide pe termen lung. Pe de altă parte, sistemul de vot majoritar pluralitar, cu tur unic – în care câștigă candidatul cu cel mai mare număr de voturi, nu cu majoritate absolută – produce bipartidism¹¹. În cazul RM, sistemul mixt, putea favoriza consolidarea celor mai puternice două formațiuni PSRM și PDM. Aceasta deoarece lor nu le-a fost greu să-și impună candidații în circumscripții, beneficiind de ajutorul resursei administrative controlate. Prin urmare, una dintre cele mai mari deficiențe ale sistemului de vot majoritar și mixt, în cazul votului pe circumscripții, este deficitul democratic – insuficiența legitimitate a candidaților câștigători și lipsa lor de reprezentativitate.

Așadar, încercarea în cauză de trecere de la sistemul actual proporțional, introdus în 1993, la un sistem electoral mixt (paralel) unde în circumscripția națională se aleg 50 de deputați pe liste de partid în baza votului reprezentării proporționale, iar în circumscripțiile uninominale – 51 de deputați din rândul candidaților independenți sau a celor desemnați de formațiuni politice, în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție, a demonstrat, cu lux de amănunte, că sistemul oligarhic a lui V. Plahotniuc a folosit acest model electoral în interesele sale pentru a uzurpa în continuare puterea în stat.

În urma alegerilor parlamentare ordinare din 24 februarie 2019, primele organizate în baza unui sistem electoral mixt paralel, în Parlamentul RM de legislatura a X-a au acces 3 partide politice, 1 bloc electoral și 3 candidați independenți: PSRM – 35 mandate, PDM – 30 mandate, Blocul electoral „ACUM” – 26 mandate, Partidul Șor – 7 mandate, și candidații independenți Ion Groza, Alexandru Oleinic și Viorel Melnic.

¹⁰ Apud: *În ultimul deceniu, zeci de deputați au migrat de la un partid la ...* Op. cit.

¹¹ Nica, D. *Votul mixt ca element al deficitului democratic*. Disponibil pe: <https://lidmoldova.org/2019/10/16/votul-mixt-ca-element-al-deficitului-democratic/>. Accesat la 10 decembrie 2022.

Prin urmare, modificarea sistemului electoral anterior, prin trecerea, pentru prima dată, la unul mixt, a avantajat îndeosebi partidele politice mari, precum și pe cele care au dispus de resurse financiare considerabile. Dar, în opinia lui Dorin Cimpoeșu, „orientările ideologice total diferite, precum și interesele politice diametral opuse au făcut ca, la două luni și jumătate de la data alegerilor, să nu fie constituită o majoritate parlamentară, care să aleagă organele de conducere ale Parlamentului și să investească un guvern”¹². Ca urmare, RM a fost aruncată într-o gravă criză politică, care s-a prelungit până în vara anului 2021, atunci când au avut loc alegerile parlamentare câștigate de PAS.

Reieșind din aceasta, este necesar de a efectua o investigație amănunțită a cazurilor de schimbare de partid care au fost cauzate probabil de corupție sau presiune politică. Studiarea atentă a unor astfel de cazuri de către mass-media și societatea civilă, au atras atenția partenerilor internaționali, la fenomenul absenței standardelor duble din partea partidelor politice.

În același timp, este indispensabil să se introducă restricții asupra puterilor parlamentare ale dezertorilor, similare celor care există în democrațiile europene dezvoltate. Spre exemplu, pierderea calității de membru sau a funcțiilor de conducere în comisiile parlamentare, reducerea timpului de vorbire în parlament etc. O altă măsură importantă de luat în considerare este cerința ca toți dezertorii să rămână independenți, adică interzicerea de a se alătura unei alte facțiuni în timpul uneia și aceleași alegeri. Prevederea în cauză ar putea reduce stimulentele (și, prin urmare, probabilitatea) presiunii și/sau mituirii parlamentarilor pentru a dezerta, în timp ce mecanisme mai mature de control politic sunt încă în curs de dezvoltare.

Crin Antonescu fostul președintele al Partidului Național Liberal român, afirma într-un interviu că „Traseismul politic reprezintă moartea democrației”¹³. Între timp, nenumărați transfugi și nomazi din partidul PDL, asociat cu Băsescu, au trecut la USL, coaliția aflată la putere la București, unde au fost primiți cu brațele deschise.

Cercetătorul roman L. Dumitrescu referindu-se la traseismul politic din România a scos la iveală un șir întreg de întrebări care rezultă din acest fenomen social: Există vreo legătură între traseismul politic și statul de drept? Dar între

¹² Idem.

¹³ Duverger, M. *Les parties politiques*. - Paris: Armand Colin, 1976. – P. 14.

traseismul politic și valorile euro-atlantice? Cum susține traseismul politic buna guvernare sau perfecționarea capacității instituționale a statului? Dar cultura politică participativă? Pe scurt, cum ajută traseismul politic la reproducerea democrației liberale?¹⁴.

În opinia lui, e limpede că traseismul politic asigură perenitatea unui sistem politic care aduce beneficii câtorva sute de mii de indivizi în România. În acest sens, este clar că traseismul politic nu aduce beneficii celor 80% dintre salariați care câștigă sub 2 632 de lei net pe lună. Și nici celor peste două milioane și jumătate de pensionari care au pensii de sub 1 200 de lei pe lună. După cum traseismul politic nu aduce beneficii nici acelei peste o treime din forța de muncă din România care a plecat deja în străinătate. Privit din perspectiva unui sistem politic producător de privilegii pentru o minoritate, traseismul politic este perfect funcțional și poate fi justificat oricum. Inclusiv moral, atâta vreme cât, chipurile, scapă țara de PSD, dar în realitate, n-o scapă. Traseismul politic transferă hălci din PSD la PNL, Pro ROMÂNIA, PMP și chiar la USR. Pe scurt, traseismul politic resuscitează PSD! Adică face ce n-a reușit Marcel Ciolacu. Din perspectiva „simplului cetățean”, adică a votantului somat să-și exercite „datoria democratică” la urne și să-și trimită copiii la școală sub amenințarea Coronavirusului 19, traseismul politic nu e doar disfuncțional. Devine chiar o amenințare de securitate¹⁵. Pentru că traseismul politic este contrar modernizării țării, siguranței și prosperității majorității cetățenilor României. Acestea sunt, în esență, reperatele majore ale Strategiei Naționale de Apărare a României pentru perioada 2020-2024¹⁶.

În viziunea lui L. Dumitrescu, traseismul politic amenință și modernizarea României, deoarece orice carte de economie politică fără premise neo-liberale demonstrează că în țările periferiale, în care o bună parte a populației active e ocupată în agricultură, modernizarea se bazează pe investiții publice masive. Abia după apariția unei infrastructuri critice și de transport moderne, se face tranziția la modelul de creștere economică dominat de piață și de inovația tehnologică

¹⁴ Cimpoeșu, D. *Alegerile parlamentare au aruncat Republica Moldova într-o profundă criză politică*. În: *Limba română*, 58. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/58-77.pdf Accesat la 10 decembrie 2022.

¹⁵ Apud: Alexe, D.; Barbaroșie, L. *Traseismul în Moldova este însoțit foarte frecvent de mituirea politică*. 8 martie 2013. Disponibil pe: <https://moldova.europalibera.org/a/24923562.html>. Accesat la 11 decembrie 2022.

¹⁶ Dumitrescu, L. *Traseismul politic din România. O amenințare de securitate?* Disponibil pe: <https://psnews.ro> › Arhivă. Accesat la 11 decembrie 2022.

susținută de investițiile private. Aproape 22% din populația activă a României este ocupată astăzi în agricultură, față de media UE de aproximativ 3%. Deci, după acest indicator, România este o țară periferială. Este o țară periferială și după calitatea infrastructurii critice și a aceleia de transport. Indicele european al competitivității regionale relevă cu claritate această situație. Pentru modernizarea României sunt deci vitale investițiile statului în rețelele de apă, gaze, canalizare, telecomunicații, spitale, școli, autostrăzi, căi ferate, aeroporturi, porturi etc. Oare ce procent din investițiile publice record anunțate de ministrul Florin Cățu pentru anul 2020 a luat calea modernizării infrastructurii critice și de transport din România? Ce știm cu certitudine e că o serie de politicieni vopsiți în portocaliu în perioada 2009-2012 investeau atunci în parcuri în mediul rural, trotuare la țară, săli de sport pentru demnitarii locali, telegondole, parcuri de distracții etc. Evident, lucrările erau executate de firme de partid. După cum firmele de partid ale PSD se ocupau cu asfaltări, pus borduri și cultivat panseluțe. E limpede că PSD n-a fost preocupat de investiții în infrastructura critică și de transport a României. După cum n-au fost nici politicienii PDL. Oare se va schimba viziunea investițională a politicienilor PDL, ajunși acum la PNL, în ciclul electoral 2021-2024? Dar a politicienilor PSD trecuți anul acesta la PNL? Ce e mai probabil? Cheltuirea banului public pe panseluțe, borduri și ștranduri în mediul rural și în următorul ciclu electoral? Sau emergența unei infrastructuri critice și de transport cu adevărat modernă în 2024, când România va aniversa două decenii de la intrarea în NATO¹⁷?

Totodată, traseismul politic amenință siguranța cetățenilor. Nu mai e o noutate că în România au murit de Coronavirus 19 de 30 de ori mai mult decât în Austria, Germania, Italia și Suedia. Explicația pentru acest număr mare de decese ține de statul slab din România, adică de practici administrative și politici publice învechite, care fac imposibilă buna guvernare. Statele care nu sunt capabile de bună guvernare devin o amenințare de securitate pentru propriii cetățeni. Când birocrăția de stat din România este împânzită în proporție de 90% cu clienți politici, concluzia e evidentă. O astfel de birocrăție de stat va susține interesele diferitelor partide politice, adică a unei minorități. Și nu va apăra interesele majorității cetățenilor, care se trezesc abandonați de propriul stat, în țara lor. Ministrul sănătății Tătaru declara că epidemia de Coronavirus 19 a demonstrat că 80% din managementul spitalelor publice din România s-a dovedit disfuncțional.

¹⁷ Idem.

O altă întrebare care plana în societatea românească era ce se va întâmpla cu acele școli nepregătite pentru abordarea hibridă (curs susținut simultan pentru copiii din clasă și pentru cei aflați online). Actualii administratori din PSD, trecuți la PNL, le vor administra oare mai bine doar pentru că au schimbat partidul? Din cauza traseismului politic, alegerile locale nu au schimbat aproape nimic în administrația spitalelor și școlilor din România. Instituții de care depinde direct siguranța cetățeanului și a familiei acestuia.

Traseismul politic mai amenință, în opinia lui L. Dumitrescu, prosperitatea cetățenilor. Unul dintre cei mai proeminenți economiști ai României afirma acum doi ani că România nu are o viziune proprie de dezvoltare economică de trei decenii încoace. După L. Dumitrescu, România a produs o strategie economică, dar una de subdezvoltare pe motiv, că atât guvernele PDL/PNL cât și guvernele PSD au promovat strategia muncii ieftine, ca avantaj comparativ. În această ordine de idei, el se întreabă dacă vor avea o strategie în acest sens politicienii PNL, reveniți în barca PSD sau a Pro ROMÂNIA, pentru localele și parlamentarele din 2024? Totodată, se întreabă când va fi abandonată strategia muncii ieftine din România, în condițiile creșterii constante a productivității muncii? Răspunsul e evident. Când va înceta traseismul politic din România.

Din păcate, traseismul politic îi anulează votantului din România opțiunea de a pedepsi un partid politic. Astfel, votul de blam devine un vot de încredere pentru traseiștii refugiați la un alt partid. Tot din cauza traseismului politic, cetățenii nu pot pune cu adevărat presiune pe un partid politic ca să performeze la guvernare. Concluzia la care a ajuns L. Dumitrescu este că posibilitatea bunei guvernări pentru cetățean este anulată de traseismul politic. Din cauza traseismului politic, partidele politice nu au presiunea reformării¹⁸.

Situația existentă nu îi impun pe oamenii politici să-și schimbe comportamentul politic când ei pot candida pe listele adversarului politic sau pe listele unui partid nou-înființat. În aceste condiții, traseismul politic generează un rezultat dramatic. Totodată, situația este destul de dramatică pentru că tradițiile traseismului politic se transmit și generației tinere de politicieni români, care învață și însușesc cu succes metodele și acțiunile politicienilor cu „experiență”. În acest sens, este destul de sugestiv ceea ce a făcut un politician tânăr din Brașov, care a bătut toate recordurile în materie de traseism: a plecat de la PLUS, apoi a

¹⁸ Idem.

fost o scurtă vreme independent, a intrat în ALDE, ulterior în Pro România și acum e membru de bază al PSD¹⁹.

1.3. Partidele politice – generatorul elitelor în doctrina politico-juridică contemporană

Deși abordarea științifică a domeniului în cauză s-a intensificat la începutul sec. al XIX-ea, asocierile social-politice au apărut și au evoluat în Epoca antică, parcurgând toate etapele dezvoltării umane. Astfel, partidele politice (în limba latină *pars, partis - parte, direcție*) își au originea în Antichitate, dar ele nu au avut aceeași pondere și semnificație în toate orînduirile sociale. În acea perioadă, partidele se constituiau în baza unor clanuri regale, grupuri, facțiuni etc. Găsim apoi termenul de partid în Evul Mediu, acesta desemnând un grup armat special, distinct de ansamblul trupelor (...). De exemplu, se va vorbi despre partida protestantă și partida catolică în timpul războaielor religioase²⁰. În Epoca Renașterii, clanurile ostile se mobilizau în comitete și cluburi în vederea accederii la putere²¹ și doar în sec. al XIX-lea, partidele politice au căpătat statutul și relevanța actuală.

În acest context, unii cercetători s-au limitat doar la abordarea istorică a evoluției partidelor politice, calificându-le, ca fiind niște grupări, fracțiuni, ligi sau mișcări ale cetățenilor în vederea realizării unor scopuri comune. Alții au studiat formațiunile politice în raport cu puterea politică, atrăgând atenția asupra funcționării acestora în proces de guvernare, opoziție sau celor extraparlamentare, structurii interne ale acestora, manifestării în scrutine electorale ș.a.

În a doua jumătate a sec. al XX-lea, s-au intensificat cercetările juridice în domeniul partidelor politice vizând constituirea (înregistrarea), funcționarea (finanțarea) și dizolvarea/lichidarea (răspunderea juridică). Astfel, cunoștințele privind organizarea și funcționarea partidelor politice au parcurs trei etape distincte de evoluție: de la geneza și evoluția partidelor politice (aspectul istoric), la definirea, clasificarea și tipologia partidelor politice (aspectul politologic), spre instituționalizarea partidelor politice (aspecte juridice).

Totodată, la prima etapă au fost înaintate diverse opinii privind necesitatea existenței acestor instituții complexe, precum și rolul și locul acestora în stat.

¹⁹ Idem.

²⁰ Idem.

²¹ *Record de traseism. Un politician explică de ce a trecut ...* Disponibil pe: <https://newsweek.ro> › politica 10.12.2020. Accesat la 14 decembrie 2022.

În acest sens, primele cercetări științifice referitor la constituirea și evoluția partidelor politice au fost efectuate de Moisei Ostrogorskii, Robert Michels²² și de către cercetătorul britanic Edmund Burke²³.

De asemenea, au existat inițial două viziuni opuse privind rolul și importanța partidelor în sistemul politic. Conform primei opinii, se susține, că doar datorită partidelor politice în parlamente se asigură reprezentarea intereselor diferitor grupuri sociale, iar lupta pentru putere se realizează în baza principiului concurențial. Activitatea partidelor politice structurează atât procesul de cucerire a puterii, cât și de realizare a ei. În lipsa partidelor politice ar fi imposibilă reprezentarea la putere a categoriilor sărace. Astfel, cele mai timpurii referințe asupra partidelor politice aparțin gânditorului englez, reprezentant al sec. XVIII-lea, Ed. Burke, care afirma că partidul politic este „un corp de oameni animați de un principiu particular, asupra căruia sunt de acord, pentru a promova, prin eforturile lor, interesul național”²⁴.

Spre deosebire de predecesorii săi M. Ostrogorskii și R. Michels, Ed. Burke prezenta partidul politic ca o organizație, care urmărește realizarea unor interese naționale generale, însă trebuie să recunoaștem, că definiția lui este insuficientă în abordarea domeniului de cercetare.

Cea de-a doua viziune consideră activitatea partidelor politice ca fiind negativă. În opinia unor personalități istorice, precum Lord Halifax, Francis Bacon, Thomas Hobbes ș.a., partidele aveau un rol distructiv în societate. Astfel, L. Halifax afirmă, că partidele sunt „asemenea unor organizații secrete ce complotază contra națiunii”²⁵, iar Otto von Bismarck, celebrul cancelar german, spunea că partidele politice sunt instituții distrugătoare atât pentru constituție, cât și pentru viitorul Germaniei²⁶. Astfel de atitudini sunt prezente și în lucrările clasicilor stasiologiei, M. Ostrogorskii, R. Michels și Max Weber.

În prima sa lucrare despre partide politice, apărută în 1901 cu denumirea *Partidele politice și democrația*, M. Ostrogorskii, analizând partidele americane, acuză deriva antidemocratică a partidelor politice pentru a rămâne în contact cu

²² Brechon, P. *Partidele politice*. - Cluj-Napoca: Ed. Eikon, 2004. - P. 29.

²³ Дюверже, М. *Политические партии*. - Москва: Парадигма, 2005. - С. 21.

²⁴ Michels, R. *Political parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* [online]. - New York: Free Press, 1966. <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/michels/polipart.pdf> (vizitat 21.07 2008).

²⁵ Аруд: Шмачкова, Т.В. *Мир политических партий*. В: Полис, 1992, № 1-2. - С. 22.

²⁶ Idem.

cetățenii și transformările acestora odată cu creșterea corpului politic, ca pe o manipulare ce viciază voința generală.

Este incontestabil faptul că primul studiu sociologic modern asupra partidelor politice, în special, asupra structurilor interne de putere, aparține lui R. Michels, care în 1911 a publicat celebra sa lucrare *Zur Soziologie der Parteiwesens in der modern Demokratie* – studiu relevant al social-democrației germane și s-a afirmat ca „un teoretician major al elitismului”²⁷.

De asemenea, sociologul german arăta cum în interiorul unui partid politic, a cărui vocație democratică este tradițională, prin forța lucrurilor se constituie treptat o pătură dominantă de politicieni profesioniști, preocupată de menținerea propriilor poziții și rezistență la schimbare. În aceasta constă, pe scurt, cunoscuta „lege de fier a oligarhiei” formulată de Michels.

Un rol aparte în studierea partidelor politice a revenit gânditorului liberal german M. Weber, care a înaintat ideea că „coerciția sub forma puterii politice (macht) ar putea proveni din surse multiple, cum ar fi inegalitățile materiale în privința deținerii capitalului sau a calificării vandabile (clasă), din conflictele pentru onoare sau prestigiu asociate cu caracteristicile atribuite grupurilor, ori din exercitarea puterii (partid), evidentă în conducerea oligarhică a partidelor politice”²⁸.

Potrivit lui M. Weber, funcția principală a partidelor politice este de a menține puterea în cadrul unui grup de tip corporatist, astfel încât conducătorii acestuia să poată distribui avantaje materiale sau simbolice membrilor activi ai grupului.

Referindu-se la partidele politice, M. Weber le definește ca fiind asociații fondate pe recrutare liberă, cu scopul de a asigura conducătorilor puterea înăuntrul unui grup instituțional, și, în sfârșit, de a realiza un ideal sau de a obține avantaje materiale pentru membrii săi. În aceeași ordine de idei, savantul afirma că partidele politice sunt copiii democrației, ai votului universal, ai necesităților de a recruta și de a organiza masele²⁹.

Sub aspect istoric, Max Weber evidențiază trei perioade ale apariției și

²⁷ Байкова, Т.К. Конституционно-правовой статус политических партий в Российской Федерации. Дисс....канд. юрид. наук. - Москва: МГЮА, 2002. с. 34.

²⁸ Oberreuter, H.; Mintzel, A. *Parteien in der Bundesrepublik, Deutschland*. - Muenchen: Olzog, Verlag, 1990. - P. 15-20.

²⁹ Benewick, R.; Green, Ph. *Dicționarul marilor gânditori politici ai secolului XX*. - București: Ed. Artemis, 2002. - P. 217.

evoluției partidelor politice³⁰:

1) sec. XVI-XVII – în Europa grupele aristocratice încep să se asocieze în grupuri elitiste;

2) sec. XVIII-XIX – există deja cluburi politice ale cetățenilor influenți din diverse pături sociale;

3) sec. XIX-XX – apar partide contemporane de masă.

Fondatorii statalității americane se realizează viziunii expuse mai sus. Astfel, George Washington tratează partidele ca fiind „cel mai rău dușman al guvernului”, Thomas Jefferson le considera forme ale „degradării libertății și moralei”, iar James Madison vedea în partide „organizații groaznice care trebuie permanent controlate”³¹.

Deci, după cum observăm, partidele politice au devenit, inițial, un subiect controversat al dezbaterilor științifice, aceasta datorându-se impactului care îl produc partidele politice asupra societății umane și funcției lor de dirijare în stat.

A doua etapă a cercetării științifice privind partidele politice cuprinde perioada sec. XIX-XX, când se încearcă să se abordeze mai aprofundat problemele științifice ce se referă la definirea, clasificarea și tipologizarea acestora. În acest context, cercetătorii autohtoni Mihai Cernencu și Igor Boțan sunt de părere, că prima tipologie a partidelor politice aparține lui Alexis de Tocqueville, care în *De la Democratie en Amerique*, delimitează partidele în „mari” și „mici”³².

Sociologul francez Al. de Tocqueville este printre primii, care a efectuat o abordare diferențiată și chiar a creat o schiță a unei tipologii a partidelor politice. El distinge între marile partide dedicate unor nobile idei revoluționare, care „răscolesc” societatea în epocile de profunde schimbări sociale și micile partide care nu fac decât să „agite” societatea prin intrigi și mașinațiuni egoiste în perioadele de relativă stagnare³³.

Ulterior, firul forței umane îl prindem și la cercetătorul francez G. Burdeau în opera *Traite de science politique*, care vede în partide politice un grup de indivizi, profesînd aceeași viață politică care încearcă să cucerească puterea sau,

³⁰ Ibidem, p. 320.

³¹ Poede, G. *Dominație și putere în gândirea lui M. Weber*. - Iași: Tipografia Moldova, 2002.

³² Магузова, Н.И.; Малько, А.В. *Теория государства и права: курс лекций*. 2-е. изд. - Москва: Юристъ, 2000. - С. 124.

³³ Orren, J. *The Changing Styles of American Party Politics*. In: *The Future of American Political Parties. The Challenge of Governance*. New Jersey: Englewood Cliffs, 1982. - P. 4.

cel puțin, să influențeze deciziile ei³⁴ sau D. Gusti, potrivit căruia „partidul politic este o asociație liberă de cetățeni, uniți în mod permanent prin interese și idei comune, de caracter general, asociație ce urmărește, în plină lumină publică, a ajunge la puterea de a guverna pentru realizarea unui ideal etic social”³⁵.

O tipologie clasică a partidelor politice a fost pusă în circulație de juristul și autorul mai multor monografii politologice și sociologice, prof. M. Duverger de la Sorbona, care în lucrarea *Les partis politiques*, propune o altă tipologie³⁶:

- 1) „clasică” - „partide de creație interioară” și „partide de creație exterioară”;
- 2) „partide de cadre” și „partide de masă”.

Diferența dintre formațiuni partidele de cadre și de masă, afirma M. Duverger, nu are legătură cu dimensiunile lor sau cu criteriul numeric al acestora, dar constă în diferență de structură a formațiunilor politice. Astfel, cercetătorul francez a adus ca exemplu cazul Partidului Socialist Francez (partid de masă clasic) și Partidul Democrat din Turcia (partid de cadre). În final, M. Duverger propune încă o clasificare a formațiunilor politice pe „partide totalitare” și „partide specializate”³⁷.

În esență, distincția pe care o face juristul și sociologul francez între „partidele de masă” și „partidele de cadre” tinde să acopere partidele cu deschidere spre largi categorii sociale pe de o parte, și partidele burgheze, pe de altă parte, din punctul de vedere al recrutării, structurilor organizatorice interne, ideologiei, strategiei de cucerire a puterii, disciplinei și gradului de participare a aderenților la viața de partid. Partidele de cadre au apărut odată cu afirmarea democrațiilor moderne și exercitarea sufragiului restrâns și au grupat în rândurile sale reprezentanții burghezimii, bazându-se pe calitatea membrilor săi și nu pe cantitatea lor.

De regulă, aceste partide erau slab organizate, suple și fără disciplină de vot, dar active în perioade electorale. Ca alternativă la partide de cadre, au apărut partidele de masă, ca efect al introducerii votului universal și afirmării mișcărilor muncitorești și socialiste la sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al

³⁴ Cernencu, M.; Boțan, I. *Evoluția pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova*. - Chișinău: Ed. Arc, 2009. - P. 9.

³⁵ Tocqueville, de Alexis. *Democracy in America*. Ed. by Harvey C. Mansfield. - Chicago: The University of Chicago Press, 2002. - P. 6-7.

³⁶ Burdeau, G. *Traite de science politique*. T. 3. - Paris: L.G.D.J., 1968. - 268 p.; Rusu, I. *Drept constituțional și instituții politice*. - București: Ed. Lumina Lex, 2001. - P. 143.

³⁷ Ibidem. - C. 162.

XX-lea. Afirmarea partidelor de masă a permis acestora să se poziționeze de rând cu nobilimea și elita burgheză. Mai târziu, la aceste categorii de partide s-au mai adăugat și partidele supranumite „catch all parties” sau „attrape-tout”³⁸.

În celebra lucrare *Sociologie politique*, M. Duverger menționa, că atunci când se vorbea de partid politic, se aveau în vedere, în mod esențial, ideologiile, mai degrabă decât oamenii care le împărtășeau și aparțineau unui anumit partid³⁹.

Evidentă este și afirmația lui M. Duverger din lucrarea *Les partis politiques*, conform căreia partidele moderne se caracterizează, înainte de orice, prin forma lor organizatorică, ele fiind o reuniune de mici grupuri diseminate prin țară și legate prin instituții coordonatoare⁴⁰.

Gânditorilor francezi le aparține, de asemenea, clasificarea partidelor pe clivaje: de stânga, centru și dreapta. Astfel, noțiunea de partid de dreapta, centrist și de stânga a apărut pentru prima dată în Franța, în 1815, atunci când în Adunarea Națională deputații ce se opuneau regimului monarhic se amplasau în stânga președintelui legislativului, iar regaliștii - în dreapta⁴¹.

Începând cu prima jumătate a sec. al XX-lea, are loc o adevărată erupție în teoria și știința despre partide. Astfel, conform afirmației francezului Benjamin Constant în opera *Traite de sociologie*, un partid, sub aspect ideologic, constituie o doctrină politică, „o reuniune de oameni, care profesază aceeași doctrină politică”⁴².

Sub aspect structural/organizatoric, politologii americani Joseph La Palombara și Myron Weiner în *Political parties and political development*, definesc partidele actuale mai puțin prin programul lor, cât prin natura organizării lor. Conform acestora, partidul politic este o organizație stabilă, vizând cucerirea și exercitarea puterii, contând în acest scop pe sprijinul popular⁴³.

³⁸ Carpinski, A.; Bocancea, Cr. *Știința politicului*. Vol. I. - Iași: Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 1998. - P. 106-149; Bădescu, M.; Țonea, B. *Drept Constituțional și instituții politice*. Op. cit. - P. 14; Ionescu, Cr. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. Op. cit.

³⁹ Duverger, M. *Sociologie politique*. Op. cit. - P. 385; Ionescu Cr. *Drept Constituțional și instituții politice*. Teoria generală a instituțiilor politice. Vol. I. Op. cit. - P. 394; 314.

⁴⁰ Duverger, M. *Les partis politiques*. - Paris: Armand Colin, 1976. p. 34; Rusu, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Op. cit. - P. 143.

⁴¹ Коломийцев, В.Ф. *Партии в зеркале западной политологии*. В: Государство и право, 1995, №. 10. - С. 137.

⁴² Constant, B. *Traite de sociologie*. T. 3. - Paris: L.G.D.J., 1968. - P. 26.

⁴³ Labalombara, J.; Weiner, M. *Political Parties and Political Development*. - Princeton, 1966. - P. 5-7; Rusu, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Op. cit. - P. 144.

Încercând să realizeze o definiție universală a partidului politic, J. La Palombara indică patru trăsături definitorii ale acestuia:

a) orice partid este purtător al unei ideologii sau al unei viziuni specifice asupra lumii și a individului (concepția despre lume);

b) partidul este o organizație, adică o uniune instituționalizată de oameni ce există o perioadă relativ lungă de timp la diferite niveluri ale politicii (de la nivelul local la cel internațional);

c) scopul partidului este cucerirea și realizarea puterii;

d) fiecare partid tinde spre asigurarea susținerii poporului, începând cu susținerea electorală și terminând cu participarea activă în calitate de membri.

Funcția de reprezentare socială este confirmată, de asemenea, și de politologul italian și american Giovanni Sartori, care în opera *Teoria democrației reinterpretată* numește atare regim „Democrație reprezentativă”⁴⁴. El se raliază ideii înaintate de politologul francez Roger Gérard Scwartzenberg, definind în lucrarea *Teoria democrației reinterpretată*, partidele politice ca orice grup politic ce participă activ în proces electoral promovând candidații proprii la funcții publice. În opinia sa, un partid este orice grup politic care se prezintă la alegere și este capabil să-și plaseze prin intermediul alegerilor candidați pentru puterile publice⁴⁵.

Caracterul continuu și ferm al organizației se regăsește în definițiile lui R. G. Scwartzenberg, care în *Sociologie politique*, afirmă că partidul politic „este considerat o organizație durabilă, organizată la nivel național și local, urmărind să cucerească și să exercite puterea, căutînd în acest scop susținerea populară”⁴⁶.

Avocatul și politologul S. Neumann, în *Towards a comparative study of political parties*, afirmă că partidul trebuie să asigure legăturile între forțele sociale și instituțiile guvernamentale și consideră că esența partidelor este descoperită în structura lor organizațională. În acest context, rolul partidelor politice se rezumă la mobilizarea cetățenilor în cadrul unor partide sau organizații social-politice⁴⁷.

Politologul american E.E. Schattschneider în opera *Party Government*, a studiat fenomenul partidelor politice și a ajuns la concluzia că pluralismul

⁴⁴ Sartori, G. *Teoria democrației reinterpretate*. - Iași: Ed. Polirom, 1999. - P. 27.

⁴⁵ Idem.

⁴⁶ Scwartzenberg, R-G. *Sociologie politique*. 2eme. ed. entirement remain. - Paris: Montchrestien, 1974. - P. 331-333; Bădescu, M. *Drept Constituțional și Instituții Politice*. Op. cit. - P. 238; Bădescu, M.; Țonea, B. *Drept Constituțional și instituții politice*. Op. cit. - P. 14.

⁴⁷ Zăparțan, L. *Repere în știința politicii*. - Iași: Ed. „Chemarea”, 1992. - P. 73.

democratic cunoaște un număr limitat de variante ale funcționării pluripartitismului, la fel ca și cauza partidelor care este singura ce merită a fi apărută, ele constituind garanția oricărui regim constituțional, a statului de drept. El acorda noțiunea de „forță politică” partidelor politice și organizațiilor sociale care acționează în vederea îndeplinirii anumitor obiective programatice unitare și care au vocația de a determina sau influența cursul evenimentelor social-politic sau de a prelua puterea prin tentativă organizată⁴⁸.

Un aport deosebit a revenit cercetătorilor europeni contemporani care au pus, relativ recent, în evidență rolul actual sporit al partidelor politice și au inițiat conceptul de europartide sau federații europene de partide. Astfel, cercetătorii Erol Kulahci, Christofer Lord, David S. Bell, Mogens N. Pedersen ș.a. abordează procesul de instituire și consolidare a partidelor europene și rolul lor în procesul legitimării UE. Conform opiniei acestora, în statele-națiune ale Europei Occidentale, partidele politice au jucat rolul fundamental de legătură între electori și organele de decizie⁴⁹. Astfel, prof. Erol Kulahci, în opera *Natura și politica partidelor europene: social-democrația și criza șomajului*, a reflectat atitudinea instituțiilor europene față de europartide.⁵⁰

În viziunea profesorului R. Ladrech, reflectată în lucrarea *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis*, partidele politice din spațiul european sunt supuse, de asemenea, procesului de „europenizare” prin prisma a cinci domenii de interes: 1. Schimbarea conținutului programelor politice. 2. Schimbări organizaționale. 3. Schimbarea tacticii și a strategiei politice. 4. Relațiile partid-guvern. 5. Relațiile din afara sistemului național de partide politice⁵¹. El menționează, de asemenea, că partidele naționale sunt, totodată, limitate în privința punctelor de acces instituțional la nivel european, Parlamentul European fiind singura instituție ospitalieră, deși familiile mai mari de partide au încercat, prin intermediul întâlnirilor, să proiecteze în fața Consiliului European interesele lor colective⁵².

J. Quermonne, în lucrarea *Le system politique de l'Union Européenne*

⁴⁸ Schattschneider, E.E. *Party Government*. - New York: Rinehart, 1942. - P. 15-17.

⁴⁹ Kulahci, E. *Natura și politica partidelor europene: social-democrația și criza șomajului*. - Iași: Ed. Institutul European, 2006. - P. 10.

⁵⁰ Ibidem, p. 9.

⁵¹ Ladrech, R. *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis*. In: Queen's Papers on Europeanization, nr. 2, p. 1-11.

⁵² Ibidem. - P. 402.

este de părerea că există trei mari familii politice în Parlamentul European, care reflectă principalele orientări doctrinare ale partidelor naționale: 1) Partidul Popular European; 2) Partidul Socialiștilor Europeni; 2) Federația partidelor liberale, democratice și reformatoare europene⁵³. Această clasificare se extinde treptat în funcție de noile orientări și programe ale partidelor politice europene.

După cum afirmă S. Bulmer și Cr. Lequesne în opera *Statele membre ale Uniunii Europene*, partidele politice tradiționale și grupurile de interes tradiționale rămân în continuare agenți ai organizațiilor de membri în care s-au constituit, deși este posibil ca echilibrul dintre logica supranațională și cea interguvernamentală să se modifice, însă crearea celor mai mari două federații transnaționale de partide, Partidul Socialiștilor Europeni și Partidul Poporului European – democrații europeni, oferă o platformă suplimentară pentru a interacționa cu alți jucători guvernamentali, aflați în opoziție⁵⁴.

Acest fapt ne permite să menționăm că după tratarea clasică a partidelor politice, iar apoi a cercetării organizării și funcționării partidelor naționale ca asociații angajate în serviciul public, putem concluziona că partidele politice europene cunosc o tratare aparte spre deosebire de partidele naționale, implementarea cărora poate constitui o nouă fază în evoluția instituției date.

Organismele de partid la nivel european diferă prin organizație și funcție. Primele, grupurile de partid ale PE, există și funcționează într-un mediu instituțional bine delimitat, cel al PE, care a stabilit seturi de reguli ce le guvernează activitățile. S-ar putea spune chiar că activitatea PE depinde de tacticile și interacționarea grupurilor de partid și, în special, a celor mai mari pentru ocuparea unor funcții precum cea de Președinte, însă majoritatea sunt implicate în activitatea de comitet a PE, una din cele mai importante contribuții la procesul legislativ al UE.

Pe de altă parte, federațiile transnaționale de partide, deși au cunoscut o dezvoltare organizațională în anii 1990, în special verzii, liberalii, socialiștii și creștin-democrații – Conservatorii – rămân la marginea politicii UE⁵⁵.

În ceea ce privește cercetarea rolului, funcțiilor și a tipologiei partidelor la nivel autohton, o atenție deosebită acestei probleme au acordat-o autorii autohtoni

⁵³ Quermonne, J.-L. *Le system politique de l'Union Européenne*. 5e éd. - Paris: Montchrestien, 2002. - P. 84-85.

⁵⁴ Bulmer, S.; Lequesne, Cr. *Statele membre ale Uniunii Europene*. - Chișinău: Ed. Cartier, 2009. - P. 401-402.

⁵⁵ Johansson, K.M.; Zervakis, J. *European political parties between cooperation and integration*. - Baden: Nomos. 2002. - P. 115-135.

Victor Popa, Ion Guceac, Valeriu Moșneaga, Mihai Cernencu, Andrei Galben, Gheorghe Rusnac, Constantin Solomon, Nicolae Enciu, Victor Juc, Igor Boțan, și românii Marian Enache, Dorin Cimpoescu ș.a. Unii dintre autorii menționați au încercat să îmbine apariția, consolidarea și dezvoltarea nestingherită a legislației partidelor politice, iar alți cercetători au studiat evoluția partidelor politice doar prin prisma legislației electorale.

În ceea ce privește evoluția legislației privind organizarea și funcționarea partidelor politice, putem afirma cu certitudine, că procesul de reglementare juridică a demarat la sfârșitul anilor 80, ca efect al slăbirii regimului totalitar și afirmării valorilor statului democratic și de drept pe tot spațiul post-sovietic, dar nu putem ignora etapele istorice ce au pus bazele instituționalizării acestora.

Bineînțeles, pe parcursul constituirii și evoluției partitismului autohton au existat prevederi normative, însă acestea erau adoptate ad-hoc și nu prevedeau expres drepturile și obligațiunile asociațiilor social-politice. Evenimentele care au avut loc în acea perioadă, au fost motivate, în mare măsură, de factorii politici externi, inclusiv schimbările social-politice ce s-au produs în URSS.

A treia etapă în studiul partitismului din RM constituie instituționalizarea partidelor politice și pătrunderea lor în constituții și alte acte normative.

La etapa actuală a cercetărilor științifice autohtone, Igor Munteanu realizează o imagine amplă și generalizatoare a partidelor politice din RM în lucrarea *Partide politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme*⁵⁶, îmbinând aspecte juridice, istorice, politologice etc. În viziunea lui, este imposibil de analizat la momentul actual pluripartitismul autohton fără a face referințe la evoluția istorică a asociațiilor politice după căderea URSS, sistemul electoral al RM, finanțarea formațiunilor politice autohtone, dispoziții normative și restrictive privind funcționarea partidelor politice, structura internă a partidului etc.

În același context, Igor Volnițchi în lucrarea *Istoria partidelor politice din Republica Moldova*, studiază evoluția fiecărui partid politic din RM, începând din data înregistrării în *Registrul partidelor politice și organizațiilor social-politice* de până la 2010. Prin studiul a peste 100 de partide politice (autorul menționează că, de fapt, au existat 77 de formațiuni politice, doar că în momentul reorganizării era preluată denumirea partidului, astfel existând 104 denumiri), cercetătorul

⁵⁶ Munteanu, I. *Partide politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme*. - Chișinău: Ed Cartier, 2010.

a demonstrat gradul înalt al instituționalizării partidelor politice din RM⁵⁷. Lucrarea în cauză prezintă un interes sporit, deoarece reflectă aspecte istorice (evolutive), sociologice (statistice), politologice (doctrinare), juridice (procedura de înregistrare, reorganizare, dizolvare) etc. Scriitorul și jurnalistul I. Volnițchi a reflectat în mod obiectiv metodele la care au recurs partidele politice pentru a accede la putere, printre care menționăm *reorganizarea prin fuziune*, dar fără a cerceta mai amănunțit diversitatea, impactul și consecințele acestei proceduri legale.

Astfel, studiind partidele politice enunțate în lucrarea lui I. Volnițchi, putem observa că procedura de reorganizare este atât de frecventă utilizată, încât partidele politice ce au recurs la această procedură, treptat, își pierd identitatea și destabilizează eșichierul politic moldovenesc, iar alegătorii sunt puși în dificultate de asociere cu o nouă formațiune politică. În asemenea condiții, autorul nu a prevăzut *asocierea* ca procedură de reorganizare prin stabilirea unor alianțe de partide fără a renunța la propria personalitate juridică și patrimoniu.

1.4. Constituirea și evoluția partidelor politice în Republica Moldova

Procesul de constituire și funcționare a sistemului politic din RM are un caracter complex și contradictoriu. El, în opinia lui M. Ecnache și D. Cimpoieșu, este în mare măsură, influențat de evoluția partidelor politice și de instituționalizarea lor⁵⁸.

Chiar dacă nu au convenit unanim asupra perioadei apariției și evoluției formațiunilor politice, totuși, în opinia mai multor autori, printre care M. Cercencu, „partidele politice sunt un element esențial al sistemului politic al RM”⁵⁹.

Reglementarea juridică a organizării și funcționării partidelor politice din Basarabia a cunoscut o evoluție istorică controversată și a parcurs mai multe etape în încercarea edificării unui regim constituțional pluripartidic. Apariția acesteia a fost condiționată de mai mulți factori, precum criza social-politică internațională (în special, Revoluția din 1917 în Rusia), renunțarea la regimul tradițional monarhic și trecerea la democrație reprezentativă, apariția instituției parlamentare

⁵⁷ Volnițchi, I. *Istoria partidelor politice* (1991-2009). - Chișinău: [S.n.], 2010.

⁵⁸ Enache, M.; Cimpoieșu, D. *Misiune Diplomatică în Republica Moldova*. - Iași: Ed. Polirom, 2000. - P. 256.

⁵⁹ Cercencu, M. ș.a. *Republica Moldova: Istoria Politică (1989-2000). Doc. și materiale*. Vol. I. Chișinău: USM, 2000. - P. 3.

chiar dacă era formată inițial ad-hoc (în România din perioada interbelică).

Astfel, formațiunile politice s-au constituit și au evoluat inițial în cadrul Imperiului Rus (1812-1917), apoi al României (1918-1940, 1941-1944), al URSS (1940-1941, 1944-1989/1991) și doar la sf. anilor 80 ai secolului trecut RM a declarat că aspiră la edificarea unui stat democratic și de drept.

Revoluția rusă din 1905-1907 a influențat creșterea activismului politic și juridic atât în statele imperiale, cât și în cele coloniale. Astfel, din 1905 până în 1918, mișcările politice din Basarabia „au fost generate și influențate de revoluțiile muncitorești din Rusia”⁶⁰.

După căderea țarismului și legitimării Guvernului Provizoriu, partidele politice din Basarabia au obținut posibilitatea să se manifeste activ în viața politică. De fapt, problema creării partidelor politice în Basarabia a început să fie agitată din vara anului 1917, iar pentru constituirea formațiunilor politice chiar și în perioada interbelică nu existau proceduri legale de înregistrare, control și dizolvare a acestora.

În același context, Ioan Scurtu menționează că „până la unirea Basarabiei cu România, în teritoriul dintre Prut și Nistru, nu existau partide politice propriu-zise. În Sfatul Țării acționau anumite grupări (Blocul Moldovenesc, Frația Țărănească), care avuseră rolul de apărare a intereselor unor grupuri fie sociale, fie etnice, dar care în condițiile unirii nu-și mai găseau locul”⁶¹.

Partidele politice începeau să se contureze în jurul unor personalități care încercau să elaboreze programul și statutul, iar ideile lor se răspândeau prin intermediul ziarelor de partid. Ulterior, în ajunul alegerilor parlamentare, conducătorii de partid formau listele electorale ale membrilor. Astfel, politologul autohton Victor Juc menționează că „în regiune apar circa 50 partide și grupări politice care acoperă întregul spectru politic”⁶².

Primul partid politic înființat în Basarabia a fost PNM, la crearea căruia au contribuit asemenea personalități istorice precum Pantelimon Halippa, O. Ghibu, V. Harea, R. Cioflec, V. Stroescu, P. Gore ș.a. Ceva mai târziu, în primele zile ale lunii iulie a anului 1917, s-a format Partidul Eserilor Moldoveni, după cum afirma

⁶⁰ Артемова, Н.Е. *История СССР: Учебник для студентов институтов культуры. ч. I.* - Москва: Высшая Школа, 1982. - С. 462.

⁶¹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003.* Ed. resp. Scurtu I. ș.a. - București: Ed. Inst. Cultural Român, 2003. - P. 166.

⁶² Juc, V. *Problemele sociale în programele partidelor politice.* În: *Politica socială și problemele ameliorării calității vieții.* - Chișinău, 2002. p. 131.

S.P. Trapeznikov⁶³.

Eugenia Istrati considera, că PNM s-a constituit în două etape. Până la 20 martie, când a fost creat un nucleu al partidului, a fost găsită o denumire adecvată, a fost adoptată atunci când a fost elaborată prima variantă a programului, se încheie prima etapă de constituire a PNM. În etapa a doua, 21 martie-5 aprilie 1917, a fost definitivată redactarea programului, a fost ales președintele și Comitetul Central al PNM⁶⁴.

În vara anului 1918, a apărut o nouă formațiune politică cu denumirea de Partidul Țărănesc Basarabean. La începutul lunii august, comisia însărcinată cu elaborarea proiectului de program și-a încheiat activitatea, aducând prin intermediul presei la cunoștința publică ideile programatice ale viitorului partid. Prin proiectul de program, Partidul Țărănesc Basarabean s-a declarat apărător al drepturilor cetățenilor și garantând egalitatea tuturor în fața legii, libertatea exprimării, confesiunii, a drepturilor electorale etc. În cadrul acestui partid politic au activat personalități ilustre precum Pan Halippa, D. Ciugureanu, I. Inculeț, I. Pelivan, P. Cazacu. Șt. Ciobanu, I. Costin, Șt. Holban, N. Bivol, Gh. Stârcea etc.⁶⁵.

O altă formațiune politică importantă, care a desfășurat activități politice în perioada interbelică, începând cu vara anului 1918 a constituit Partidul Poporului din Basarabia. Apărută la inițiativa renumitului general basarabean Alexandru Averescu, această mișcare politică a numărat printre reprezentanți pe N. Alexandri, V. Țanțu, V. Bârcă etc.

Astfel, printre principalele partide politice care s-au impus în politica Basarabiei interbelice au fost: Partidul Poporului și Partidul Țărănesc, care au dominat pe eșichierul politic al Basarabiei obținând majoritatea mandatelor la alegerile din mai 1920 pentru Adunarea Deputaților și Senat; alte mișcări social politice precum Partidul Democrat al Unirii, Partidul Național-Liberal, Partidul Național Român etc.

O altă etapă a evoluției partitismului din Basarabia a constituit preluarea experienței românești, care deja din a doua jumătate a sec. al XIX-lea era împărțită între partidele conservatoare, liberale și, ulterior, între cele socialiste.

Odată cu introducerea în România a votului universal (noiembrie 1918)

⁶³ *История Р.С.С. Молдовенештѣ*, вол. 2. - Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1970. - П. 21-22.

⁶⁴ Istrati, E. *Unele considerații cu privire la data înființării Partidului Național Moldovenesc*. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1 (21). - P. 23.

⁶⁵ *Programul Partidului Țărănesc basarabean*. În: *Cuvânt Moldovenesc* din 12/25 august 1918.

s-a lărgit, în mod considerabil, cadrul de desfășurare a activității politice, care a avut repercusiuni importante asupra sistemului partidist. În această perioadă s-a consolidat poziția mai multor partide politice naționale românești, precum PNT, Liga Poporului (1918) ș.a., la care s-au raliat și partidele politice regionale, precum Partidul Național Țărănesc din Transilvania, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul Țărănesc din Basarabia, iar mai tâziu în peisajul politic al României au apărut partidele naționalităților conlocuitoare: Partidul German (1919) și Partidul Maghiar (1922). Tot în această perioadă, atestăm procedura juridică de reorganizare (prin fuziune) a partidelor politice românești.

Este relevant de menționat, că procedura de înregistrare și evidență a partidelor politice nu era prevăzută în acea perioadă. Inițial, acestea se întemeiau în baza asocierii a cetățenilor ce reprezentau diverse categorii sociale, a căror aspirații erau publicate în program politic. În programele partidelor politice erau reflectate principii democratice precum: deplina libertate a alegerilor.

De asemenea, procedura de legitimare a formațiunilor politice era reflectată într-un proces verbal de constituire a partidelor. Astfel, în procesul verbal de constituire a Partidului Țărănesc era prevăzut că acesta era „un partid nou, cu structură socială țărănească - țărănimea organizată politicește”⁶⁶.

O condiție aparte în constituirea și evoluția partidelor politice a revenit presei de partid, prin intermediul căreia societății i se aducea la cunoștință programul politic al partidelor politice și atitudinile față de problemele persistente în societate.

Orice partid nu putea fi numit astfel, dacă nu avea structură internă bine determinată. Astfel, Partidul Țărănesc era structurat într-un comitet central și comitet central executiv. La ședința Comitetului Central al Partidului Țărănesc din 17-18 iulie 1921 s-a votat înscrierea doctorului Nicolae Lupu în partid, precum și propunerea făcută de 11 deputați și senatori basarabeni, între care Constantin Stere și Pantelimon Halippa, de fuziune cu Partidul Țărănesc din Basarabia.

În general, activitatea mișcărilor și a partidelor politice în perioada interbelică era garantată doar de prevederile Legii fundamentale din 1923 și a legislației electorale. Astfel, conform articolului 5 al Constituției din 29 martie 1923, „românii, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei,

⁶⁶ *Procesul verbal de constituire a Partidului Țărănesc*. În: Țara nouă, I, nr. 9 din 4/17 august 1919.

de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociere și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi”⁶⁷.

Este necesar de menționat că România (și regiunile care s-au unit) cunoscuse din 1918 până în 1926 o perioadă de instabilitate politică, fapt care a impus adoptarea legii electorale, ce reglementa modul accederii partidelor politice în parlament. Astfel au avut loc alegeri parlamentare consecutive în noiembrie 1919, mai 1920, martie 1922, mai 1926, iulie 1927, decembrie 1928, iulie 1931, iulie 1932, decembrie 1933, decembrie 1937). În completarea Constituției din 1923 s-a înscris și *Legea privitoare la regimul electoral (1926)*, precum și unele măsuri administrative cu efecte asupra regimului electoral din 1929.⁶⁸

În ceea ce privește repartizarea mandatelor (40% devenea 50% și era partid majoritar), trebuie de menționat că era inspirată din legea electorală italiană din 7 ianuarie 1923.

O novelă a legislației electorale românești a fost acordarea prin art. 375 al *Legii pentru organizarea administrației locale*, promulgată la 3 august 1929 a dreptului de vot la alegerile locale a unor categorii de femei. Astfel, „dobândeau drept de vot acele femei care îndeplineau una din condițiile următoare: erau știutoare de carte (minimum 4 clase), erau funcționare de stat, comună sau județ, văduve de război, decorate pentru merite în timp de război sau făceau parte, la sancționarea legii, din conducerea unor societăți cu personalitate juridică, având drept scop „revendicări sociale, propagandă culturală sau asistență socială”⁶⁹. Însă, la 9 mai 1939, prin Decretul-lege pentru reforma electorală, pentru prima dată femeile obțin drept de vot, dar nu erau eligibile⁷⁰.

În aceste împrejurări, *Legea electorală din 1926* introducea principiul primei electorale, adică partidul politic care obținea cel puțin 40% de mandate în parlament primea o primă electorală care să-i poată permite să obțină majoritatea mandatelor din Parlament, iar cealaltă jumătate se împărțea, proporțional cu numărul de voturi, tuturor partidelor care obținuseră peste 2% din totalul voturilor pe țară, inclusiv gruparea majoritară⁷¹. Așadar, pentru prima dată legea electorală

⁶⁷ *Procesul verbal de constituire a Partidului Țărănesc*. În: Țara nouă, I, nr. 9 din 4/17 august 1919.

⁶⁸ Scurtu, I. *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001)*. Vol. II. - București: Ed. Fundației Culturale Române. 2003. - P. 11.

⁶⁹ Tănăsescu, Fl. *Parlamentul și viața parlamentară din România (1930-1940)*. - București: Ed. Lumina Lex, 2000. - P. 87.

⁷⁰ Ibidem. - P. 89.

⁷¹ Bilcea, V. (coord.), *Istoria românilor. O sinteză cronologică*, - București: Ed. Meronia, 2015, p. 231.

stabilea pragul electoral de 2%. Scopul adoptării legii electorale consta în crearea stabilității conducerii de către partidele mari și diminuarea rolului partidelor neînsemnate.

De asemenea, este relevant de menționat că în anul 1936 a fost adoptat un nou Cod penal român care prevedea expres protecția drepturilor politice și cetățenești și sancțiuni atât pentru persoane fizice, cât și pentru persoane juridice (sub formă de amendă, suspendare sau dizolvare)⁷².

Totodată, în 1938 are loc un moment de cotitură pentru partidele politice și regimul constituțional românesc, în general. Regele Carol al II-lea anulează convocarea alegerilor parlamentare și decide dizolvarea partidelor politice în data de 30 martie 1938.

Astfel, art. 26 al *Constituției* din februarie 1938 prevedea expres că „cetățenii români au dreptul a se asocia, conformându-se legilor. Dreptul de liberă asociațiune nu implică dreptul de a crea persoane juridice. Condițiunile în care se acordă personalitatea juridică se stabilesc prin lege⁷³.

În locul partidelor politice a fost înființat Frontul Renașterii Naționale, unica formațiune politică recunoscută în stat. Condițiile de organizare și funcționare ale Frontului Renașterii Naționale au fost dezbătute și precizate într-un regulament special, care ulterior a devenit parte integrantă a unui act legislativ. Ulterior, Frontul Renașterii Naționale a fost transformat în Partidul Națiunii, declarat partid unic și totalitar.

De asemenea, Carol al II-lea a promulgat o nouă Constituție, prin care a restrâns, în mod considerabil, drepturile și libertățile cetățenilor și a întărit atribuțiile de control asupra Guvernului și Parlamentului.

În tehnica legislativă, un pact fundamental era deschis completărilor ulterioare cu legi, având caracter organic. Codificarea Constituțională din februarie 1938 a prevăzut posibilitatea completării ei cu astfel de legi, între acestea, care interesa, în mod deosebit, instituția parlamentară, fiind Legea electorală din 9 mai 1939.

Totuși, în cadrul României interbelice cu toate disfuncționalitățile și vulnerabilitățile din acea perioadă (corupția politică și demagogia electorală, instabilitatea parlamentară și guvernamentală etc.), sistemul pluripartidist a

⁷² Scurtu, I. Op. cit. - P. 80.

⁷³ *Codul Penal al României din 1936* [online] <http://freelex.juridic.ro/DocumentView.aspx> (Accesat 08.08.2022).

funcționat din plin în România, inclusiv și în fosta Basarabie⁷⁴.

În 1941, a fost emis Decretul-lege prin care s-au restrâns considerabil modalitățile constituirii partidelor politice. Acest act legislativ nu mai avea efecte juridice asupra Basarabiei, însă dacă analizăm, în ansamblu, perioada menționată, constatăm că perioada 1918-1938 este una decisivă în afirmarea partitismului basarabean.

Constituțiile adoptate după Primul Război Mondial au ridicat partidele politice dintr-un simplu instrument de realizare tehnică a alegerilor la rangul de factor legitim al vieții politice.

Din 1940 urmează o altă etapă în evoluția partitismului basarabean prin anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru de către URSS.

Deci, din punctul de vedere al evoluțiilor constituționale istoria partidelor politice moldovenești este direct legată de evenimentele politice produse în Imperiul rus și apoi în Rusia sovietică, sub a cărei dominație Basarabia a fost din 1812 până în 1991, cu excepția perioadei anilor 1918-1940, 1941-1944.

În acest context, este necesar de menționat că la alegerile în Adunarea Constituantă a Rusiei din 15 noiembrie 1917, din numărul total de 715 deputați, au fost aleși în mod democratic: partidul bolșevic - 25% (183 de bolșevici), partidele de orientare socialistă (socialiștii revoluționari și menșevicii) au obținut 62% (412 socialiști), iar partidele democrate burgheze 13% (120 de reprezentanți)⁷⁵, ceea ce a însemnat deplasarea centrului de greutate a noii puteri spre Congresul Sovietelor, marchează voința de a pune bazele unei noi structuri statale, cu excluderea formelor tradiționale, considerate specifice pentru democrația burgheză.

Ca urmare a neacceptării Adunării Constituante de a deveni „instrument docil” al politicii partidului bolșevic, aceasta a fost dizolvată de către Consiliul Comisarilor Poporului (SovNarKom), iar la 10 ianuarie 1918 a fost formată o nouă instituție alternativă, numită - Congresul Sovietelor.

Spre deosebire de Adunarea Constituantă, care era aleasă în mod secret de toți cetățenii, Congresul Sovietelor a fost constituit în baza votului deschis și de un număr restrâns de persoane (încadrate în muncă).

În noiembrie 1936 a avut loc Congresul al VIII-lea extraordinar al

⁷⁴ *Constituția României din 1938* [online]. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame (accesat la 12.03.2023).

⁷⁵ A se vedea: Bucur, B. *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*. Cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop. Cuvânt-înapoi de Hans-Cristian Maner. – București: Ed. RAO, 2019. - P. 155-168.

Sovietelor din URSS, convocat în vederea adoptării noii Constituții a URSS, unde I.V. Stalin a prezentat raportul „despre proiectul de Constituție a URSS”⁷⁶. Este necesar de menționat că noua lege fundamentală sovietică sublinia rolul conducător al Partidului Comunist din URSS. În opinia unor cercetători, din acel moment, PCUS a încetat să fie partid politic, deoarece a avut loc contopirea organelor de partid cu instituțiile de stat al URSS.

Constituția URSS din 1936 numită și „constituția stalinistă” prevedea că „cetățenii cei mai activi și conștienți din rândurile clasei muncitoare și ale celorlalte pături de oameni ai muncii se unesc în Partidul Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, detașamentul de avangardă al oamenilor muncii, în lupta lor pentru întărirea și dezvoltarea regimului socialist și care reprezintă nucleul conducător al tuturor organizațiilor oamenilor muncii atât cele obștești, cât și cele de stat”⁷⁷.

În ceea ce privește perioada anilor 1944-1988, putem confirma cu certitudine dominația unui regim monopartid pe tot spațiul sovietic. Partidele „istorice”, Liberal și Țărănesc, au fost desființate, iar liderii acestora Brătianu și Maniu, au trecut în opoziție tacită față de noul regim. Ulterior, aceștia au fost întemnițați la Sighetu Marmației, unde și-au sfârșit zilele. „Moscova a hotărât ca posturile principale din conducerea partidului unic, a statului, a economiei R.S.S.M. să se afle sub supravegherea directă a Comitetului Central al P.C. (b) din URSS În acest scop, la 12 iulie 1944, deci, cu o lună și jumătate până la efectuare operațiunii militare Iași-Chișinău, C.C. al P.C.(b) a expediat Comitetului Central al PCM (b) lista posturilor incluse în nomenclatura Comitetului Central de la Moscova”⁷⁸.

De asemenea, ținem să menționăm că în perioada interbelică a fost revizuită structura internă a partidului comunist prin implementarea adunărilor de partid și a plenarelor comitetelor de partid, prezentarea dărilor de seamă și alegerea organelor de partid în termenele prevăzute de statut.

În anii 1945-1947 au avut loc conferințele raionale și orășenești de partid, iar în 1947 și la începutul anului 1948 conferințele de partid regionale. La sfârșitul

⁷⁶ Duculescu, V.; Călinoiu, C.; Duculescu, G. *Drept Constituțional Comparat*. Vol. I. - București: Ed. Lumina Lex, 1999. - P. 512.

⁷⁷ Ponomarev, B.N.; Hvostov, V.M.; Kucikin, A.P., et. al. *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*. - București: Ed. Politică, 1960. - P. 515.

⁷⁸ Ibidem. - P. 517.

anului 1948 și în 1949, au avut loc congresele partidelor comuniste din republicile unionale. Ulterior, s-a renunțat la această formă de organizare a PCUS, rolul de mobilizare revenind congresului partidului. Biroul politic al PCUS s-a transformat în Prezidiul CC, organizat în vederea conducerii activității între plenarele CC, iar activitatea executivă a CC era concentrată într-un singur organ – Secretariatul CC, iar Comitetul controlului de partid de pe lângă CC al PCUS a fost instituit în vederea garantării controlului de partid⁷⁹.

Istoricii Ion Țișcanu și Ion Pavelescu sunt de părerea că „în Moldova sovietică, odată cu crearea și structurarea Partidului Comunist, erau formate și celelalte elemente ale sistemului politic totalitar: sovietele, uniunile profesionale, Komsomolul și alte organizații permise de *Constituția RSSM*”⁸⁰. De asemenea, cercetătorii reflectă componența corpului de deputați în Sovietul Suprem (forul legislativ) din 1947, indicând în structură numărul „funcționarilor partidelor și cei din structurile de stat - 51%, restul fiind: 29 de muncitori, 82 de țărani, câțiva medici, pedagogi, militari etc.

Noua *Constituție a URSS*, adoptată în 1977, „nu a fost calificată ca atare de organele de stat sovietice, ci numai de analiștii sovietici. În mod oficial, s-a vorbit nu de o nouă constituție, ci de o îmbunătățire sau modificare a textului deja cunoscut al Constituției din 1936”. Articolul 6 al *Constituției URSS* evidențiază faptul că PCUS stă la baza tuturor organizațiilor de stat și obștești, care sunt obligate să activeze doar în limita prevederilor *Constituției URSS*. De asemenea, *Constituția URSS* garantează drepturi politice, inclusiv dreptul de asociere a cetățenilor în asociații obștești scopul cărora nu venea în contradicție statutului și programului PCUS⁸¹.

Astfel, în vederea realizării scopurilor comune ale cetățenilor era acceptat doar pluralismul de idei, nu și pluripartitismul. Asociațiile erau benevole, iar cetățenilor li se permitea să activeze concomitent în cadrul mai multor organizații.

Doar căderea regimului comunist a însemnat și revizuirea normelor juridice, inclusiv a *Constituției URSS* din 1977. În acest context, este relevant de menționat Plenara C.C. al PCUS din 5-7 februarie 1990, în cadrul căreia s-a propus de modificat articolul 6 al Constituției URSS, „care consacra rolul conducător al

⁷⁹ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova. Fond 51, inv.3, dosar 211, f. 4-7.

⁸⁰ Ponomarev, B. N.; Hvostov, V. M.; Kucikin, A.P., et. al. Op. cit.

⁸¹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Op. cit. - P. 401.

partidului”⁸².

La 12-13 martie 1990, în cadrul unei sesiuni extraordinare a Congresului Deputaților Poporului din URSS, deputații au votat *Legea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste privind instituirea funcției de Președinte al URSS* și introducerea unor schimbări și completări în Constituția (legea fundamentală) URSS, inclusiv modificarea art. 6 (...), care în noua lectură căpăta următoarea redactare: „PCUS, celelalte partide politice, precum și organizațiile sindicale, de tineret, alte organizații obștești și mișcări de masă, prin reprezentanții lor aleși în sovietele deputaților poporului și prin alte forme, participă la elaborarea politicii statului sovietic, la conducerea treburilor de stat și obștești”. Această modificare a legii sovietice fundamentale se răsfrângea asupra Rusiei sovietice și celor 15 republici afiliate, inclusiv asupra RSSM.

Profesorul Victor Duculescu îl citează pe ex-prim secretarul CC. al PCM din RSSM P.K. Lucinschi care a declarat că „Acea parte a proiectului ce privește articolul 6 al Constituției le face un prost serviciu comuniștilor, întrucât impune societății supremația partidului, ceea ce stârnește inevitabil proteste. Plenara CC. trebuie să se pronunțe fără echivoc pentru eliminarea lui din legea fundamentală, căci soarta partidului trebuie să fie decisă, în primul rând, de către partidul însuși”⁸³.

Profesorii Gheorghe Costachi și Ion Guceac au reflectat acest fenomen în mod reușit afirmând că „drept consecință acestor transformări, *Constituția RSSM* din 1978 a suportat o serie de revizurii, ce au dus la anularea dispozițiilor referitor la rolul „conducător și îndrumător” al Partidului Comunist, creând condiții pentru instituirea sistemului politic pluripartitist; la consacrarea principiilor economiei de piață, la schimbarea formelor și a statutului proprietății; la modificarea esențială a structurii mecanismului de stat, este întemeiată instituția șefului de stat în persoana președintelui republicii; are loc reorganizarea Sovietului Suprem și Sovietului Miniștrilor, inclusiv a autoadministrării locale”⁸⁴.

Prin referință la partide politice ca parte componentă imuabilă a constituționalismului cercetătorii și-au adus aportul la instituirea sistemului politic pluripartitist.

⁸² Конституция Союза Советских Социалистических Республик. Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977. - Москва, 1985. - С. 8. ст. 49.

⁸³ Duculescu, V.; Călinoiu, C.; Duculescu, G. *Drept Constituțional Comparat*. Vol. I. Op. cit. - P. 543.

⁸⁴ Idem.

Este necesar de menționat că începând cu anul 1986, pe teritoriul RSSM s-a constituit prima formațiune politică postbelică „Mișcarea Democratică din Moldova”, devenită ulterior „Frontul Popular”.

În vara lui 1988, intelectualitatea moldovenească orientată spre reformă a creat neoficiala Mișcare Democratică Moldovenească în sprijinul Perestroikăi⁸⁵.

Un prim pas pe calea democratizării vieții politice l-a constituit decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 25 august 1989 „cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor din RSSM”, prin care pentru prima oară după o jumătate de secol de dictatură comunistă, statul recunoștea cetățenilor săi dreptul la libera asociere în diverse formațiuni social-politice și partide de alternativă⁸⁶.

În baza aceluși decret, prin hotărârea guvernului de la Chișinău, la 26 octombrie 1989 au fost înregistrate primele 4 formațiuni: Frontul Popular din Moldova, Mișcarea pentru Egalitate în Drepturi „Unitate-Edinstvo”, Mișcarea Populară „Gagauz-Halcî” și Asociația Social-culturală Bulgară „Vozrojdenie”. Deja în luna mai 1990, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat decizia de a suspenda art. 6, 7 și 49 ale *Constituției RSSM*, anulând prevederile ce asigurau Partidului Comunist din RSSM rolul de „nucleu al sistemului politic” și de „forță conducătoare a societății sovietice”⁸⁷.

Noul legislativ al RSSM a reușit, astfel să separe pas cu pas Partidul Comunist de importantele sale instrumente de presiune și putere, asigurând condițiile necesare pentru instituirea unui cadru instituțional în care apăreau condițiile unei competiții egale între competitorii politici și recunoscând, totodată, existența unor numeroase partide și organizații politice, diferite de asociațiile obștești (ne-publice)⁸⁸. În continuare, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat în iulie 1990 „Decretul cu privire la puterea de stat”, prin care a decis interzicerea menținerii ori constituirii de filiale de partid în cadrul întreprinderilor (exclusiv de stat, pe atunci), al autorităților de stat, stabilind în mod expres

⁸⁵ Costachi, Gh.; Guceac, I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. - Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2003. - P. 314.

⁸⁶ A se vedea: Van, Meurs W.P. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. - Chișinău: Ed. Arc, 1996.

⁸⁷ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Ed. resp. Scurtu I.ș.a. București: Ed. Inst. Cultural Român, 2003. - P. 401.

⁸⁸ *Legea R.S.S.M. cu privire la introducerea unor modificări în articole 6, 7 și 49 din Constituția (Legea fundamentală) a RSSM*, nr.10-XII, 10 mai 1990. În: *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM*. Chișinău, 1990, nr. 5, art. 86.

principiul separației puterilor și detașând, astfel, birocrația de obligația de a fi angajată politic, respectiv de a fi recrutată exclusiv din numărul membrilor de partid.

Considerăm că aceste schimbări produse la sfârșitul anilor 80 - începutul anilor 90 nu s-ar fi realizat fără susținerea organizațiilor politice. Așadar, putem califica organizațiile politice ca fiind „generatorul dezvoltării societății” și componenta incontestabilă a oricărui regim ce se pretinde a fi democratic și de drept.

După cum menționa M. Cernencu, „dezvoltarea partidelor și a democrației în Moldova are drept punct de pornire mișcarea de renaștere națională, care, la rândul său, a fost generată de politica restructurării (perestroika)⁸⁹. Un an și jumătate mai târziu, forul legislativ a profitat de conjunctura politică, repetând acțiunile republicilor vecine, a declarat independența RM la 27 august 1991.

Totodată, putem atesta că, dacă în 1940-1941, 1944-1989, partidele au fost practic ignorate în RSSM și s-a legitimat rolul unei singure formațiuni politice chiar de Constituția URSS, perioada destrămării regimului sovietic și a obținerii independenței RM a fost marcată de o activitate legislativă sporită în domeniul partidelor.

Astfel, printre primele acte normative în domeniu putem menționa Decretul Președintelui RM nr. 164 din 22.08.1991, care a avut ca scop depolitizarea instituțiilor statale, a forțelor armate, de interne și securitate. Acest decret care a avut ca scop interdicția imixtiunii partidelor politice în instituțiile de stat, dar mai ales limitarea PCM, prevedea în p. 1 și 4 că „se solicită ca să fie suspendată activitatea partidelor politice și altor asociații sociale în cadrul instituțiilor de stat și alte structuri organizatorice. Excepție se făcea pentru sindicate, societăților de femei, veterani, tineret, tehnico-științifice, culturalizare și asupra altor societăți benevole ale cetățenilor care nu urmăresc scopuri politice și care își efectuează activitatea în afara orelor de lucru” și, respectiv, „a exclude din practica de perfectare a actelor oficiale, prezentate organelor de stat, instituțiilor și organizațiilor, indicarea apartenenței la un partid politic sau la o mișcare obștească sau de masă”.

În același context, la 23 august 1991, legiuitorul autohton a preluat experiența Federației Ruse, când a interzis PCM a naționalizat și a transmis bunurile acestuia Guvernului RM⁹⁰.

⁸⁹ Munteanu, I. *Partide politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme*. Op. cit. - P. 15.

⁹⁰ Cernencu, M.; Boțan, I. *Evoluția pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova*. Op. cit. - P. 14.

La 17 septembrie 1991, Sovietul Suprem al RM a adoptat „Legea privind partidele și organizațiile obștești”, care reglementa condițiile și principiile constituirii, funcționării și dezvoltării partidelor și a altor organizații social-politice, ceea ce a constituit o contribuție importantă la crearea cadrului juridic necesar afirmării pluralismului politic și a pluripartitismului în RM⁹¹.

Această lege a fost supusă mai multor modificări privind denumirea legii, a numărului minim necesar înregistrării formațiunii politice, finanțarea partidelor etc., în baza recomandărilor instituțiilor internaționale, precum Comisia de la Veneția⁹².

Astfel, prima modificare ce a vizat partidele politice a fost „reformularea articolelor din legea privind reglementarea procedurii finanțării partidelor și altor organizații social-politice”.

La 1 noiembrie 1993, Ministerul Justiției din RM avea înregistrate în registrul partidelor politice 26 de partide și organizații social-politice, fapt care a atestat o majorare a asociațiilor social-politice comparativ cu anii precedenți⁹³. La 29 iulie 1994 a fost adoptată *Constituția RM*, care prevedea, în art. 41, „libertatea partidelor și altor organizații social-politice”.

Analizând specificul evoluției partidelor politice din RM după declararea independenței, putem observa că din 1991 până în 1998 a lipsit cadrul legislativ adecvat privind organizarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor social-politice.

Astfel, în anul 1998, „în RM sunt înregistrate și funcționează legal un număr de 53 de partide politice”⁹⁴. Majoritatea acestora nici nu se considerau partide politice și preferau să se numească ligi, uniuni, mișcări, convenții, alianțe, congrese, dorind în asemenea mod să se identifice cu societatea civilă. Însă, după înăsprirea condițiilor de înregistrare a formațiunilor politice ce a avut loc pe 30.09.1998, prin modificarea legii partidelor politice și până în 2007, are loc

⁹¹ Hotărârea Parlamentului nr. 683-XII din 23 august 1991. În: Monitorul Oficial nr. 008 din 30.08.1991, nr 11-12/91.

⁹² *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Op. cit.

⁹³ A se vedea: Ciobanu, I. *Unele considerații privind suspendarea, dizolvarea sau interzicerea partidelor politice în Republica Moldova prin prisma legislației naționale, recomandărilor Comisiei de la Veneția și practica CEDO*. În: mat. conf. șt. intern. a doctoranzilor și tinerilor cercetători din 12.04.12, Ed. a 6-a. - Chișinău, 2012. - P. 127-137.

⁹⁴ Enache, M.; Cimpoeșu, D. *Misiune Diplomatică în Republica Moldova*. Op. cit. - P. 300.

„reînnoirea” partidelor prin procedura de reînregistrare a acestora⁹⁵. În viziunea lui Igor Bucătaru, adoptarea acestui act normativ a fost impus de procesul de consolidare a pluripartitismului.

De fapt, prin modificarea art. 5 al Legii partidelor politice, s-au introdus restricții referitor la înregistrarea statutului partidelor prin majorarea numărului de membri de la 300 la „5000 domiciliati în cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul doi, dar nu mai puțin de 150 în fiecare din unitățile administrativ-teritoriale menționate” și „are program și organe de conducere alese”⁹⁶.

Această modificare stimula întărirea pozițiilor partidelor naționale în detrimentul organizațiilor regionale. Ulterior, art. 5 alin. (3) a fost modificat prin mărirea numărului de membri de la 150 la 600 în fiecare unitate teritorial administrativă⁹⁷.

Ca rezultat, peste 20 de partide politice nu au întrunit cerințele sus-menționate și au fost radiate din Registrul partidelor politice. Astfel, numărul partidelor politice mici s-a redus drastic, iar poziția partidelor puternice s-a întărit mai mult. Prin urmare, din 1998 până în 2007, partidele politice mai mici au început să se asocieze în alianțe pentru a câștiga mai multe mandate și de a se afirma în proces electoral.

Este evident că la alegerile parlamentare din 2005 reprezentanții a opt partide politice ce s-au mobilizat în blocul electoral „AMN” nu ar fi câștigat mandate dacă participau de sine stătător. Un alt exemplu elocvent este asocierea la alegerile parlamentare din 2009 și 2011 a PL, PLDM și PDM într-o coaliție anticomunistă numită AIE. În cazul renunțării a unei formațiuni la acest parteneriat, s-ar produce un blocaj de luare a deciziilor, deoarece nu s-ar întruni cvorumul în procesul votării proiectelor de legi sau s-ar pune bazele unei alte asocieri politice. În decembrie 2007, Legea nr. 718 privind partidele și alte organizații social-politice a fost abrogată, iar apoi a fost adoptată Legea nr. 294 privind partidele politice, astfel, rolul de a accede la putere revenind exclusiv partidelor politice, fiind excluse asocieri precum ligi, uniuni, mișcări, convenții și alte organizații

⁹⁵ *Formațiuni politice din Republica Moldova (1991-1998)*. - Chișinău: MoldPres, 1998. - P. 53.

⁹⁶ Bucătaru, I. *Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. - Chișinău: USM, 2005. nr. 1 (XXVIII).

⁹⁷ *Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea legii privind partidele și alte organizații social-politice nr 146-XIV din 30 septembrie 1998*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 100-102/613 din 12.11.1998.

efemere. Prin această prevedere, legiuitorul autohton a delegat funcțiile de reprezentare a voinței cetățenilor, în mod exclusiv, partidelor politice⁹⁸.

I. Bucătaru propune o clasificare cronologică cadrului juridic de constituire și optimizare a sistemului pluripartitist din RM⁹⁹: 1) cuprinde perioada incipientă anilor 1989-1991; 2) include perioada 1991-1994, când demarează instituționalizarea juridică, propriu-zisă, a partidelor politice moldovenești; 3) acoperă perioada din 1994 – zilele noastre și se caracterizează prin tendința de optimizare a bazei legislative.

Victor Popa considera că partidele politice din RM s-au format „în jurul unor personalități care împărtășeau aceleași valori menite să producă o schimbare sau o conservare a situației”¹⁰⁰.

Considerăm relevantă pentru dezvoltarea prosperă a RM stabilitatea partidelor politice care activează în Republica Moldova, care poate fi asigurată de un cadru juridic coerent și stabil.

În viziunea noastră, în dependență de durata activității, stabilitatea structurii, funcționalitatea și nivelul activismului politico-juridic, deosebim trei grupuri de partide politice care evoluează în Republica Moldova:

1. Partide politice stabile și funcționale, numite partide politice și organizații social-politice instituționalizate, care, din momentul înregistrării și pînă în prezent, s-au implicat activ în viața publică și nu au modificat statutul și programul prin reorganizare sau nu s-au autodizolvat.

Astfel, FPCD este „Prima formațiune social-politică care a apărut pe scena politică a RM în a doua jumătate a anilor 80 în confruntare directă cu PCM”¹⁰¹. Constituit în 1988, Frontul Popular reprezenta pe atunci cea mai coezivă și mai bine articulată formațiune social-politică, bucurându-se de o popularitate deosebită și absorbind în rândurile sale numeroase grupuri de elite culturale, studențești, asociații profesionale, dar și anumite grupuri aflate pe atunci în structurile de partid sau administrative ale RSSM. La primele alegeri libere pentru Sovietul

⁹⁸ *Legea Republicii Moldova pentru modificarea articolului 5 din Legea privind partidele și alte organizații social-politice nr. 367-XIV din 29.04.1999*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54/247 din 27.05.1999.

⁹⁹ A se vedea: Ciobanu, I. *Regimul juridic al organizării și funcționării partidelor politice în Republica Moldova*. - Chișinău: Print Caro, 2013.

¹⁰⁰ Bucataru, I. *Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice*. Op. cit.

¹⁰¹ Popa, V. *Drept public*. - Chișinău: Ed. Acad. de Administrare Publică pe lângă Guvernul Rep. Moldova, 1998. - P. 124.

Suprem din 25 februarie 1990, Frontul Popular colectează 30% din numărul total al mandatelor din Sovietul Suprem al RSSM, reușind să se mobilizeze cu sprijin local și liste de candidați alternative (față de cei propuși oficial de către PCM, încă „hegemon și conducător”¹⁰². Formațiunea dată era cea mai numeroasă având peste 18000 membri, iar printre liderii acesteia putem enumera pe Mircea Roșca, Iurie Roșca, Ion Hadârcă, Ilie Ilașcu ș.a. Ulterior, FPCD s-a reorganizat în PPCD.

În opoziție FPCD, a fost instituită Mișcarea Pentru Egalitate în Drepturi „Unitate-Edinstvo” s-a înființat în perioada destrămării URSS și a urmărit ca scop menținerea regimului existent și protecția drepturilor minorităților pe teritoriul RM. Inițial, formațiunea număra doar 340 de membri, dar la alegerile parlamentare din 1994 ei au obținut 22%, fapt ce denota popularitatea acestui partid în RM.

În acest context, nu poate fi ignorat PCRm - continuatorul ideologiei comuniste și moștenitorul PCUS. Deși activitatea sa a fost interzisă inițial, la mijlocul anului 1993, partidul a fost legalizat prin hotărârea Parlamentului și reintrodus în registrul partidelor politice de către Ministerul Justiției la 8 aprilie 1994. Inițial, acesta a fost înregistrat cu 329 de membri, formațiunea dată a dominat viața politică din RM, iar sub aspect juridic, nu a modificat statutul, programul sau denumirea sa. Este de remarcat faptul că de la înregistrare până la momentul actual, PCRm nu a schimbat, de asemenea, nici liderul său (V. Voronin), fapt care pune la îndoială stabilitatea formațiunii în cazul retragerii lui. În anii 2001-2009, PCRm era un partid parlamentar ce deținea cele mai multe mandate în legislativ. În opoziție ideologică, dar și numerică față de PCRm era PL. În opinia lui V. Popa, PL era „unul din puținele formațiuni politice care are rădăcini istorice în acest teritoriu”¹⁰³. Inițial, formațiunea purta denumirea de Partidul Reformei, a fost înregistrată la 28.09.1993 și număra 474 membri. După reînregistrarea formațiunii din 17.02.1999 s-a modificat denumirea în PL.

2. Partide politice instabile și funcționale care, după reînregistrarea din 1998, au fuzionat cu alte partide și au pierdut statutul juridic și patrimoniul său (Partidul Social-liberal, Partidul politic „AMN”, Partidul „Acțiunea Europeană” ș.a.).

Prima formațiune politică înregistrată în Registrul de stat al partidelor a fost mișcarea social-politică Liga Națională a Tineretului din Moldova¹⁰⁴. Este

¹⁰² Volnițchi, I. *Istoria partidelor politice (1991-2009)*. Op. cit. - P. 20-21.

¹⁰³ Munteanu, I. *Partide politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme*. Op. cit. - P. 14-15.

¹⁰⁴ Popa, V. *Drept public*. Op. cit. - P. 131.

necesar de menționat că asociația dată număra 700 de membri, deși legislația permitea de a le înregistra cu doar 300 de membri.

Unul din exemple elocvente este cel al PDAM - partid de „tranziție” care a guvernat țara în primii ani de independență. Acest partid politic s-a înființat ca urmare a reorganizării în aprilie 1990 a clubului parlamentar „Viața satului”, numărând 60 de deputați. La 19 octombrie 1991, are loc congresul de constituire a PDAM.

În contrast cu existența partidelor acuzate de exces de radicalism, după cum menționează I. Munteanu, s-a conturat necesitatea unui pol moderat care „a apărut ca o prioritate stringentă, mai ales, după pierderea puterii politice la sfârșitul anului 1993 și accesarea masivă la putere a grupului conservator, reprezentat de PDAM, în februarie 1994”¹⁰⁵.

Ulterior, din cadrul acestei formațiuni, s-au desprins un grup de parlamentari și au aderat la Mișcarea „Inițiativa pentru constituirea PRCM”, iar la 15 iulie 1995 are loc adunarea de constituire a PRCM. La 19 iunie 1997, PRCM cu FPCD au constituit Blocul Convenția Democrată din Moldova la care ulterior au aderat și alte formațiuni¹⁰⁶.

3. Partide politice stabile sau instabile, dar nefuncționale, care din momentul înregistrării și până la dizolvare au fost inactive și nu au participat la nici un scrutin electoral sau nu au întrunit cerințele legislației în vigoare. Considerăm că acest gen de partide au fost cele mai numeroase în RM. Printre acestea evidențiem formațiuni politice precum: Partidul Centrist Democrat al Renașterii din RM, Partidul Popular Vatan, Partidul Progresului Social, Mișcarea social-politică „Femeia Moldovei”, Partidul asistenței sociale a pensionarilor și șomerilor, Alianța Tineretului Democrat din Moldova, Partidul Forțelor Progresiste, Mișcarea Pacifiștilor din Moldova, Liga Pedagogilor din Moldova ș.a.m.d.

Ca urmare a cercetării organizării și funcționării organizării în diverse state, putem concluziona că acest fenomen s-a constituit și a evoluat în mod diferit și contradictoriu, fiind condiționat de factori social-politici, economici, culturali ai fiecărui stat în parte. În acest sens, menționăm gradul înalt al organizării și funcționării partidelor politice și a organizațiilor social-politice în statele occidentale precum SUA, Marea Britanie, Germania, Franța, Danemarca, Suedia,

¹⁰⁵ Volnițchi, I. *Istoria partidelor politice (1991-2009)*. Op. cit. - P. 10.

¹⁰⁶ Munteanu, I. *Partide politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme*. Op. cit. - P. 19.

care se bazează pe principiul asocierii libere, structura internă democratică, transparența activității financiare și a gestionării patrimoniului. Pe de altă parte, atestăm că în statele postsocialiste (inclusiv în RM) procesul organizării și funcționării partidelor politice este în tranziție, deoarece lipsesc tradițiile seculare specifice statelor sus-menționate. Din aceste motive, actele legislative care reglementează organizarea și funcționarea partidelor politice au caracter restrictiv, impun un control riguros al activității acestora și obligă cetățenii să se asocieze în partide politice pe criteriul numeric și teritorial.

1.5. Sisteme electorale – mecanism democratic de schimbare a elitelor politice

Alegerile parlamentare în RM se desfășoară în baza sistemului electoral proporțional deplin după formula: o țară – o circumscripție electorală. Distribuirea mandatelor de deputați se efectuează în baza formulei juristului belgian Victor d'Hondt. Candidații independenți înregistrați de către CEC figurează în același buletin cu partidele și blocurile electorale care au înregistrat liste de candidați. Alegătorii au o singură opțiune pentru un concurent electoral – partid, bloc electoral sau candidat independent.

Inițial, după reforma electorală din 1993, Legea nr. 1609-XII din 14.10.1993 prevedea desfășurarea alegerilor parlamentare în baza sistemului electoral proporțional limitat. Se preconiza constituirea circumscripțiilor electorale cu mai multe mandate în conformitate cu unitățile administrativ-teritoriale de nivelul II. Numărul de mandate din partea fiecărei circumscripții urma a fi proporțional numărului de cetățeni cu drept de vot.

Din cauza că în preajma începerii campaniei electorale reforma administrativ teritorială a RM nu fusese realizată pentru a putea fi constituite circumscripții electorale cu mai multe mandate s-a instituit o singură circumscripție electorală. Consiliile electorale de circumscripție au fost deschise în municipii, raioane și UTA Găgăuzia, în prezent 35 de consilii electorale de circumscripție.

În RM, actualmente, avem un sistem electoral proporțional, care se organizează pe bază de listă de partid la nivelul unei singure circumscripții electorale care reprezintă 101 de mandate.

Noțiunea de sistem electoral presupune procedurile utilizate pentru desemnarea de reprezentanți ai poporului în organismele puterii centrale și locale.

Sistemul electoral constituie un mecanism pentru transformarea voturilor în mandate, este un ansamblu de norme, reguli, procedee care determină calea, formele și metodele de activitate a organelor reprezentative ale conducerii de stat.

Sistemul electoral implementat este de o importanță majoră într-o democrație întrucât în dependență de tipul sistemului practicat se poate proiecta voința reală a poporului.

În privința alegerilor parlamentare în prezent sunt practicate 3 mari tipuri de sisteme electorale: *majoritar*, *proporțional*, *mixt*. Această clasificare vine după modul în care sunt câștigate mandatele de deputat.

I. Sisteme electorale majoritare - sunt acele sisteme în care cel ce obține majoritatea este declarat învingător. Majoritatea poate fi relativă, în acest caz, scrutinul este cu un singur tur, iar cel ce obține mai multe voturi se consideră învingător, fie majoritatea poate fi absolută, caz în care scrutinele sunt organizate în 2 tururi, iar câștigător este acela care obține 50+1. Sistemele majoritare sunt în principal uninominale, ceea ce înseamnă că fiecărei circumscripții îi corespunde un singur loc de deputat, alegătorul alege între candidații individuali și are un singur vot. Sistemele majoritare uninominale de regulă permit formarea unor majorități stabile și a unor guverne puternice.

Vom remarca că la nivelul UE pentru alegerea parlamentelor naționale doar 2 state utilizează sistemul majoritar - Franța și Marea Britanie. Lituania și Ungaria utilizează sistemul mixt. Iar celelalte 24 de state se folosesc de sistemul proporțional.

Printre avantajele principale ale sistemului majoritar (uninomial) se numără:

- Existența unui anumit control al alesului din partea alegătorului;
- Evaluarea activității acestuia de către alegător la următoarele alegeri;
- Determinarea partidelor de a atrage și promova persoane cu o bună reputație;

Minimizarea influenței liderului asupra persoanelor din teritoriu, implicit asupra membrilor de partid.

Sistemul uninomial implică și o serie de riscuri și dezavantaje:

- Riscul delimitării neproporționale a circumscripțiilor electorale uninominale, fapt care v-a afecta principiul egalității votului (gerrymandering).
- Distanțarea Diasporei de circumscripția lor.

- Actuala organizare administrativ-teritorială.
- Existența unei regiuni necontrolate de autoritățile constituționale ale RM.

Sistemul majoritar nu asigură reprezentarea în legislativ a cetățenilor care au votat pentru candidații neînvingători.

Introducerea sistemului majoritar în RM poate conduce la nerespectarea egalităților șanselor între concurenții electorali.

II. Sistemul proporțional înseamnă votarea listelor de candidați, iar repartizarea mandatelor se face proporțional cu numărul de voturi obținute de partide. Este important de menționat că sistemele proporționale prin votarea listelor de partid – oferă un mai mare avantaj partidelor politice care pot include după bunul plac fără a ține cont de opinia electoratului diverse persoane pe listă și respectiv dezavantajează alegătorii care votează o listă și nu un candidat concret.

În RM în prezent avem, un sistem electoral proporțional care se organizează pe bază de listă de partid la nivelul unei singure circumscripții electorale care reprezintă 101 mandate.

Din păcate, acest sistem nu este făcut să avantajeze alegătorii, ci unul care să reprezinte cât mai substanțial voința partidelor politice.

Astfel, sistemul electoral proportional moldovenesc:

Nu reprezintă o legătură personalizată direct între alegător și ales;

Alegerea candidaților este îndreptată și mai mult de alegători prin faptul că alegerea listei se face la nivel național și nu la nivel regional;

Crează disproporții de reprezentare – pragul electoral ridicat duce la neprezentarea unui număr mare de voturi ale partidelor ce nu trec pragul;

Nu oferă alegătorului posibilitatea de a juca un rol activ și de a interveni în selecția candidaților.

III. Sistemul electoral mixt - este util și funcțional doar în democrațiile solide și de mari dimensiuni. El constituie o combinație hibridă a celor doua forme clasice de sistem electoral: cel majoritar uninominal și cel proporțional pe liste de partid.

Primul dintre acestea, sistemul majoritar uninominal, este cel în care cine câștiga cele mai multe voturi într-o circumscripție primește toate mandatele de acolo, chiar dacă nu reprezintă majoritatea absolută. Sistemul, este limpede, favorizează partidele mari, sau pe cele locale, în detrimentul partidelor mici și al candidaților independenți.

Majoritatea țărilor occidentale - principalele excepții fiind SUA și Mare Britanie - folosesc însă un sistem proportional pe liste de partid. Alegătorii votează un nume de pe una din listele propuse de partide în circumscripții plurinominale, iar locurile se atribuie în funcție de procentele obținute.

Un efect previzibil al sistemului mixt este că el duce aproape inevitabil la eliminarea partidelor mici și la restrângerea numărului formațiunilor care intră în parlament.

Avantajele sistemului electoral mixt constau în aceea, că alegătorii dispun de două voturi, unul într-un scrutin majoritar într-un singur tur, celălalt într-un scrutin proporțional. În primul caz, alegătorul votează un candidat, iar în al doilea caz, o listă de partide, rezultând două categorii de mandate alese în fiecare circumscripție și alese pe listele naționale ale unui partid. Dezavantajele sistemului electoral mixt – crează 2 tipuri de deputați, cei care își datorează alegerea electoratului și cei care sunt mai degrabă de liderii partidului care le-au permis să figureze pe liste. Este un sistem relativ complex, care poate crea confuzii în rândul electoratului.

Pe data de 5 mai 2017, în ședința Plenului Parlamentului RM au fost aprobate proiectele de lege nr. 60 din 14.03.2017 (Proiectul sistemului uninominal al PDM) și nr. 123 din 17.03.2017 (modelul electoral mixt, înaintat de PSRM).

Proiectul de lege nr. 123 din 17.03.2017 care propunea implementarea sistemului electoral mixt constă în un document complex și prevedea ca 50 de deputați să fie aleși direct în circumscripții uninominale fără posibilitatea de a fi revocați, iar 51 de deputați să fie aleși în cadrul actualului sistem de reprezentare proporțională pe liste de partid într-o singură circumscripție națională. Acest proiect propunea, de asemenea, un mecanism de reprezentare a diasporei, dar prioritatea majoră se acordă circumscripțiilor uninominale create pentru localitățile aflate în afara controlului jurisdicțional al autorităților publice din RM.

Ulterior, proiectele 60 și 123 au fost comasate și fost propus un proiect de lege privind sistemul electoral mixt¹⁰⁷. De asemenea, se făcea trimitere la funcționalitatea sistemului electoral mixt în asemenea regimuri cu un nivel avansat de democrație precum ar fi Germania, Ungaria, Lituania, Japonia.

Însă nu a fost luată în considerație experiența statelor precum ar fi Federația

¹⁰⁷ A se vedea: <http://parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=PlmXLbMCm3Y%3d&tabid=254&language=ro-RO>.

Rusă și Ucraina. În acest context, Federația Rusă constituie un stat federativ și are nevoie de reprezentativitate în organul legislativ pe criteriu de reprezentativitate geografică.

Experiența Ucrainei este relevantă, deoarece persistă un conflict înghețat, iar reprezentarea teritoriilor estice în Rada Supremă este imposibilă până la soluționarea conflictului armat.

RM este un stat unitar cu un sistem electoral proporțional creat în limitele unei circumscripții electorale naționale.

Trebuie să remarcăm în concluzie, că există zeci de variații ale principalilor sisteme electorale, testate de practica alegerilor parlamentare din întreaga lume. Putem afirma că nu există sisteme electorale bune și rele, ci sisteme adecvate sau inadecvate condițiilor țărilor care le folosesc pentru alegerea organelor reprezentative. Cât privește RM, putem constata din experiența celor 4 campanii electorale parlamentare că sistemul electoral proporțional absolut (o țară – o circumscripție electorală), introdus în 1993, nu a fost o alegere foarte bună.

În primul rând, toate partidele, cu mici excepții, care au ieșit învingătoare și au participat la guvernare, ulterior au degradat lamentabil, una din cauzele principale fiind legată de modul de selectare și promovare a candidaților. Listele închise de partid, formate de către lideri, după criterii nu tocmai bine definite, și aplicate nu tocmai transparent, continuă să fie principalii factori care duc la scandaluri chiar în plină campanie electorală, iar ulterior și la scindarea partidelor.

În al doilea rând, este un loc comun să constați ruptura dintre candidații „aleși cu lista” și electorat. În astfel de condiții partidele politice se identifică cu liderii săi, iar ceilalți membri chiar dacă devin deputați rămân în mare parte niște anonimi politici. Un alt handicap al actualului sistem este faptul că în parlament sunt reprezentate în proporție de circa 70% elitele partinice din Chișinău.

În al treilea rând, în cei zece ani de pluripartitism nu există nici un exemplu de schimbare statutară a liderilor partidelor, schimbare care ar fi avut vreun efect benefic asupra dezvoltării partidelor. Efectele negative generate de sistemul electoral proporțional absolut cu liste de candidați închise se referă și la faptul că la alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001 sistemul pluripartid din RM, practic, s-a prăbușit.

CAPITOLUL II. TRANZIȚIA MOLDOVENEASCĂ ȘI ASPECTELE MORALE ALE CLASEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

2.1. Tranziția moldovenească: considerații generale

Investigând perioadă de tranziție pe care a străbătut-o RM în acești 32 de ani de la obținerea independenței, putem să constatăm ca ea reprezintă un complex întreg de tranziții interdependente: tranziția de la economia centralizată, fundată pe proprietatea colectivă, la economia de piață, bazată pe proprietatea privată; tranziția spre integrarea în economia europeană și mondială și modificarea corespunzătoare a structurii ramurilor economiei naționale; tranziția de la o structura socială de clasă la o structură socială alcătuită din mai multe „straturi” ierarhice care se constituie în baza mobilității sociale; tranziția politică, de la sistemul totalitarist comunist la democrația pluralistă și, în acest context, de la statul totalitarist la statul democratic de drept; tranziția de la un mod de viață și o mentalitate a populației bazată pe valorile sistemului totalitarist fundat pe principiile colectivismului, de la un comportament ce deriva din valorile ei, la un alt mod de viață bazat pe valorile societății democratice și pe principiile individualismului¹.

Prin urmare, tranziția care se produce la noi în țară reprezintă un proces multidimensional, care solicită modificări politice, sociale, instituționale și culturale profunde. În literatura de specialitate sunt elucidate un șir întreg de dimensiuni ale tranziției – tranziția de stat, tranziția politică, tranziția de regim și tranziția socio-economică², tranziția economico-socială, tranziția de integrare europeană³, instituțională, culturală, economică, psihologică, religioasă, națională (identitară) etc.⁴. În opinia sociologului român D. Chiribucă, „alertarea multidimensionalității schimbării reconfigurează radical cel puțin un plan al cercetării sociale: cel epistemologic. Caracteristica multidimensionalității generează ca și consecință implicită obligativitatea abordării multiparadigmatice... care pot explica complet

¹ A se vedea: Capcelea, V. *Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradigmele, eșecurile și avatarurile ei*. – Chișinău: Ed. Arc, 2012.

² A se vedea: Enciu, N. *Politologie: Curs univ.* - Chișinău: Ed. Civitas, 2005, p. 353-355.

³ A se vedea: Varzari, P. *Elita politică din Republica Moldova: realizări și perspective*. - Chișinău: CEP USM, 2008, p. 73-91.

⁴ A se vedea, spre exemplu: Chiribucă, D. *Tranziția postcomunistă și reconstrucția modernității în România*. - Cluj-Napoca: Ed. Dacia, Eikon, 2004, p. 7.

un fenomen social”⁵. În conformitate cu acest postulat metodologic vom încerca să abordăm o dimensiune care este caracteristică, în mod special, tranziției moldovenești - dimensiunea politică, care, în opinia noastră, este una din cele mai importante, poate cea mai contradictorie și complicată, de rezolvarea căreia depinde finalitatea și rezultatele tranziției noastre, deoarece problemele ce țin de orientarea țării, împreună cu dezbaterile etno-identitare întotdeauna complementare acesteia, constituie o sursă de disensiuni și conflicte în statul nostru.

Abordând această problemă vom lua în considerație opinia autorilor moldoveni, Gr. Vasilescu și V. Grosu, care susțin că „în mod tradițional se consideră tranziția spre democrație constituie un proces ce ține exclusiv de domeniul politicii interne, însă influența factorilor internaționali sau externi având un rol mult mai important, în cadrul transformărilor din țările Europei de Est”⁶. Anii care sau scurs din 1991 până în prezent ne demonstrează că tranziția autohtonă depinde nu numai de factorii interni, dar, în mare măsură, și de cei externi, de relațiile dintre marile puteri occidentale și Rusia, care susține în mod insistent că are interese geopolitice în spațiul vital al fostelor republici sovietice, declanșând războaie neprovocate, mai întâi împotriva Georgiei în august 2008, iar apoi împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022, inclusiv și în RM în martie 1992. În această ordine de idei, „schimbările rapide survenite în ultimele decenii la periferia fostei URSS, proliferarea noilor riscuri și pericole, în special al celor cu caracter non-militar, precum și conflictele nesoluționate din regiunile Mării Negre și Caspice, au un impact direct asupra stabilității părții estice a continentului european”⁷. La acestea, s-a adăugat de un an de zile războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei și amenințările directe ale *rașismului* îndreptate asupra RM.

Trebuie să constatăm faptul, că promovând o politică externă pragmatică SUA, RFG, Franța, Italia, dorind să relanseze relațiile cu Rusia în ultimul deceniu de până la războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022 au fost tentați să abandoneze unii vecini ai Rusiei (Georgia, Ucraina etc.), inclusiv Moldova. Reieșind din aceste aspecte pragmatice ale politicii lor externe au fost uitate angajamentele Rusiei încheiate în 1999 la Istanbul cu privire la retragerea

⁵ Ibidem, p. 2.

⁶ Vasilescu, Gr.; Grosu, V. *Tranziția spre democrație a Republicii Moldova. Rolul dimensiunii internaționale*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2009, nr. 2 (150), p. 137-138.

⁷ Munteanu, I.; Chifu, I.; Frunțașu, I. și al. *Moldova pe calea democrației și stabilității: din spațiul postsovietic în lumea valorilor democratice*. - Chișinău: Ed. Cartier, 2005. - P. 51.

trupelor din stânga Nistrului, pentru a elimina această problemă supărătoare de pe agenda cu Moscova. Astfel, se crea impresia că unii lideri occidentali erau gata să cedeze fostele republici sovietice sferei de influență a Rusiei.

În același timp, în ultimul deceniu, s-au intensificat presiunile din partea Rusiei asupra fostelor republici sovietice pentru a controla situația din interiorul lor prin dreptul forței. Tendință în cauză s-a manifestat prin presiunea insistentă exercitată asupra Ucrainei și RM din partea rașizmului care s-a intensificat odată cu reinstalarea în funcția de președinte a Rusiei a lui V. Putin cu scopul de a impune Ucraina și RM prin diferite mijloace, inclusiv cele militare de a-și schimba vectorul dezvoltării de la integrarea în UE, care constituia un obiectiv de materializat pe termen lung, spre integrarea în Uniunea Economică Eurasiatică dominată și guvernată de Rusia, care sub acoperirea unei noi doctrine a „vecinătății apropiate” revendica dreptul de a se implica în afacerile interne ale țărilor ex-sovietice.

Așadar, politica de cedări regimului rașist a lui Putin din partea statelor occidentale de la 2008 până în 2022 a proliferat agresiunea Rusiei asupra Georgiei în anul 2008 și agresiunea asupra Ucrainei în 2014 și declanșarea războiului direct împotriva ei în anul 2022. În această ordine de idei, este necesar să constatăm că în anii 2008-2022 s-a constituit un context geopolitic destul de complicat, mai prost decât până în 2008, deoarece statele occidentale erau preocupate de rezolvarea problemelor ce țineau de criza economică globală, de stabilitatea UE, de salvarea zonei euro, de amenințările din partea terorismului global etc.

Însă, agresiunea rusă împotriva Ucrainei a schimbat, într-un mod radical, atitudinea statelor occidentale față de Rusia, care au format un front unic împotriva rașizmului acordând sprijin total Ucrainei (militar, financiar, logistic, energetic etc.) pentru ca ea să reziste invaziei și să obțină victorie împotriva invadatorilor de la răsărit. În acest context, UE a acordat Ucrainei și RM statutul de țări candidate la integrarea europeană. Sprijinul material acordat RM de către SUA și UE, în aceste condiții, este unul substanțial prin intermediul căruia țara noastră poate depăși criza energetică și socială prin care trece în prezent.

Fenomenele de presiune directă asupra RM s-au întezit odată cu biruința la alegerile prezidențiale din noiembrie 2020 a Maiei Sandu și succesul destul de relevant obținut de PAS la alegerile parlamentare din iulie 2021, deoarece s-a declarat în mod franc obiectivul integrării europene a țării noastre. Acțiunile Rusiei se manifestau prin blocarea exporturilor, prin prețuri jefuitoare la gazele naturale

și păstrarea armatei ruse de ocupație în raioanele din stânga Nistrului.

În același timp, a existat pe parcursul a ultimilor două decenii o anumită neliniște cu privire la înțelegerile dintre statele occidentale și Rusia în privința reglementării conflictului transnistrean pe motiv că se vehicula în mod insistent ideea despre o înțelegere dintre statele occidentale și Rusia care consta în faptul că regimul anticonstituțional vroia să aibă o reprezentare de 5-15% în Parlamentul RM în urma căreia, Moscova ar fi putut spori influența în zonă, iar aceasta putea duce la demiterea Guvernului pro-european, deoarece forțele separatiste se puteau alia cu comuniștii și socialiștii (forțele se stânga), prin care puteau depăși numeric coaliția pro-europeană de la Chișinău, ceea ce însemna că în RM putea fi investit un guvern pro-rus. Cu toate că cancelarul german Angela Merkel în timpul vizitei sale la Chișinău la 22 august 2012, a infirmat aceste temeri care a menționat că RFG susține integritatea teritorială a RM, în granițele recunoscute internațional, cu oferirea unui statut special regiunii transnistrene. În opinia ei, negocierile în formatul „5+2” constituie un bun fundament pentru procesul de soluționare a problemei transnistrene, fiind un format bun pentru negocieri. Ea a arătat că trebuie purtate discuții și tratative pentru că este important ca și statele din UE să participe la ele, ca împreună cu SUA, cu Rusia și cu alte țări ca să fie găsită o soluție. Totodată, A. Merkel a subliniat că trebuie să înaintăm pas cu pas și să avem răbdare, să continue discuțiile cu multe țări, cu mai multă obiectivitate. În opinia cancelarului A. Merkel, „un guvern central și competențe locale pentru administrația de pe malul stâng al Nistrului ar fi una din opțiunile pentru soluționarea conflictului transnistrean”. În acest sens, A. Merkel a mai remarcat, că sprijinul RFG se va resimți și pe malul stâng al Nistrului în care se va coopera cu Guvernul RM pentru a elabora programe bilaterale ale căror efecte pozitive se vor vedea în regiunea vizată.

A devenit cert faptul că vulnerabilitatea statului nostru care se află în tranziție, pe de o parte și sindromul post-imperial al politicii Rusiei în așa-numita „vecinătate apropiată” pe de altă parte, creează un mediu generator a unei situații de creștere permanentă a instabilității și riscului. Pe parcursul ultimilor ani, situația din regiunea secesionistă, controlată de forțele separatiste pro-ruse, a devenit într-adevăr o provocare la adresa intereselor de securitate și valorilor democratice a comunității Euro-atlantice lărgite⁸. Drept consecință a procesului de extindere spre

⁸ Ibidem. - P. 52.

est a UE și NATO, frontiera vestică a RM a devenit frontiera de est a comunității statelor Euro-atlantice. Astfel, Moldova reprezintă un sector de aproape 500 km a frontierei Euro-atlantice în Europa de Est. Faptul aderării României, stat vecin, ca membru cu drepturi depline în NATO, precum și aspirațiile unor forțe politice din Ucraina privind aderarea la acest bloc au schimbat formatul geopoliticii regionale, ca fostă regiune ex-sovietică în proces de transformare a sa într-o nouă Europă. Astfel, o cooperare mai activă cu NATO devine o necesitate obiectivă și iminentă pentru asigurarea judicioasă a securității naționale a RM.

În ultimul timp, situația s-a schimbat în mod esențial având loc o deschidere fără precedent a țărilor UE și SUA, partenerii „firești” ai RM, care manifestă o atitudine binevoitoare și destul de responsabilă față de dezvoltarea democrației în țara noastră, față de consolidarea securității și stabilității în această regiune. Este foarte important faptul că toți liderii UE susțin că RM are o perspectivă europeană, iar acum este important să se efectueze reformele necesare în vederea deschiderii negocierilor de aderare a țării noastre la UE la sfârșitul anului 2023.

Bineînțeles, o asemenea atitudine implică luarea de poziții mai tranșante față de tendințele autoritare ale Rusiei în interior și imperiale în exterior. Suntem de acord că statul nostru, trebuie să-și asume anumite responsabilități în materie de orientare strategică de lungă durată, iar această orientare cuprinde țările Europei Centrale și de Est precum și Washingtonul, inclusiv prin includerea Londrei, mai ales în cazul când Marea Britanie se manifestă prin susținerea statelor ex-socialiste și ex-sovietice⁹.

Totodată, ne raliem opiniei expuse de N. Popescu, actualul ministru de externe al RM, fost cercetător la European Council on Foreign Relations, care susținea că influența Rusiei în Moldova este destul de mare - politică, economică sau energetică și prin aceasta statul nostru rămâne destul de vulnerabilă față de Rusia. Totodată, comparativ cu majoritatea celorlalte state ale CSI - Ucraina, Georgia, Belarus, Armenia etc. - Moldova avea un grad mult mai înalt de autonomie strategică față de Rusia. În plan comercial în anul 2012 circa 50% din comerțul extern al RM revenea UE (dintre care vreo 16-17% României) și circa 18-19% revenea Rusiei. În cazul Ucrainei de exemplu balanța este 30% cu Rusia și 30% cu UE¹⁰. După un deceniu, la sfârșitul anului 2022, situația, s-a schimbat în mod

⁹ Munteanu, I.; Chifu, I.; Frunțașu, I. și al. Op. cit.. - P. 121.

¹⁰ A se vedea: *Adevărul.ro*, 2012, 8 martie. Accesat la 15 noiembrie 2022.

radical: circa 60% din comerțul extern revenea UE, dintre care, 28,6% României, iar Rusiei doar 4,4%¹¹.

Trebuie să conștientizăm și faptul că reintrând prin filiera transnistreană în RM, Rusia ar fi fost în stare să desfășoare mai eficient proiectele sale din Ucraina. În orice caz, ea putea profita de criza din UE și, dispunând de bani, erae în stare să lupte pentru statele post-sovietice, să le scoată de sub influența Occidentului, elaborând, în acest scop, nu numai proiecte economice și politice, dar și ideologice cu destinație locală, regională și generală. Printre proiectele regionale se număra și proiectul „Ruskii mir”, încredințat Bisericii Ortodoxe Ruse. În acest context, a răsunat ideea Patriarhului Bisericii Ortodoxe Ruse Kiril, care salutându-l pe ÎPS Mitropolitul Vladimir, a declarat că în pofida faptului că moldovenii nu vorbesc o limbă slavă, RM este considerată de Patriarhia Rusă partea componentă a Sfintei Rusii, care nu este un concept etnic, sau politic, ci unul spiritual.

În prezent, când Rusia a declanșat la 24 februarie 2022 un război inopinat asupra Ucrainei cu scopul de a distruge acest stat și națiunea ucraineană, situația s-a schimbat datorită jertfelor ucrainenilor care apără nu numai țara lor de hoardele de rasiști, dar și RM și întreaga Europă.

Suntem de acord cu opinia experților în domeniu care susțin că amplasarea geografică este foarte importantă pentru securitatea națională a statului nostru. Țara se află la intersecția a trei zone geopolitice: Sud-est-europeană, Central-europeană și Eurasiatică¹². După destrămarea URSS-ului, Moldova nu a întrerupt relațiile cu fostele republici sovietice din motive economice și pentru a păstra piețele externe de desfacere și asigurarea cu resurse energetice și materie primă. Însă, calitatea de membru al CSI nu a permis RM soluționarea problemelor stringente ale securității naționale.

Dacă ne referim la implicațiile geo-economice ale amplasării geografice și ale situației geopolitice din regiunea în care este situată țara noastră, putem afirma că atât sub aspect geografic, cât și sub aspect politic, RM este un stat mic, ale cărui interese externe se pot extinde în viitor până la nivel regional și supraregional. Cea mai apropiată mare putere este Rusia și, datorita proximității geografice, analiza posibilităților țării noastre de a-și realiza interesele externe, trebuie să fie efectuată luându-se în calcul scopurile geo-economice și geopolitice rusești. În

¹¹ A se vedea: https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-9539_60309.html Accesat la 25 aprilie 2023.

¹² Munteanu, I.; Chifu, I.; Frunțașu, I. și al. Op. cit.. - P. 51.

realizarea lor, după cum remarca celebrul politolog american Zbigniew Brzezinski, politica Rusiei din acea perioadă față de vecinii din CSI a urmărit două obiective principale: deposedarea treptată a noilor state independente de autonomia lor economică și împiedicarea constituirii forțelor armate proprii¹³, la care putem să adăugăm tentativele de a împiedica aderarea lor la UE sau la NATO. Manifestările acestei strategii pot fi urmărite reieșind din actuala politică a Rusiei față de statul nostru, care în mod deschis exprimă tendința de a opri procesul de integrare a țării noastre în UE prin orice mijloace, inclusiv cele militare.

O altă problemă ce trebuie rezolvată cât de curând este ieșirea din CSI care este creatura unor elite și cercuri politice rusești și rusofile influențate de himerele geopolitice imperiale. Constituind CSI, Rusia a avut scopuri geopolitice și geo-economice clare și este cert că în existența CSI este interesată, în primul rând, Rusia, care, prin intermediul acordurilor multilaterale, poate controla cea mai mare parte din spațiul post-sovietic. Pentru Moscova, CSI este importantă din două motive. În primul rând, comunitatea minimalizează energiile dezintegratoare în fostul spațiu sovietic, ceea ce înlesnește activitatea Rusiei în acest areal. În al doilea rând, ea creează condițiile necesare pentru reactivarea tendințelor unioniste în republicile ex-sovietice. Prin urmare, CSI este vitală pentru menținerea influenței politice și militare a Rusiei în „vecinătatea ei apropiată”. Totodată, trebuie să constatăm că regimul anticonstituțional din stânga Nistrului este acel instrument de „cointeresare” a Moldovei în a participa plener la toate structurile CSI. Din această cauză, anume soluționarea „problemei Transnistriei” este cheia ieșirii din CSI și a realizării obiectivelor de integrare europeană a țării noastre. Pentru aceasta este necesară internaționalizarea cât mai largă a „problemei transnistrene”.

În cadrul vizitei la Cluj-Napoca a președintei RM Maia Sandu unde i-a fost înmănat la 10 decembrie 2022 „Premiul România Europeană”, ea a susținut că ieșirea RM din CSI este un proces de durată. Șefa statului a explicat această situație prin faptul că relația țării noastre cu această organizație se bazează pe câteva sute de acorduri, multe dintre ele bilaterale și pe plan economic. Acolo nu e vorba de un acord, e vorba de sute de acorduri iar multe dintre ele se referă la relația cu alte state, Kazahstan, Kârghezstan, sunt acorduri pe partea economică”, a declarat șefa statului, în cadrul conferinței „Europa după războiul din Ucraina. Perspective, viziuni, strategii, proiecte”, la Cluj-Napoca. M. Sandu a menționat că

¹³ Brzezinski, Zb. *Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției*. - București: Ed. „Diogene”, 1995.- P. 22.

aceste acorduri sunt analizate în prezent, pentru a se vedea din care acorduri este posibilă retragerea și care ar urma să fie păstrate. Totodată, ea a subliniat că „Din câte știu eu, se face o analiză a acestor lucruri și nu e posibil de a ieși din toate acordurile. Se va analiza și se va vedea din care ieșim, care sunt relevante pentru relațiile noastre economice bilaterale cu alte state. Trebuie să fim pragmatici și să mergem logic asupra acestui lucru”, a menționat M. Sandu¹⁴.

O altă problemă ce este destul de importantă ține de frontiere. Cercetătorul moldovean I. Efros, susține că fiind diagnosticată politic problema frontierei și implicit a identității sale, pune statul nostru într-o situație și mai dificilă. Orice tratare politică serioasă distinge frontierele politice de cele geopolitice. Primele separă statele, fiind fixe vizibile fizic, ultimele sunt invizibile, delimitând spații culturale, politice sau economice. Indiferent că sunt imagine sau reale, frontierele sunt legate indispensabil de chestiunea securității. În literatura de specialitate relația granițe de stat-frontieră geopolitică operează cu trei variabile:

- atunci când granița de stat corespunde cu frontiera geopolitică (Finlanda, Suedia);
- când frontiera geopolitică depășește granița de stat (cazul Rusiei, S.U.A.);
- când frontiera geopolitica se află în interiorul statului (cazul Moldovei, Macedoniei)¹⁵.

În cazul RM, din punct de vedere al dreptului internațional, frontiera estică se află la hotarul cu Ucraina, *de facto* se află pe Nistru. În același timp, din punct de vedere economic nu există o omogenitate a geografiei economice în toată țara, Chișinăul fiind unicul centru de activitate economică. Totodată, din punct de vedere cultural frontiera ocolește Găgăuzia. Astfel, în loc să unească, aceste frontiere despart, în loc să edifice o unitate colectivă, ele provoacă separatisme colective.

În abordarea problemelor ce țin de frontiere ne raliem opiniei sociologului și politologului român D. Dungaciu, un mare cunoscător al problemelor geopolitice din estul Europei, care consideră că frontiera ar însemna, în cadrul teoretic utilizat aici, aspectul dinamic al unei evoluții geopolitice, respectiv totalitatea proceselor

¹⁴ Idem.

¹⁵ A se vedea: Efros, I. *Frontierele, identitățile și tranzițiile multiple în Republica Moldova*. În: Materialele Conferinței Internaționale „Prioritățile Europeanizării asupra instituțiilor publice în Republica Moldova: tinerețea unei democrații” organizată cu susținerea Balkan trust for Democracy (BTD) și IDIS Viitorul. Chișinău, 27 aprilie 2007.

prin care se manifestă o expansiune istorică, un popor, o civilizație sau un imperiu etc. Frontiera, ca aspect dinamic, declanșează și întreține o gamă largă de procese spirituale sau instituționale, pe care le denumim procese ale frontierei. Granița este aspectul static, stabil (stabilit) al înaintării unei frontiere. Înaintarea unei frontiere se fixează (este fixată) undeva, pe o graniță. Dar asta nu înseamnă, automat, că, o data fixate granița, dinamica procesului de înaintare a frontierei dispăre sau că este suspendat. Dimpotrivă, atunci când avem de a face cu o fixare artificială (politică, geo-strategică) a unei granițe vom asista la perpetuarea manifestărilor de frontieră, iar spațiul în care asemenea evoluții se petrec îl numim spațiu de frontieră. Aceste spații de frontieră, respectiv acele zone care emit – justificat sau nu – pretenții sau apartenență la un spațiu definit și la includere în interiorul unei granițe la care nu au, deocamdată, acces, sunt, geopolitic vorbind, de multe ori, spații de criză, de turbulență geopolitică, care nu pot fi deciptate sau înțelese just fără a lua în considerare aceste aspecte¹⁶.

Totodată, este necesar de a lua în calcul faptul că în cazul în care Ucraina va obține victorie în războiul criminal declanșat de Rusia împotriva ei, problema conflictului transnistrean ar putea fi rezolvată în mod pașnic, deoarece susținerea din partea Rusiei a enclavei separatiste din stânga Nistrului va scădea în mod simțitor sau va dispărea totalmente. Plus la aceasta, Ucraina va izola enclava separatistă care nu va putea exista în calitate de zonă cenușie unde domină contrabanda și corupția.

Prin urmare, aspectele politice țin nu numai de factorul intern, ci și de cel extern, de capacitatea mentală de a ne elibera de anumite stereotipuri ale lui *homo sovieticus*. Din această cauză, punctul nodal al problemei îl constituie lipsa unui proiect identitar colectiv în RM construit pe principii societare, lipsa care continuă să alimenteze sentimentele de insecuritate reale și imagine.

Suntem de acord cu G. Friedmann, care scrie despre duplicitatea existenței statului nostru, despre faptul că „Moldova este prinsă între rădăcinile sale românești și trecutul său sovietic. Nu și-a dezvoltat o identitate națională independentă față de acești doi poli. Moldova este o țară de graniță în cadrul altei granițe. Este un loc al influențelor străine venite din toate părțile. Este un loc fără un centru clar. Pe de o parte, există o nostalgie față de zilele din vremea URSS Pe de altă parte, există speranța că UE și NATO vor crea și vor apăra o națiune care nu există”.

¹⁶ Apud: Munteanu, I.; Chifu, I.; Frunțașu, I. și al. Op. cit.. - P. 175-176.

Concluzia lui este surprinzătoare, dar reprezintă o anumită soluție în acest caz: „Moldova a fost o dată parte a României. A mai fost parte a URSS-ului. Moldova are sens atunci când face parte din ceva. URSS-ul a dispărut. Europa are mai multe probleme decât poate rezolva și nu caută altele noi. România este încă acolo. Nu este o soluție perfectă și cu siguranță nu foarte mulți moldoveni ar fi mulțumiți, însă este o soluție, oricât de imperfectă ar fi”¹⁷.

Putem conchide, că rezolvarea problemelor politice și adoptarea vectorului european al dezvoltării statului nostru poate fi benefică pentru că poate contribui la atenuarea contradicțiilor etno-identitare latente din societatea moldovenească. Astfel, identitatea europeană ar putea fi un panaceu pentru naționalismele opuse (români-ruși (ucraineni), români-găgăuzi (bulgari), care sunt exploatare de diferite părți ale clasei politice, dar și la soluționarea contradicției identitare existente în cadrul etniei majoritare, consecința rămânerii „în afara istoriei” a basarabenilor. Integrarea europeană constituie, pentru statul nostru, un proiect asumat *în mod real* la nivelul elitei politice, care să stimuleze edificarea unui stat cu adevărat democratic, fundat pe dominația legii, stat care să-și poată asigura dezvoltarea în cadrul spațiului politic și economic european comun.

2.2. Facultățile morale indispensabile omului politic contemporan

Este cunoscut faptul, că etica și morala sunt permanente ale vieții spirituale, dar, în noile condiții create prin reformele în Centrul și Răsăritul Europei, ele sunt tot mai solicitate să contureze profiluri etico-morale potrivite cu noile condiții ale sec. al XXI-lea. Un răspuns ipotetic la cerințele societății post-totalitare poate fi etica valorilor și virtuților morale, pe care trebuie să o punem în relații atât cu noii indicatori valorici ai sistemului social global, cât și cu facultățile și virtuțile morale ale oamenilor. În această ordine de idei, eticianul român Tănase Sârbu a conturat un profil al acestei etici a valorilor și virtuților morale prin șase coordonate. (1) Prima coordonată redă trecerea de la a-sincronia revoluțiilor conservatoare din anul 1989 la schimbările sociale tot mai sincronizate odată cu lărgirea contactelor inter-umane, reforme ale sistemelor interne de norme și ale instituțiilor paneuropene și nord-atlantice. (2) A doua coordonată constă în programele și acțiunile pentru micșorarea contrastelor culturale și de civilizație dintre Est și

¹⁷ Apud: Damian, Gh. *Startfor: Moldova, o țară fără națiune*. În: Timpul.md, 2010, 23 noiembrie. Accesat la 16 noiembrie 2022.

Vest. (3) A treia punctează realizarea vieții omenești cât mai conformă cu natura și cu esența umană: de la apărarea mamei și creșterea cât mai armonioasă a copiilor la lupta hotărâtă cu hedonismul gratuit, cu egoismul și anomia socio-morală; (4) A patra direcție rezultă din relațiile eticii cu epistemologia analitică, dominantă în filosofia actuală a cunoașterii. (5) A cincea coordonată este dependentă de noul stil de împletire a politicii cu morala. (6) Ultima rezultă din eroziunile produse de manipulările și dezinformările mai mult sau mai puțin intenționate ale actelor morale de astăzi¹⁸. În acest context, considerăm că este necesar de a ne referi la componenta a cincea elucidată de T. Sârbu, a noului stil de împletire a politicii cu morala de care depinde, în opinia noastră, viitorul umanității în general și viitorul țării noastre, în mod special.

În această ordine de idei, ne vom referi în continuare la calitățile morale ale oamenilor politici, care trebuie să le fie indispensabile în condițiile contemporane. Una din facultățile iminente a omului în general și omului politic, în mod special, trebuie să fie *datoria*. Imm. Kant, în lucrarea *Critica rațiunii practice*, a dat o definiție certă noțiunii de „datorie”, care este cea mai importantă valoare morală ce trebuie să determine activitatea oamenilor: „Datorie! Tu nume mare și sublim, care n-ai nimic plăcut în tine ce ar ispiti prin măgulire, ci care ceri supunere, dar nici, spre a mișca voința, nu ameninți cu nimic ce ar trezi în suflet teama firească și ce ar înfricoșa, ci statornicești numai o lege, care-și găsește de la sine intrarea în minte, dobândindu-și, totuși, chiar împotriva voinței venerație (deși nu totdeauna urmare), înaintea căreia amuțesc toate înclinațiile, deși în taină uneltesc împotriva-i: care îți este obârșia vrednică de tine, și unde se găsește rădăcina nobilei tale origini, care respinge cu mândrie toată înrudirea cu înclinațiile, rădăcina al cărei vlăstar este neapărat condiție a acelei valori, pe care numai oamenii și-o pot da?”¹⁹. „Datoria” este una dintre categoriile fundamentale ale eticii care desemnează conceperea de către personalitate a necesității imperioase a îndeplinirii a ceea ce poruncește idealul moral, a ceea ce reiese din el. Semnificația esențială a datoriei morale o constituie caracterul ei imperativ, ceea ce înseamnă că cerințele cristalizate în categoria de *datorie* sunt formulate și se percep sub formă de porunci, al căror conținut este formulat de societate și exprimă dispoziția

¹⁸ Sârbu, T. *Etica, valori și virtuți morale*. Iași: Ed. Societății Academice „Matei Teiu Botez”, 2005. - P. 3.

¹⁹ Kant, Imm. *Opere. Critica rațiunii practice*. Traducere precedată de o schiță biografică și o introducere de Traian Brăileanu. București: Ed. Paideia, 2003. - P. 175-176.

interioară a personalității de a executa prescripțiile indicate, a manifesta un interes profund și inițiativă pentru realizarea cât mai efectivă a angajamentelor asumate. Un alt semn distinctiv, la fel de important pentru exprimarea particularităților categoriei *datorie*, constă în faptul că la analiza ei predomină, de regulă, rațiunea, obiectivitatea și chibzuința²⁰.

Iată de ce acțiunile sociale ale omului politic contemporan trebuie să fie raționale, ghidate de principii obiective și chibzuite. La capitolul *datorie*, din păcate, omul politic post-modern încă nu a fost pătruns de acest imperativ, care cere o implicare pleneră în procesul de reformare a existenței sociale autohtone, de spiritul critic vizavi de acțiunile clasei politice moldovenești, care timp de trei decenii a furat și manipulat poporul. În activitatea lor oamenii politici trebuie să reiasă din valoarea dreptății (*datoriei*) ce presupune legalitate (respectarea legii), egalitate (a realiza aceleași situații între indivizi cu privire la drepturile și îndatoririle pe care le au), și echitate (principiu etic care stă la baza reglementării tuturor relațiilor). Dreptatea încă din Roma Antică era asociată cu acordul la normele morale, adică dreptatea tot timpul a avut și are un conținut moral.

Totodată, valoarea *dreptății* poate fi înțeleasă numai în legătură cu valoarea *datoriei*, care desemnează comportamentul necesar, impus în mod imperativ omului. La capitolul *dreptății*, oamenii politici autohtoni încă nu au conștientizat faptul că ei trebuie să lupte cu factorii decizionali de la putere ca să triumfe în societate *egalitatea* (baza egalității o constituie libertatea individului în relațiile sociale; egalitatea tuturor subiecților liberi și independenți unul de altul) *libertatea* (care în afara dreptului reprezintă o ideologie a privilegiilor elitare) și *echitatea* (corespunderea sau necorespunderea legii cu dreptul), pentru toți cetățenii, nu numai cei ce se află la putere și acoliții lor să beneficieze de drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului expuse în Constituția RM²¹.

În filosofia morală contemporană pot fi evidențiați doi filosofi adepți ai dreptății ca nepărtinire: John Rawls²², care a publicat *A Theory of Justice*, una dintre cele mai influente lucrări de filosofie politică și Robert Nozick, autorul

²⁰ Capcelea, V. *Deontologia profesională a juristului: curs universitar*. București: Ed. Universul juridic, 2018. - P. 220-221.

²¹ *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29 iulie 1994. - Chișinău: Moldpres, 1994, cap. II, Drepturile și libertățile fundamentale.

²² A se vedea: Rawls, J. *Theory of Justice*. - Oxford University Press, 1999.

lucrării *Anarchie, State and Utopia*²³. Considerând că indivizii au drepturi și există lucruri pe care nici o persoană sau vreun grup nu le pot face împotriva lor, Nozick a formulat teoria dreptății ca îndreptățire. Potrivit acestei teorii, există niște drepturi absolute care, dacă sunt încălcate, apar nedreptățile. Astfel de drepturi ar fi, bunăoară, dobândirea posesiunilor prin transfer drept sau prin metode care nu dezavantajează pe nimeni. Interesant este faptul că autorul nu exclude posibilitatea ca nedreptatea să rezulte din tranzacții individuale drepte²⁴. Prin urmare, nedreptățile sociale care se produc datorită unor acțiuni amurale ale clasei politice aduc un prejudiciu enorm societății pentru că sunt în stare să pună în pericol existența echității sociale.

O altă facultate morală proprie omului politic contemporan trebuie să fie *libertatea* care constituie, o altă valoare morală ce implică starea ființei ce nu este supusă constrângerii, care acționează conform voinței sale, dar numai așa cum se cuvine/cum trebuie. Ea nu se reduce, pur și simplu, la lipsa unor restricții. Libertatea reprezintă o caracteristică a acțiunii îndeplinite: a) cu cunoașterea și luarea în considerație a îngrădirilor obiective; b) după voința proprie și nu după constrângere; c) în condițiile alegerii posibilităților. Ea se fundează pe un grad de independență considerat firesc și de dorit. Libertatea este strâns legată de *responsabilitate*, ea însemnând înțelegerea de către oameni a consecințelor deciziilor și acțiunilor întreprinse. Semnul esențial distinctiv al noțiunii de *responsabilitate morală* constă în faptul că ea se manifestă ca predispunere spirituală a omului de a purta răspundere pentru faptele sale, de a permite opiniei publice să-i aprecieze activitatea. Totodată, responsabilitatea morală îndeplinește rolul unui mijloc original de realizare a cerințelor, cristalizate în categoriile de „datorie” și „conștiință morală”, independent de orice sancțiuni sau interese utilitare.

În opinia noastră, omului politic contemporan trebuie să-i fie proprie facultatea *demnității*. Ea reprezintă o valoare etică fundamentală care cuprinde în sine verticalitatea și vrednicia ce reprezintă chintesența umană, presupune existența unei conștiințe a propriei valori, dublată de modestie și corelată cu conștiința valorii celorlalți. Ea ține de caracterul și personalitatea individului și se caracterizează prin următoarele trăsături de caracter: autoritatea morală, cinstea, principialitatea, verticalitatea. Dacă oamenii în general și oamenii politici din țara

²³ A se vedea: Nozick, R. *Anarchie, State and Utopia*. - New-York: Basic Books, 1974.

²⁴ Ibidem. - P. 156.

noastră, în mod special, ar da dovadă de demnitate, ar fi imposibile derapajele ei îndreptate spre slujirea unor interese de grup sau de partid, care produc mult rău societății.

La capitolul demnitate, oamenii politici indigeni nu strălucesc, din simplul motiv că unii dintre ei de foarte multe ori a intrat în cârdășie și s-au umilit în fața regimurilor autoritare a lui Voronin și Plahotniuc-Dodon și le-au slujit cu credință pricopsându-se cu anumite privilegii și bunuri materiale.

În viziunea noastră, o facultate deosebită a omului post-modern și, totodată, a omului politic, trebuie să-i fie caracteristică *empatia*, care reprezintă capacitatea de a recunoaște și, într-o oarecare măsură, de a împărtăși sentimentele (tristețea sau fericirea) care sunt încercate de către o altă ființă. Ea simbolizează capacitatea omului de a vedea poziția altuia, adică omul autentic dând dovadă de empatie se conduce după regula de aur a moralității - „(Nu) fă altuia ceea ce (nu) îți place să ți se facă ție!”²⁵, care cere de la om ca el, în relațiile sale cu alți oameni să se conducă după acele norme după care el ar vrea să se călăuzească alți oameni în relațiile cu el. Altfel spus, această regulă cere de la om să se supună normelor generale și îi propune un mecanism ce oferă posibilitatea de a pune în lumină universalitatea lor. Pentru a experimenta o anumită normă, a elucida universalitatea ei și a determina faptul dacă ea este morală, omul trebuie să-și răspundă sie însuși la întrebarea dacă el ar adopta (sanționa) această normă, în cazul în care ea ar fi practică de alți oameni față de el - iată esența acestui mecanism.

Empatia constituie acea trăire, care dă naștere unei tendințe comportamentale de ajutorare naturală, spontană a celorlalți și exprimare a compasiunii. La polul opus, ca trăire se află indiferența ce înfățișează capacitatea de a înțelege emoțiile altei persoane, de a răspunde în mod corespunzător la acestea. Astfel, persoana empatică devine îngrijorată de bunăstarea celeilalte ființe și acest lucru poate duce la sentimente de suferință personală²⁶.

Empatia permite construirea de relații cu ceilalți deoarece înțelegând ce gândesc și ce simt semenii noștri, suntem capabili să răspundem în mod corespunzător când situațiile o cer. În același timp, empatia încurajează comportamentul de

²⁵ Capcelea, V. *Etica și comportamentul civilizată*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. - București: Ed. Pro Universitaria, 2022. - P. 28.

²⁶ A se vedea în detalii: Capcelea, V. *Empatia și grija pentru celălalt – imperativ categoric a vremurilor anevoioase prin care trece civilizația umană în prezent*. În: *Educația din perspectiva valorilor : repere, modele, sinteze / ed.: Dorin Opreș, Ioan Scheau, Andrian Aleksandrov, Octavian Moșin*. - București: Ed. Eikon, 2022. - P. 19.

ajutorare a celorlalți, indiferent de situație. Prin urmare, ea presupune un ajutor dezinteresat, ca oamenii să dea dovadă de voință bună. Noțiunea de „voință bună” în calitate de indiciu specific al moralei a fost fundamentată de Imm. Kant, care vedea în voința bună un bine unic și incontestabil: „Voința bună nu e bună numai prin ceea ce produce și efectuează, nu prin capacitatea ei pentru realizarea unui scop oarecare ce și-l propune, ci este prin volițiune, adică este bună în sine, și, considerată în sine însăși, ea trebuie să fie evaluată la un preț incomparabil cu mult mai ridicat decât tot ce ar putea fi realizat prin el în folosul unei înclinații oarecare, ba, dacă vrem, și sumei tuturor înclinațiilor... Utilitatea sau inutilitatea nu poate adăuga, nici scădea ceva acestei valori. Ea ar fi oarecum numai chenar pentru a o utiliza mai bine în viața de toate zilele, sau de a atrage asupra ei atenția acelor care nu sunt încă destul de cunoscători, iar nu pentru a o recomanda cunoscătorilor și a-i determina valoarea”²⁷.

De aceea, această facultate îl poate deosebi pe omul post-modern atât de un scolar, cât și de un înțelept singuratic. Ultimul, poate că posedă înțelepciune, dar nu este capabil de a se hotărî, din timp în timp, să abandoneze spiritul de sacrificiu și să renunțe la opiniile proprii. Desigur că simpatia și înțelegerea sunt trăsături universale ale caracterului, proprii tuturor oamenilor. Omul politic contemporan trebuie să întruchipeze întotdeauna o pretenție de a fi un etalon - un iluminist orientat spre obținerea adevărului care îl face pe om liber. El reprezintă o verigă de legătură dintre timpul istoric și cel social. În calitate de intermediar specific dintre viitor și trecut, omul politic trebuie să se afle la distanță cu timpul prezent, fiind un critic (oponent) al zilei de astăzi.

La capitolul empatie, oamenii politici, de foarte multe ori nu i-a compătimit pe cei sărmani, umiliți, dar au promovat politica regimurilor autoritate care au capturat statul și au lăsat în umbră interesele oamenilor simpli. Însă, odată cu războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei și valul de sute de mii de refugiați ucraineni care au sosit în RM, toată populația a dat dovadă de empatie, compasiune și respect. Despre aceasta ne denotă datele care au fost prezentate de compania iData în urma elaborării un sondaj socio-politic efectuat în RM pe un eșantion de 1084 de respondenți. Potrivit sondajului, puțin peste jumătate din respondenți (51,4%) au o atitudine pozitivă față de sosirea a 200 000 de refugiați din Ucraina și aflarea la moment în țară a circa 100 000 de refugiați. Această atitudine este

²⁷ Kant, Im. *Critica rațiunii practice*. Op. cit. - P. 12.

împărtășită preponderent de persoanele trecute de 60 de ani (66%) și de persoane cu cetățenie română (79%). Această atitudine neutră față de sosirea refugiaților este manifestată de 29,5% din respondenți, preponderent persoane de 18-29 de ani (43%), în timp ce există și o atitudine negativă – de 16,9% respondenți. Respondenții de etnie rusă mai mult au o atitudine pozitivă (39%) decât negativă (22%) vizavi de subiectul sosirii refugiaților, iar 29% din totalul respondenților de etnie rusă manifestă o atitudine neutră. S-au abținut să ofere un răspuns 2,2% din respondenți²⁸. În acest sens, putem vorbi cu certitudine despre o creștere a atenției față de suferințele semenilor. Toate aceste acțiuni au reprezentat, în opinia noastră, un efort comun de însănătoșire națională în țara noastră, care se construiește prin grijă, respect, încredere, speranță și empatie. Aceste valori s-au manifestat în viața noastră cotidiană prin ajutorul acordat acestor oameni, prin grija față de ei, făcând ca speranța să prindă glas, că ziua de mâine să fie mai bună ca cea de azi.

O altă facultate morală destul de importantă o constituie *grija pentru celălalt*, care se manifestă prin faptul, că omului îi este format sentimentul tratării lui în calitate de ființă umană. Astfel, se contribuie la realizarea confortului lui interior, la materializarea demnității umane. Pentru a realiza această grijă, este necesar de a aprecia munca celuilalt, activitatea și contribuția personală în viața socială. Este necesar de a-l trata pe celălalt cu maximă atenție și seriozitate, a-i fi recunoscător, ori de câte ori situația, împrejurarea, evenimentele o cer. În același timp, trebuie să cultivăm celuilalt simțul încrederii în propriul potențial, în propriile capacități. Concomitent, este necesar de a lua în calcul opțiunile, punctele de vedere a celuilalt, a-i împărtăși în mod onest opinia față de ele. Totodată, este necesar de a-i sesiza individualitatea și transmite un mesaj vizavi de materializarea potențialului propriu al acestei personalități. Prin urmare, grija pentru celălalt, cere ca fiecare om să fie considerat și tratat drept primordialitate a priorităților oricărui demers conceput de oameni, în raport cu lucrurile și interesele vieții sociale. Grija pentru celălalt trebuie să reprezinte întotdeauna scopul nostru suprem, a tot ceea ce decidem și a tot ceea ce facem. În acest sens, merită să acționăm în așa fel ca omul în general să reprezinte scopul scopurilor nostru ultim, fundamental.

În acest sens, aleșii poporului trebuie să pună în capul mesei grija pentru celălalt, pentru alți oameni, dar nu pentru sine, pentru interesele personale care

²⁸ Care este atitudinea moldovenilor față de persoanele refugiate din Ucraina. 29 martie 2022. Disponibil pe: <https://stiri.md › article › social>. Accesat la 17 noiembrie 2022.

sunt îndreptate spre a se pricopsi cu bunuri materiale și favoruri sociale.

Alte facultăți ale oamenilor politici precum *corectitudinea* și *cinstea* sunt determinate nu atât de morala societății, cât de responsabilitatea morală a omului în societate, care se formează în procesul educației și învățământului prin familiarizarea cu experiența istorică acumulată în cadrul existenței sociale. Baza acestei experiențe o constituie valorile general-umane. Omul contemporan tinde să fie cinstit, fiindcă onestitatea este una din cele mai importante cerințe ale moralității. Corectitudinea și cinstea includ veridicitatea, principialitatea, convingerea subiectivă în justetea cauzei sale, sinceritatea față de sine și alți oameni în privința motivelor comportamentului social. Antipozii onestității sunt minciuna, fățarnicia și perfidia, care nu trebuie să fie caracteristice personalității umane.

O altă facultate morală ce trebuie să fie proprie astăzi omului este *buna-credință*, care reglementează raporturile cu adevărul, ce se află în contradicție cu minciuna, ipocrizia, duplicitatea, cu toate urmele de rea-credință. În *Dicționarul explicativ al limbii române*, buna-credință este tălmăcită ca o convingere intimă a cuiva, ca ceea ce face este bine; sinceritate, onestitate²⁹, iar rea-credință este atitudinea necorectă, necinstită; perfidie, necinste³⁰. Sinonime ale buneii-credințe sunt: *sinceritatea, onestitatea, cumsecădenia, franchețea, fidelitatea, devotamentul, lealitatea, loialitatea*, iar sinonime a rea-credinței: *grosolănia, impertinența, impolitețea, indecența, insolența, lipsă de bună-credință, lipsă de respect, mitocănia, mojicia, neobrăzarea, nerușinarea, obrăznicia, obscenitatea*.

Prin urmare, buna-credință este o datorie a omului „față de sine însuși”, care „e legată de simțul datoriei, o facultate morală care determină simțul sporit al datoriei în aspectul ei moral³¹. În ceea ce privește buna-credință, clasa politică autohtonă iarăși nu a fost și încă nu este la nivelul cuvenit din cauza că deseori a tolerat și mulți dintre reprezentanții ei continua să propage minciuna în detrimentul adevărului în privința limbii, tradițiilor și valorilor naționale ale neamului românesc, ducând o politică duplicitară față de multe teme sensibile ce țin de cultura noastră națională. Prin urmare, de multe ori ei a dat dovadă de rea-credință.

²⁹ *Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a doua*. - București: Ed. Univers enciclopedic, 1996. - P. 119.

³⁰ *Idem*.

³¹ Sârbu, T. Op. cit. - P. 237.

Îndatorirea reprezintă o necesitate socială exprimată prin cerințele morale formulate față de personalitate. Îndeplinind cerințele datoriei, omul se transformă într-un exponent al unor anumite obligațiuni morale în fața societății, pe care le concepe și le realizează în activitatea sa socială. Astfel, datoria obștească, care mai este numită „conștiință în acțiune”, oferă posibilitatea de a obține o însușire a moralității personalității, pentru că despre oameni și demnitatea lor morală se poate judeca după acțiunile și faptele lor. În acest sens, juristul român Felician Sergiu Cotea, scrie că „buna-credință presupune cu necesitate următoarele atribute: intenția sinceră, convingerea, liceitatea, certitudinea, diligența (sârguință, osteneală; zel, promptitudine), lealitatea (respectare a cuvântului dat, a angajamentului luat) și consecvența. Astfel, intenția sinceră își găsește corespondentul în două valori ale moralei – loialitatea (ce presupune o atitudine sinceră, cinstită, corectă) și franchețea (calitatea omului de a fi sincer și de a-și expune în mod deschis gândurile); credința sau convingerea este însuflețită de valoarea morală numită devotament; liceitatea se regăsește în planul moralei numită încredere, diligența provine din valoarea morală prudența, lealitatea (care presupune raportarea celor din jur, în sensul că o persoană de bună-credință este aceea care are și o atitudine corectă, cinstită și sinceră față de altă persoană), se regăsește în așa valori morale precum: onoarea, echitatea, cinstea, onestitatea, probitatea, fidelitatea și castitatea; consecvența, o statornicire, o neabatere de la principial, de la cuvântul dat, de la promisiunea făcută, se traduce în planul moralei prin fidelitate³². Prin urmare, elementele bunei-credințe reprezintă valorile juridice corespunzătoare valorilor morale ale onestității.

Printre cele mai importante facultăți morale care trebuie să fie caracteristice clasei politice face parte și *onoarea*, ce constituie una din cele mai importante calități morale, cel mai înalt grad de cumsecădenie, corectitudine și noblețe. Ea fiind proprie intelectualității întruchipează recunoașterea de către opinia publică a rolului pe care îl joacă ea în existența socială. Onoarea este concepută de către oameni prin valoarea socială inestimabilă și prin necesitatea și importanța executării cu abnegație a datoriei lor. O parte componentă a onoarei este faptul de a rămâne fidel cuvântului dat. Aceasta constituie o calitate importantă a omului în general, dar, mai cu seamă a unui om politic, ea uneori este identificată cu noțiunea

³² Cotea, F.S. *Buna-credință: implicații privind dreptul de proprietate*. - București: Ed. Hamagiu, 2007. - P. 12.

de *onoare* - „Ți-ai dat cuvântul - ține-l, ai promis ceva - îndeplinește”, prin urmare, în activitatea sa un om autentic în general, dar, mai ales, un om politic, trebuie să fie ghidat de următoarea normă morală general-umană: „Respectă-ți întotdeauna promisiunile!”. În caz contrar, oamenii vor înceta să-i stimeze și îi vor numi pe acei oameni politici, care nu respectă acest principiu, în mod direct, flecari. Nimic nu e în stare să defăimeze onoarea clasei politice ca încălcarea cuvântului dat, abaterile de la el, de la promisiunile date oamenilor. De aceea, a ține mult la onoarea sa este o datorie, o obligațiune a oricărui om în general și a unui om politic, în mod special. Însă, conținutul onoarei depinde, în mare măsură, de cultura omului, de dezvoltarea lui fizică și spirituală, de faptul dacă el va putea gândi în mod creator și învăța în mod permanent.

Totodată, omul politic trebuie să fie adeptul adevărului moral care se convertește într-o serie de imperative practice, ca: „Fii sincer!”, „Spune adevărul!”, „Ai curajul să spui adevărul!” etc.

Categoria *onoarei* care trebuie să fie inalienabilă unui om politic este foarte aproape de categoria *demnității*. Ele coincid în mod practic după conținutul lor obiectiv, dar se deosebesc după formă. Onoarea este apreciată de opinia publică, iar aprecierea demnității este, înainte de toate, o chestiune a personalității însăși. Ea reprezintă o trecere intransigentă conform principiilor și normelor morale, care sunt orientate spre idealul moral, educația morală, convingeri, iar demnitatea în afara manierei de a se comporta într-un anumit mod în societate este adeseori o reacție la un tip sau altul al atitudinii față de sine. Acest fapt ne permite a analiza cinstea ca o noțiune mai mult conceptuală, iar demnitatea, ca una emoțională. A acționa în conformitate cu conștiințiozitatea înseamnă a proceda în concordanță cu cerințele moralei deoarece cerințele conștiinței sunt absolut intrinseci și de ele nu poți să te ascunzi.

Trebuie să remarcăm că categoriile *onoarei* și *demnității* sunt foarte aproape de noțiunea *conștiințiozității*, care reprezintă conceperea și simțul responsabilității morale a clasei politice pentru comportamentul său, pentru cele realizate, calități care îi servesc ca o linie de conduită în alegerea intențiilor și acțiunilor sale, ce corespund necesităților progresiste ale dezvoltării societății și a fiecărei personalități în parte. Formele de manifestare a conștiințiozității sunt diverse, ce se pot manifesta sub forma satisfacției morale (apărarea oamenilor în cazul unor acte de violență, atitudinea grijulie față de cei mai în vârstă etc.), ele fiind în stare a

da naștere unor sentimente de satisfacție spirituală și bucurie pentru cele efectuate. Un om politic incontestabil întotdeauna tinde spre satisfacția spirituală și morală, pe motiv că tendința spre bunurile materiale nu este una prioritară.

O altă formă de manifestare a conștiinciozității este *rușinea*, care reprezintă sentimentul că omul a făcut ceva rău și că, prin urmare, merită mânia celorlalți. Astfel, rușinea este sentimentul că acest om merită disprețul și desconsiderarea celorlalți. În rușine se reflectă, de asemenea, conceperea de către om a necoincidenței unor norme adoptate sau unor așteptări din partea celor din jur, adică a vinovăției. Însă, rușinea este orientată totalmente spre opinia altor oameni care pot să-și exprime condamnarea lor referitor la încălcarea normelor, ea este cu atât mai puternică, cu cât mai importante și semnificative sunt pentru omul în cauză aceste persoane. De aceea, individului poate să-i fie rușine chiar pentru rezultate întâmplătoare, neintenționate ale unor acțiuni care i se par normale, dar care nu sunt recunoscute ca fiind astfel de cei din jur. În principiu, simțul rușinii, trebuie să fie dezvoltat la oamenii politici, care nu vrea ca cei din jur să îi disprețuiască. Conștiinciozitatea se poate realiza și sub forma îndoielii, care este rezultatul necunoașterii sau al cunoașterii parțiale, ori a ignorării legilor obiective. De aceea, un om politic veritabil este mereu chinuit de întrebarea dacă a procedat corect într-o situație sau alta. Prin urmare, conștiința reprezintă capacitatea omului de a-și evalua acțiunile, gândurile, dorințele, conștientizarea și trăirea neconcordanței sale cu ceea ce trebuie să fie - cu neîndeplinirea datoriei³³.

O altă calitate ce trebuie să fie caracteristică omului politic o constituie *eticheta* - bunele maniere și respectarea lor, care sunt esențiale în îndeplinirea tuturor activităților și acțiunilor desfășurate de el. În această ordine de idei, omul politic trebuie să evite încălcarea regulilor de bună cuviință sau aparența lipsei acesteia în toate activitățile și acțiunile sale. Totodată, principiul etichetei (decentei și corectitudinii) cere ca omul politic să dea dovadă de bunăcuviință în comportamentul social, fiind, de asemenea, corect și cinstit. Doar un așa comportament al oamenilor politici poate insufla încredere în rândul oamenilor.

Una din facultățile indispensabile unui om politic contemporan o constituie *politețea*, care cuprinde majoritatea regulilor simple de comportament în societate. Politețea constituie un liant relațional al lumii civilizate, ea poate

³³ Capcelea, V. *Etica și conduita umană*: man. pentru instit. de învăț. superior. - Chișinău: Ed. Arc, 2010. - P. 164.

fi denumită o „permanență atenție acordată celor din jur”, „arta de a fi plăcut celor din jur” sau „respectarea demnității tuturor, începând și terminând cu a ta însuși”. Astăzi politețea nu mai este un „lux”, ci un imperativ categoric al societății contemporane, un semn distinctiv al omului zilelor noastre, o victorie împotriva instinctelor, un îndemn pentru respectarea regulilor de conviețuire socială, a principiilor și normelor de muncă și comportament într-o societate liberă, ce aspiră către frumos. Adevărata politețe subînțelege și bunătatea. Un om bine-crescut, un om politic autentic, este un om bun, un altruist, un om generos, cult și manierat.

Din păcate, la capitolul etichetă și politețe, omul politic autohton încă n-a atins cotele necesare ale comportamentului ce trebuie să fie ghidat de aceste calități indispensabile a unui om politic. Mulți dintre oameni, inclusiv cei din clasa politică consideră eticheta și politețea un lux, ceva ce nu este obligatoriu în viața cotidiană. În această ordine de idei, este necesar să ne amintim de perioada interbelică când oamenii politici basarabeni erau stimați, în fața lor oamenii se închinau, își scoteau pălăriile când îl întâlneau. Această stimă și respect rezulta din eticheta și politețea de care dădeau dovadă acești oameni în interacțiunile cu cetățenii simpli.

Corectitudinea constituie un element necesar politeții, reprezentând, în primul rând, o manifestare de respect față de societate. Adevărata politețe implică o corectitudine prevenitoare, plină de atenție, animată de buna-voință. *Cuviincios* (politicos) este omul sincer, calm, deschis, atent, nesofisticat, încrezător în forțele proprii și în buna-credință a celorlalți, este un om în deplinul înțeles al cuvântului. Politețea reală este senină, luminoasă, dătătoare de mulțumire, de bucurie. Ea încearcă și lărgeste valul de bună-voință în jurul său, oferă și primește bucurie, o bucurie sănătoasă, robustă, curată și sinceră, ea luminează toate lucrurile și pe sine însuși.

În privința corectitudinii, comportamentul clasei politice autohtone noastre lasă mult de dorit, pe motiv că la ei deseori lipsește respectul față de societate, față de cuvântul dat, pentru că nu dau dovadă de sinceritate și cumsecădenie. Are perfectă dreptate filosoful român Andrei Marga, care scrie că „Elita” nu este posibilă fără integritate și onoare. Acestea, la rândul lor, nu pot sta pe altceva decât pe un sănătos idealism al vieții, care condiționează coeziunea persoanei și a comunității. „Elita” este de fapt mănunchiul de personalități dintr-o comunitate care au pregătire cert

competitivă, care dispun de capacitatea de a-și asuma probleme ale vieții în interes public, ce au ceva de oferit celor care așteaptă vocea cunoscătorului și care se angajează cu soluții în dezbateră publică, fie ea și inconfortabilă”³⁴. În concluzie, putem spune că „elită politică” trebuie să fie legată, în mod obligatoriu, de valori civice și morale. Când aceste valori își vor simți prezența, va fi vie dedicarea lor, iar când ele sunt lipsă, omul politic nu mai are influența necesară asupra dezvoltării sociale.

Spre sfârșitul analizei calităților morale indispensabile omului/politicianului contemporan o să ne referim și la fenomenul *egoismului*. În contextul lumii contemporane în care acest fenomen este într-o continuă expansiune, ființa umană se află într-o permanentă „stare de prăbușire” morală, de aceea, este necesar de a stabili pentru oamenii mileniului III, dar, mai ales, pentru clasa politică esența și limitele lui.

În această ordine de idei, apare, în mod inevitabil întrebarea: Trebuie oare ca omul politic contemporan să fie egoist și care sunt limitele acestuia? Egoismul este conceput deseori ca iubire de sine, adică reprezintă un simț natural al autoconservării și a pietății față de sine însuși. Dar iubirea față de sine nu presupune numaidecât încălcarea intereselor străine. Egoismul mai este numit și înfumurare sau îngâmfare prin care pietatea față de sine poate să se realizeze din contul altor oameni.

Criticii egoismului exprimă opinia că iubirea excesivă de sine constituie o doctrină morală, dar care are, totuși, un conținut imoral. Într-adevăr, dacă principalul scop al unui individ constă în realizarea interesului personal, îndeplinirea cerințelor extrinseci nu este semnificativă pentru el. Astfel, interesul personal se transformă în unul exclusiv, deoarece în situații extreme un egoist poate recurge la încălcarea interdicțiilor fundamentale expuse în Decalogul biblic – „Să nu ucizi!”, „Să nu furi!” „Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău!”, etc.³⁵.

Determinarea fundamentală a egoismului, limitată de cerința „Nu face rău!”, indică faptul că exclusivitatea interesului privat nu este o proprietate indispensabilă a egoismului. Suporterii egoismului ca răspuns la critică definesc

³⁴ Marga, A. *Unde este elita intelectuală*. În: Cotidianul.ro, 20 noiembrie 2021. Accesat la 17 noiembrie 2022.

³⁵ *Biblia sau Sfânta Scriptură*. - București: Ed. Institutului Biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe române, 1996, Ieșirea, 20: 13, 15, 16.

egoismul reieșind din faptul că este incorect să facem o concluzie din esența motivelor morale ale comportamentului cu privire la certitudinea semnificativă a acțiunilor care decurg din acestea. În opinia lor, la urma urmei, interesul personal al unui individ poate include îndeplinirea cerințelor morale și promovarea binelui comun.

Omul politic trebuie să fie un egoist adecvat, să nu fie copleșit de frica de a-și expune propriul punct de vedere, chiar dacă acesta contrazice opiniei majorității, poate să-i critice pe alții fără să apeleze la injurii, să respecte dorințele partenerului, dar, în același timp, să ia în considerare în procesul acțiunii, propriile principii morale.

Potrivit doctrinei etice a egoismului rezonabil cu toate că fiecare persoană insistă, în primul rând, să-și satisfacă nevoile și interesele personale, printre ele trebuie să existe și acelea a căror satisfacție nu numai că nu contravine intereselor altor oameni, ci contribuie la binele comun.

Așadar, oamenii politici trebuie să ia în calcul egoismul, să se îngrijească de sine, să-și satisfacă interesele personale, dar acest egoism trebuie să fie unul rezonabil, să contribuie la binele comun al oamenilor, să se transforme într-un egoism iluminat ce presupune o coincidență fundamentală a intereselor oamenilor datorită unității naturii umane. Totodată, este necesar ca ei să renunțe la egoismul irațional îndreptat spre îmbogățirea ilicită, a încălcării în mod flagrant a moralei și valorilor umane decantate de omenire în decursul mileniilor.

2.3. Aspectele morale ale puterii în condițiile tranziției de la societatea totalitară la cea democratică

Există o necesitate stringentă de a analiza și evalua schimbările și transformările sociale care s-au produs la răscrucea sec. XX-XXI în multe țări ale lumii, dar mai ales, în cele ce s-au eliberat de sistemul totalitarist și au purces spre edificarea unei societăți democratice.

Printre filosofi și eticieni se observă, în ultimul timp, o preocupare majoră pentru a găsi domenii noi ale întemeierii morale a societății contemporane³⁶. Spre exemplu, într-un studiu realizat de profesorul englez de origine poloneză Z.

³⁶ A se vedea Bauman, Z. *Etica postmodernă*, traducere de Doina Lica. - Timișoara: Ed. Amarcord, 2000; Dănișor, Gh. *Postmodernismul etic*. Analele Universității din Craiova - Seria Filosofie, nr. 21, 2008, pp. 49-54; Șerban, N. A. *Tipologia discursului postmodern*. În: Analele Universității din Craiova - Seria Filosofie, nr. 21, 2008, p. 67-73.

Bauman intitulat *Etica postmodernă*, se remarca netemeinicia radicalismului post-modern în domeniul eticii pentru care ideea de sacrificiu de sine a fost nelegitimată, pe motiv că oamenii nu sunt stimulați sau nu doresc să facă eforturi pentru a atinge idealuri morale și a păstra valori morale etc. Adevărata atitudine, susținea Z. Bauman, este aceea de a considera că noutatea perspectivei post-moderne asupra eticii constă nu în abandonarea preocupărilor morale tipic moderne, ci în respingerea modurilor tipic moderne de a aborda problemele morale (adică reacția la preocupările morale prin reguli normative coercitive în practica politică și căutarea filosofică a absolutului, a universalului și a fundamentului în teorie). Marile chestiuni ale moralei, precum drepturile omului, justiția socială, echilibrul între cooperarea pașnică și autoafirmarea personală, sincronizarea comportamentului individual și a fericirii colective - nu și-au pierdut actualitatea. Toate aceste probleme, care țin de domeniul eticii trebuie abordate de o manieră nouă, pentru că problematica la care trebuie să răspundă se desfășoară într-un câmp semantic nou³⁷.

În aceeași ordine de idei, eticianul francez G. Lipovetsky remarcă că astăzi are loc o importantă schimbare de repertoriu în câmpul social: cuvântul „trebuie” nu mai are conotații eroice ca odinioară și nici „datoria” nu mai capătă majuscula onorifică, nici în practica socială, culturală sau politică, așa cum se întâmpla cu vreo două secole în urmă³⁸. Tendința dominantă este dictată de diverse imperative foarte actuale pentru contemporaneitate: de „valori individualiste și hedoniste”, de „spectacol”, de „consumul interactiv și festiv de bune sentimente”, de „calitatea vieții și realizarea personală”³⁹. Astăzi ce anume „să nu faci” este de o natură etică și nu morală, preocupă individul și societatea mai mult decât „trebuie să...”, în această cultură occidentală contemporană pe care autorul o numește „post-moralistă”, nu fără a preciza că aceasta nu este totuna cu o cultură „post-morală”, în care morala nu își mai găsește nici un loc și nici un impact⁴⁰.

Totodată, eticianul român Alin Cristea, relevă că „epoca noastră este epoca post-datoriei, în care însă oamenii recunosc nevoia unei etici minimale, a unei datorii slabe”. După el, societățile „post-moraliste” apelează la „trebuie” numai în

³⁷ A se vedea: Bauman, Z.. Op. cit.. - P. 12-14.

³⁸ Lipovetsky, G. *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, traducere și prefață de Victor-Dinu Vlădulescu. - București: Ed. Babel, 1996. - P. 44.

³⁹ Ibidem. - P. 45.

⁴⁰ Idem.

situații excepționale și odată cu „amurgul datoriei” valorile pe care le recunoaștem sunt mai mult negative (să nu faci), decât pozitive (trebuie să). Ceea ce se invocă nu este norma, datoria, obligația de a ne raporta în mod altruist la Celălalt, ci responsabilitatea. Este o „morală nedureroasă debarasată de moralism și anti-moralism”⁴¹.

Luând în considerație aceste tendințe noi în întemeierea morală a societății contemporane și afirmația filosofului german J. Habermas care remarcă faptul că „într-o lume raționalizată a vieții chestiunile morale devin autonome în raport cu chestiunile legate de o viață bună”⁴², vom aborda problema raportului dintre politică și morală în societățile aflate în tranziție de la sistemul totalitarist la cel democratic. Studiile efectuate cu privire la situația social-politică din țările care au purces la tranziția postcomunistă ne demonstrează cu certitudine că elitele politice acționează în conformitate cu principiul lui Niccolo Machiavelli potrivit căruia „scopul scuză mijloacele”, care înseamnă lipsa moralității în viața socială în mod general, și în viața politică, în particular. Aceasta se explică prin aceea că politicienii în acțiunile și faptele lor fac abstracție de normele și principiile morale și, din această cauză, politica este tot mai mult asociată de oameni cu ceva rău, ca fiind opusă binelui comun. Astfel de practici sociale au dus spre discreditarea ideii binelui și a moralei conferind răului și imoralului rolul de catalizator în activitatea politică din țările aflate în tranziție, precum RM.

Analizând raportul dintre politică și morală trebuie să ne referim la cazurile recente de încălcare a normelor eticii științifice de către oamenii politici care pentru a obține grade științifice recurg la plagiat cu scopul de a-și crea o imagine la electorat de oameni erudiți și înțelepți. Consecințele acestor cazuri de plagiat s-au dovedit într-atât de puternice, încât au dus la demisia, chiar și la încheierea unor cariere politice destul de remarcabile. Spre exemplu, președintele Ungariei, Pal Schmitt, a fost nevoit să demisioneze pe fundalul scandalului privind retragerea gradului științific de doctor. Un alt demnitar de rang înalt, **ministrul Apărării din Germania, Karl-Theodor zu Guttenberg** după ce presa a publicat dovezi care demonstau că teza lui de doctorat, obținută în 2007, conținea multe pagini care nu îi aparțineau fiind confruntat cu presiuni din ce în ce mai mari, mai

⁴¹ Cristea A. *Etica postmodernă. Paradoxuri. Antinomii. Echivocuri*. Disponibil pe: www.revistaperspective.ro. Accesat la 20 noiembrie 2022.

⁴² Habermas, Jü. *Conștiința morală și acțiune comunicativă*, traducere Gilbert Lepădatu. – București: Ed. ALL, 2000. - P. 68.

ales din partea opoziției și a lumii academice, și-a dat demisia la 1 martie 2011. El a utilizat în lucrarea sa fragmente din ziare, discursuri și rapoarte interne ale Parlamentului german, care nu aveau indicate nici o sursă.

Recent, A. Schavan, ministra educației din Germania, a fost acuzată că și-a plagiat mai mult de jumătate din teza de doctorat. Totodată, premierul român Victor Ponta, fiind acuzat de plagiat al tezei de doctor în drept a anunțat că nici nu se gândește să plece de la Guvernul României. Este limpede că acest caz de plagiat ne demonstrează că premierul României V. Ponta, spre deosebire de P. Schmitt sau este un om lipsit de scrupule, care nu se împiedică de obstacolul onestității. În același timp, acest caz ne demonstrează că opinia publică și cercurile academice din România nu sunt în stare să acționeze asupra politicianilor ca ei să respecte în activitatea lor normele, valorile și principiile moralei.

Este cert faptul că ceea ce conferă un caracter amoral și uneori imoral politicii și puterii în condițiile tranziției sunt, în primul rând, interesele înguste de partid care vin în contradicție cu interesele majorității populației. Drept rezultat, apar în mod permanent conflicte sociale și politice care se dezvoltă pe fundalul inegalităților față de politică și putere.

Putem să constatăm cu certitudine că „noua elită” politică care deține puterea în perioada de tranziție, mai ales cea autohtonă, s-a format din rândul vechilor cadre comuniste și comsomoliste, ca urmare, mai ales, a pozițiilor avantajoase deținute de acestea în vechile rețele ale puterii comuniste și în accesul lor la resurse. Ele au fost singurii privilegiați la dobândirea capacităților politice și de altă natură sub regimul totalitar comunist. Această „elită” care era împovărată de tradiții, obiceiuri și deprinderi vechi, nu putea să corespundă nevoilor maselor populare. Ea a perpetuat atitudini și moravuri corupte, mai puțin democratice, fapt ce a adus prejudicii procesului de reforme politice și economice în perioada de tranziție. Prin urmare, calitatea liderilor este foarte importantă în fiecare țară, dar, cu atât mai mult, în societățile ce se află în procesul de tranziție post-comunistă.

Trebuie să constatăm, că comportamentul politicianilor moldoveni din „noua generație” este deseori la fel de conformist ca al generației vechi de politicieni din perioada comunistă pe motiv că ei nu luptă pentru democrație, ci doar profită de aceasta. Din păcate, în țara noastră puterea politică s-a aflat aproape tot timpul în mâinile mancurților (oamenilor care au uitat trecutul lor, care s-au dezis de tradițiile și obiceiurile naționale, care și-au pierdut orientarea

lor morală și valorile naționale)⁴³. Fiind manipulați de Moscova care miza pe incultura, neștiința, prejudecata, slăbiciunea mintală, psihologică și morală a lor, Kremlinul a speculat cu dibăcie aceste vicii pentru a ne impune, de fapt, în ultimele două decenii, cu mici întreruperi, o administrație colonială mascată.

Spre regret, prima generație a intelectualității basarabene, care s-a format în perioada interbelică, când Basarabia se afla în componența României Mari, după cucerirea acesteia de către URSS în 1940, sute de mii s-au refugiat în România, iar represiviunile, foamea organizată de către sovietici și cele trei valuri de deportări, au dus la un dezastru social în urma cărui cei mai buni gospodari și intelectuali ce posedau o moralitate socială au fost exterminați de regimul totalitar comunist. Astfel, „Basarabia a fost secătuită de cele mai bune resurse umane pentru că oameni de calitate, bărbații curajoși și femeile inteligente, cetățenii bine educați și intelectuali formați de-a lungul câtorva generații au fost uciși sau au fugit din ea. În locul oamenilor cinstiți și educați, în instituțiile publice din Basarabia în perioada de ocupație sovietică au venit hoții și șarlatanii. Într-adevăr, locul unor intelectuali de calitate au fost ocupate de analfabeți, în rândul unor oameni capabili să dialogheze civilizată, au fost instalați în funcții făpturi care urlau și înjurau, în locul eleganței s-a stabilit potlogăria și moșia⁴⁴. Prin urmare, în urma decapitării celor mai buni reprezentanți ai românilor basarabeni, amoralitatea și tendința de a trăda interesele naționale au început să se dezvolte destul de rapid.

În această ordine de idei, este clar, că dacă la cârma statului nostru nu ar fi fost astfel de conducători ca A. Sangheli (supranumit „carandaș”), D. Moțpan sau V. Voronin (președintele „de treabă”) alta era să fie astăzi situația lui. Suntem de acord cu opinia regretatului analist politic Petru Bogatu care scria că dacă conducătorii de la Chișinău ar fi fost mai inteligenți, mai instruiți, mai rezonabili, mai temerari, mai puțin încorsetați de tot felul de clișee formate sub regimul sovietic, poate că astăzi eram într-o altă situație, cu mult mai favorabilă. Însă, starea jalnică a elitei conducătoare a țării noastre nu este întâmplătoare, deoarece după dispariția imperiului sovietic, la Chișinău a venit la putere eșalonul al treilea al nomenclaturii. Din cel dintâi, făcea partea ierarhia superioară de partid și sovietică: secretarii și șefii de secții de la CC, miniștrii și conducătorii celor mai importante instituții centrale. Cea de-a doua, era constituită de instructorii de la

⁴³ A se vedea în detalii: Aitmatov, C. *Legenda mancurtului*. - Chișinău: Ed. Arc, 2012.

⁴⁴ Capcelea, V. *Intelectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în societatea post-modernă*. Op. cit. - P. 122.

CC, conducătorii de partid regionali și cei ai Komsomolului, care au fost spulberați de pe soclul puterii, mai cu seamă, după eșuarea puciului din august 1991. Unii dintre ei au revenit ulterior la putere, însă vidul apărut a fost umplut în mare parte sau din nomenclaturiștii nematurizați încă, sau de elemente ratate și prost instruite care, în condiții normale, nu ar fi avut șanse să urce sus: președinții de colhoz, brigadierii etc. În opinia lui P. Bogatu, această birocrație agrară, incompetentă, îndoctrinată și servilă, pomenindu-se peste noapte la timona statului, a atras după sine în vârful piramidei toată pleava din alte domenii de activitate⁴⁵ Anume de aici ni se trag toate consecințele negative, viciile din viața politică, economică, justiție etc.

În aceste condiții, devine stringentă apariția unei noi elite naționale, care trebuie să facă ca țara noastră să obțină un loc în economia europeană și mondială, să modifice structurile ramurilor economiei naționale, să efectueze tranziția de la o structura socială de clasă la o structură socială alcătuită din mai multe „straturi” ierarhice care să se constituie în baza mobilității sociale, să realizeze tranziția politică, de la sistemul totalitarist comunist la democrația pluralistă și, în acest context, de la statul totalitarist la statul democratic, de drept. Pentru a realiza aceste obiective, noua elită trebuie să fie purtătorul unei noi morale. În opinia politologului moldovean G. Rogovaia, formarea noii elite intelectuale poate fi chezașia formării unui nou sistem politic în RM care va crea condiții pentru ca țara noastră să treacă măcar la prima etapă a dezvoltării societății postindustriale⁴⁶.

Paradoxul situației în care s-a aflat RM consta în aceea că, pe de o parte, erau propagate „valorile morale general-umane”, iar pe de altă parte, valorile reale erau utilizate în mod privat de către unele grupări politice. Un exemplu elocvent în această privință, a constituit-o procesul de privatizare prin intermediul bonurilor patrimoniale, care a condus la aceea că sutele de mii de cetățeni nu au obținut nimic, iar un grup restrâns de persoane a profitat de privatizare, îmbogățindu-se în mod fabulos și destul de rapid. Totodată, această privatizare a dus la înflorirea corupției și a inechității pe piața muncii care a aprofundat și mai mult prăpastia existentă dintre politică și morală. În aceste condiții, astfel de drepturi naturale ale omului ca obținerea unui loc de muncă, succesul în carieră etc. au fost materializate prin

⁴⁵ A se vedea: Bogatu, P. *Se caută o elită nesovietizată*. În: Jurnal.md, 27 iulie 2010. Accesat la 22 noiembrie 2022.

⁴⁶ A se vedea: Роговая, Г. *Мораль и политическая власть: теория, реалии, перспективы*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 153, 2010, p. 142-151.

intermediul cumetriei, nepotismului, corupției și sfidării normelor și valorilor moralei. Pe acest fundal, profesionalismul, facultățile umane și morale nu mai aveau nici o importanță primordială.

Astăzi, putem constata apariția paradoxului elitelor care constă în faptul că există o necesitate stringentă a constituirii unei noi elite care să fie în stare să asigure transformarea socială, să materializeze obiectivele tranziției acționând în conformitate cu normele moralei și dreptului ca să edificăm o societate democratică prosperă, însă practica socială ne demonstrează că este greu să găsești o astfel de elită dacă ea nu există.

În același timp, se observă manifestarea tot mai frecventă a unui fenomen specific – numit „șmecherism”⁴⁷, care este lipsit de orice moralitate, care emană din considerațiuni pragmatice și utilitariste. Principalii actori exponenți ai „șmecherismului” politic sunt, în majoritatea lor, cei ce s-au format ca lideri în condițiile regimului totalitar pe motiv că au însușit destul de rapid și deplin metodele „șmecherismului” care constau în defăimarea concurentului potențial, turnarea compromatului asupra lui, dezinformarea, fățarnicia, intrigile, răspândirea zvonurilor, pe care le ajustează astăzi într-un mod sau altul, prin cuvânt și faptă, la condițiile tranziției. „Șmecherismul” politic s-a dovedit a fi un joc al politicii „murdare” lipsită de scrupule și de orice moralitate, care are o influență distructivă asupra procesului politic. În cazul RM acest fenomen a fost legat de numele fostului președinte P. Lucinschi, care a ocupat în perioada sovietică diverse trepte în nomenclatura de partid. Activitatea lui P. Lucinschi a fost considerată în a doua jumătate a anilor 90 forma cea mai rafinată a „șmecherismului” politic, care se funda pe astfel de trăsături precum: nănașismul, nepotismul, cumetriei, politica standardului dublu, repartizarea între clanuri a puterii, a sferelor de influență și a proprietății. Toate aceste componente lipsite de orice scrupule și valori morale au fost preluate și sunt caracteristice și majorității actorilor politici actuali, devenind astăzi, spre marele nostru regret, o normă a politicului din RM.

Actorii politici autohtoni utilizează și o altă strategie de accedere și menținere la putere ce constă în folosirea minciunii politice și a „vicieniei”, care a devenit în această perioadă o calitate inerentă a lor⁴⁸. Spre exemplu, ex-președintele RM

⁴⁷ A se vedea: Ceaglei, Cr.; Saca, V. *Machiavelismul ca model de comportament al omului politic în contextul transformărilor democratice din spațiul postcomunist*. În: *Moldoscopie*, nr. 3, 2011, p. 5-25.

⁴⁸ Belostecinic, A.; Peru, A. *Infotactici de conservare a imaginii plauzibile: crearea imaginii prin*

P. Lucinschi insista în cadrul campaniei electorale prezidențiale din 1996 asupra faptului, că în politică, există un fel specific de a fi cinstit, pe motiv că un om politic „nu poate spune pe de-a dreptul tot ce crede”⁴⁹. În acest sens, majoritatea politicianilor din RM sunt convinși că jumătate din politică înseamnă construirea unei imagini, iar cealaltă jumătate, arta de a-i face pe oameni să creadă în această imagine, lăsând în umbră orice considerente de ordin moral. Ne raliem opiniilor existente în literatura de specialitate, care consideră că politicienii noștri trebuie să înțeleagă că sinceritatea și minciuna ca acte informaționale sunt orientate reciproc concurențial – sinceritatea transmite adevărul împotriva erorii, iar minciuna transmite eroarea împotriva adevărului. Ele sunt nu numai complementare, ci și concurențiale, angajate într-o contradicție activă și orientată una împotriva alteia. Sub raport informațional totuși, sinceritatea nu este echivalentă cu adevărul, iar minciuna nu este echivalentă cu eroarea, chiar dacă sinceritatea presupune, în principiu, adevărul, iar minciuna presupune, în principiu, eroarea.

Un alt factor care are o influență negativă asupra raportului dintre politică și morală este faptul că în cadrul sistemului totalitarist a existat și s-a înrădăcinat în conștiința oamenilor un punct de vedere conform căruia nerespectarea moralei devine un act de adaptare la condițiile concrete ale existenței sociale. Aceasta a condus spre apariția „moralității duble” în condițiile căreia normele contradictorii erau utilizate de una și aceeași persoană pentru diferite scopuri și în diverse situații. De această înțelegere greșită a moralității sociale se folosesc politicienii noștri ca să-și materializeze interesele grupărilor politice ce au acces la putere utilizând mijloace politice amorale.

În opinia noastră, analiza raportului dintre morală și politică trebuie efectuată prin intermediul modelului propus de Max Weber, cel al eticii responsabilității omului politic și al acțiunilor politice în scopul realizării unei politici susținute moral care să se fundeze pe trei însușiri definitorii ale politicianului: *pasiunea*, *simțul proporțiilor* și mai presus de toate *responsabilitatea*. Iată de ce astăzi, în primul rând, trebuie să fie plasată ideea necesității unei responsabilități morale a omului politic, care să fie rezultatul alegerii libere a lui. Ea constă în alegerea de a-și asuma această responsabilitate morală care vine mai întâi, și apoi urmează supunerea față de binele pe care această responsabilitate îl presupune. În această

minciună politică și tactici de manipulare. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică) Partea XVII. - Chișinău, USM, 2001, p. 14-15.

⁴⁹ Lucinschi, P. *Răspunsuri la 59 de întrebări ale alegătorilor.* - Chișinău, 1996, p. 19-20.

ordine de idei, eticianul german H. Jonas susține că omul politic însușind cerințele responsabilității politice „îi aparține (acestei responsabilități) și nu-și mai aparține lui însuși”⁵⁰. Astfel, omul politic poate depăși condiția sa de politician, subordonat interesului generat de viața politică, acționând dezinteresat în numele binelui unei umanități viitoare. Totodată, H. Jonas afirmă că „omul de stat poartă în timpul duratei mandatului său responsabilitatea pentru totalitatea vieții colective ceea ce se numește binele public” și din această cauză ele este obligat să respecte normele și valorile morale fiind un exemplu pentru cetățeni. Aceste cerințe trebuie să fie înaintate și față de politicienii noștri.

În acest context, este necesar ca societatea civilă să stimuleze capacitatea cetățenilor de a cenzura moral excesele noilor guverne democratice sau autoritare care au existat în RM în ultimii douăzeci de ani. Pentru a materializa acest imperativ trebuie ca rețeaua asociativă apolitică existentă formată din organizații non-guvernamentale, din forumuri cetățenești sau din mass-media independentă să monitorizeze schimbarea socială, să impună politicienii să respecte normele morale. Astfel, acțiunile societății civile vor asigura un minimum de solidaritate și un maximum de transparență în adoptarea deciziilor politice și în procesul de materializare a lor în practică de către clasa politică.

În concluzie, vom constata că practica socială a celor trei decenii de tranziție ne demonstrează că clasa politică din RM este departe de a fi învățat regulile jocului democratic european și acțiunile ei nu sunt în conformitate cu spiritul național și normele morale creștin-ortodoxe. Spre regretul nostru, în urma acestei tranziții s-a constituit o oligarhie economică, care a pervertit puterea politică a poporului și a deturnat-o împotriva lui însuși, transformând politicul în marfă și reducându-l la reflexele de masă. Astfel, am reușit „să edificăm” o societate unde politicul este redus la economic, libertatea la consum, sfera bunurilor publice la sfera intereselor private, justiția la inegalitatea generalizată sub numele de „legi ale pieței”, unde principiile și valorile democrației liberale sau transformat în niște paravane care ascund interesele egoiste a unor sau altor partide politice. În această ordine de idei, un imperativ categoric pentru țara noastră este ca schimbarea și tranziția să treacă de la faza „ideologică” la cea „pragmatică” pentru ca la guvernare să vină oameni politici pragmatici, care vor respecta normele morale.

⁵⁰ Jonas, H. *Le Principe Responsabilité. Une éthique pour la civilisation technologique, traduction de Jean Greisch.* - Paris: Flammarion, 1998. - P. 139.

Totodată, trebuie să remarcăm că orice acțiune politică impune în mod obligatoriu respectarea normelor morale și o etică proprie, deoarece fiind din domeniu conflictelor și al confruntărilor, politica ca să fie eficientă și să apere interesele tuturor cetățenilor trebuie să fie fundată pe valori, norme și principii morale. În această ordine de idei, este necesar să conștientizăm faptul că a venit timpul când, în RM, România și în alte state aflate în tranziție, politicienii trebuie impuși prin presiunea exercitată din partea opiniei publice să abandoneze tărâmul politic în cazul când nu sunt respectate normele moralei.

CAPITOLUL 3. TRANSHUMANȚA POLITICĂ ÎN PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA ÎN ANII 2006-2023

3.1. Fenomenologia transhumanței politice moldovenești

Am accentuat anterior că acest fenomen social imoral, numit de noi transhumanță politică, care a luat proporții nemaipomenite în RM, există și în cele mai stabile democrații, dar el poate deveni periculos atunci când comportă elementele coruperii politice sau când ia proporții de natură să denatureze în mod considerabil reprezentarea politică și, prin urmare, amenință stabilitatea instituțională. În continuare vom efectua o trecere în revistă a migrațiilor politice din ultimii 15 ani, scoțând în vileag faptul că interesele private ale unor indivizi prevalează asupra intereselor publice și a binelui comun. Totodată, vom încerca să scoatem la iveală și fundamentele/mizele migrării deputaților din Parlamentul autohton de la un partid la altul.

Au dreptate jurnaliștii de la CIJM care afirmă că, promisiunile partidelor din campaniile electorale nu mai contează în activitatea ulterioară a corpului de deputați din legislativ. Deputații transfugi își sporesc averile, se plimbă în mașini scumpe, merg în vacanțe exotice și își trimit odraslele la studii peste hotare. Devenit uzual, fenomenul traseismului politic în Parlamentul de la Chișinău nu mai șochează pe nimeni¹.

În urma unei analize efectuate de Elena Robu în anul 2017 a fost întocmită o schemă destul de sugestivă în privința transhumanților politici în perioada 2006-2017²:

AMN:

2006 – Vitalia Pavlicenco a părăsit AMN și a creat Partidul Național Liberal;

2010 – Veaceslav Untilă a părăsit AMN și a preluat conducerea Mișcării Acțiunea Europeană, partid ce a fuzionat cu PL în 2011-2012;

Alexandru Oleinic a plecat de la AMN și a creat Partidul Popular din Moldova.

PDM:

2007 – V. Filat a părăsit PD și a creat PLDM.

¹ <https://anticoruptie.md/ro/investigatii/integritate/traseistii-cine-cumpara-deputati-in-republi-ca-moldova> 30.10.2020. Accesat la 9 ianuarie 2023.

² <https://www.eleanorobu.md/traseistii-politicii-moldovenesti/> Accesat la 9 ianuarie 2023.

2011 - Mihail Godea a părăsit PLDM și a creat Partidul Acțiunea Democratică.

2015 – Iurie Leancă a părăsit PLDM și a creat PPEM.

PCRM:

2009 – Marian Lupu a părăsit PCRM și a preluat conducerea PDM.

2009 – Victor Stepaniuc a plecat din PCRM și a creat Partidul Popular Socialist;

2011 – Igor Dodon a plecat din PCRM și a preluat conducerea PSRM;

2012 – Vadim Mișin a părăsit PCRM și a creat Partidul „Renaștere-Vозрождение”;

2014 - Grigore Petrenco a părăsit PCRM, iar în 2015 a preluat conducerea Partidului „Casa Noastră-Moldova”;

PL:

2013 – Ion Hadârcă a părăsit PL și a creat PLR;

2014 – Ana Guțu, care a fost în PL, ulterior în PLR, posterior a creat Partidul „Dreapta”;

2016 - Anatol Șalaru a părăsit PL și a creat Partidul „Unității Naționale”.

E cert faptul, că marea majoritate a celor vizați spun că ei fie au fost constrânși să plece, fie au fost plecați sau dați afară. Evident, că fiecare are dreptul să-și expună propriile motive, dar acest tablou ne demonstrează, cu lux de amănunte, cât de șubred este sistemul de partide politice din RM, cât de fragmentate sunt segmentele de pe eșichierul politic, mai ales, cel de dreapta și cât de dispersat este electoratul, într-un final. Situația în cauză este destul de convenabilă pentru unele forțe din interior, dar, mai ales din exteriorul RM.

O altă listă mai completă a transhumanților politici din RM a fost elaborată și publicată de I. Botnarenco³.

1. Diacov Dumitru (1994 – PDAM, 1998 – Blocul pentru o Moldovă Democrată și Prosperă, 2022 PDM);
2. Ghimpu Mihai (1990 – Frontul Popular, 1994 – Blocul Țăranilor și Intelectualilor, 1998 – Partidul Reformei, 2009 – PL);
3. Hadârcă Ion (din 1974 membru PCUS, 1990 – Frontul Popular, 2009 – PL, 2013 – PLR, 2016 – senator al ALDE, România);

³ <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/cum-arata-lista-traseistilor-politici-din-moldova-2147551.html> 02.02.2022. Accesat la 25 noiembrie 2022.

4. Țurcan Vladimir (2001 PCRM, 2006 Partidul Moldova Unită, 2009 – PCRM, 2014 – PSRM);
5. Lupu Marian (2005 – PCRM, 2009 – PDM);
6. Babuc Monica (2005 – PPCD, 2014 – PDM);
7. Nagacevshi Vitalie (2005 – PPCD, 2009 – PLDM);
8. Pavlicenco Vitalia (1998 – Partidul Forțelor Democratice, 2005 – AMN, PNL)
9. Ghilețchi Valeriu (1998- PFD, 2010 – PLDM, 2015 – PPEM);
10. Camerzan Mihail (1998, Mișcarea Moldovă Democrată, 2001 – Alianța Braghiș, 2005 – PCRM);
11. Țap Iurie (1998 – Mișcarea pentru o Moldovă Prosperă și Democratică, 2001 – PDM, 2009 – PLDM);
12. Petrenco Grigore (2005 – PCRM, 2014 – Partidul „CASA NOASTRĂ Moldova”, 2019 – Partidul Stânga Europeană);
13. Filat Vladimir (2005 – PDM, 2007 – PLDM);
14. Streleț Valeriu (1994 – Blocul Social Democrat, 2001 - Liga Națională a Tineretului din Moldova conducă de V, Streleț a fuzionat cu PSL, 2009 – PLDM);
15. Bolboreanu Iurie (2001 – Alianța Braghiș, 2005 – Blocul electoral „Moldova Democratică”, 2009 – Partidul Social-Democrat, 2010 – PDM);
16. Leancă Iurie (2009 – PLDM, 2016 – PPEM);
17. Godea Mihai (2009 - PLDM, 2011 – Partidul Acțiunea Democratică);
18. Ciobanu Maria (1998 – Partidul Social-Democrat, 2010 – PLDM, 2019 – PPDA);
19. Carp Lilian (2009 – PL, 2019 – PAS);
20. Untilă Veaceslav (2005 – AMN, 2010 – PL);
21. Țăcu Octavian (2016 – PLR, 2019 – Blocul electoral ACUM, 2020 – Partidul Unității Naționale);
22. Dodon Igor (2009 – PCRM, 2011 – PSRM);
23. Greceanii Zinaida (2009 – PCRM, 2011 – PSRM);
24. Batrîncea Vlad (2009 – PCRM, 2014 – PSRM);
25. Nichiforciuc Eugeniu (PCRM, Moldova Unită, PDM);
26. Sandu Maia (2014 - PLDM, 2017 - PAS).

Dacă analizăm aceste liste, putem susține cu certitudine, că o mare parte dintre cei ce au format/formează actualmente clasa politică moldovenească (deputați, funcționari etc.), se regăsesc în ele. Poate unii dintre ei au fost nevoiți să abandoneze unele sau altele partide pe motiv că nu au vrut să se transforme în supușii unor sau altor lideri de partide care au prefăcut partidele în SRL-uri proprii. Dar, totodată, este cert că nu toți transfugii au folosit aceste plecări de la unele sau alte partide pentru a se pricopsi cu bunuri materiale, însă unii dintre ei au utilizat aceasta pentru a se pricopsi cu bani, averi și posturi în administrarea statului.

Prin urmare, nomadismul politic din țara noastră nu întotdeauna a fost unul imoral, îndreptat spre mituire politică pentru că au existat și unele excepții. Una dintre ele a constituit-o transugii de la FPCD din 2007-2008, când deputații care plecau de la formațiunea lui Iurie Roșca chiar se dezamăgiseră și s-au trecut la independenți.

Totuși, ar trebuie să ne referim la un moment destul de „semnificativ” în acțiunile FPCD, care trebuie considerat în calitate de mituire politică. Aceasta s-a întâmplat în februarie 2005, în preajma alegerilor parlamentare din 6 martie. La acel scrutin doar trei concurenți electorali au depășit pragul electoral - PCRM (45,98% din voturi, 56 de mandate), Blocul „Moldova Democrată” (28,53% din voturi, 34 de mandate) și FPCD (9,07% din voturi, 11 mandate). Alianța neformală dintre PCRM și FPCD asigurată cu apartamente la jumătate de preț în centrul Chișinăului și-a spus cuvântul o lună mai târziu, când la 4 aprilie 2005, în Parlament a avut loc procedura de alegere a șefului statului. Atunci președintele țării se alegea prin votul deputaților din legislativ. Parlamentarii urmau să aleagă prin vot secret între doi candidați – V. Voronin, președinte în exercițiu, și Gheorghe Duca, președinte al Academiei de Științe a Moldovei. Procedura votării a fost însoțită de o mare surpriză. Pentru V. Voronin au votat toți cei 11 deputați ai FPCD, lucru total neașteptat și de neacceptat pentru acel moment. În final V. Voronin a fost ales cu votul a 56 de deputați ai fracțiunii PCRM, opt deputați ai fracțiunii PDM, 11 deputați ai fracțiunii FPCD, precum și trei deputați ai PSL. Chiar după începerea procedurii de votare nu se știa că fracțiunea FPCD și grupul parlamentar al PSL vor participa la votare împreună cu fracțiunile PCRM și PDM. 18 deputați ai AMN nu au participat la votare, iar alți cinci deputați AMN au absentat. În consecință, din cei 78 de deputați care au participat la alegerea șefului

statului 75 au votat pentru V. Voronin. Contracandidatul lui Voronin, G. Duca, a obținut un singur vot, iar două buletine au fost declarate nevalabile. Astfel, V. Voronin a fost reales în funcția de șef al statului.

Am remarcat anterior, că transhumanța politică în RM s-a dovedit, mai ales, în ultimul deceniu un adevărat „sport național”. În această perioadă zeci de deputați au migrat de la un partid la altul, iar unii dintre ei au făcut-o chiar de câteva ori, fiind adevărați campioni la acest capitol⁴.

Unul din primii transfugi din Parlamentul RM a fost M. Lupu. În 2005 el a fost ales în Parlamentul RM pe listele PCRМ, fără a fi membru de partid, dar în 2007 a intrat în rândurile PCRМ, iar în 2008 a fost ales membru al CC. Însă, în iunie 2009 a părăsit PCRМ, ca peste puțin timp, în iulie 2009 să fie ales în funcția de președinte al PDM. Explicația pe care a adus-o M. Lupu vizavi de părăsirea rîndurilor PCRМ a constat în aceea, că în 2009 s-au conturat foarte clar anumite tendințe extrem de periculoase și improprii pentru Moldova ce se refereau la un șir de acțiuni conștiente și bine gândite în scopul polarizării extreme a clasei politice și, ca urmare, al dezbinării societății. Odată cu aprofundarea acestor tendințe, societatea a devenit ostaticul intereselor și ambițiilor politice ale celor avizi de putere. După el, în urma acestui joc dubios de-a „interesul național și statalitatea” valorile democratice, atât de des evocate, au fost substituite prin lozinca „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră!”. În aceste condiții, M. Lupu a considerat că interesul național și reala consolidare a statalității solicită schimbări fundamentale și de principiu în dezvoltarea socio-economică, în sistemul judecătoresc și instituțiilor de forță, în asigurarea reală a respectării drepturilor omului, în crearea condițiilor echitabile pentru resursele mediatice, în construirea corectă a politicii externe, etc. În viziunea lui, era necesar, formarea unui nou management politic, care să ducă spre consolidarea societății și statalității reieșind din opțiunea proeuropeană a RM.

Motivând plecarea de la PCRМ, M. Lupu a remarcat, că în condițiile suprapunerii crizei politice cu cea economică, țara are nevoie de decizii chibzuite, echilibrate și de compromis. În opinia lui, erau necesare acțiuni rapide și hotărâte pentru depășirea acestei scindări periculoase. Mai mult ca atât, indiferent de rezultatele viitoarelor alegeri anticipate, după el, societatea așteaptă să vadă capacitatea politicianilor în a duce un dialog veritabil, civilizată și conciliator, dar

⁴ În ultimul deceniu, zeci de deputați au migrat de la un partid la ...<https://tvr moldova.md> › politic
Accesat la 27 noiembrie 2022.

PCRM nu a manifestat asemenea capacități. În situația dată, după M. Lupu, fiind consumate toate posibilitățile și încercările de a participa în procesul de luare a deciziilor în partid, realizând pericolul pozițiilor, pe care nu le împărtășește, și fiind conștient de eventualele consecințe ale acestui pas, el a declarat public că se retrage din rândurile PCRM.

Posterior, la Congresul al VI-lea al PDM, din iulie 2009, a fost ales în calitate de președinte PDM și a deținut această funcție până în decembrie 2016. Din aceste mișcări politice ale lui M. Lupu este clar că părăsirea PCRM și găsirea unor argumente „pertinente” au fost făcute cu un scop bine definit – de a trece la PDM și a fi înaintat, în caz de câștig electoral, la cele mai importante posturi în RM. Prin urmare, această migrație a fost bine gândită, dar a sfidat normele morale și a bunului simț, pentru că s-a transformat într-un act de trădare clasică.

Istoria transhumanței politice din RM a continuat în 2011, când Igor Dodon alături de Z. Greceanii și V. Abramciuc au anunțat că părăsesc fracțiunea PCRM din parlament, și pe liderul lor V. Voronin. Acest act de mituire politică, trădare politică a pus doar începutul la ceea ce urma să se întâmple în politica dintre Prut și Nistru – migrație politică în masă, trădare și de sfidare a normelor morale general-umane.

I. Dodon, ex-președinte a RM, a fugit de la PCRM, pe listele căruia a intrat în Parlament în 2009, după ce a deținut funcții importante în guvernele conduse de reprezentanții comuniștilor. El a fost angajat în câmpul muncii din 1997 și în timp de opt ani, a schimbat locurile de muncă până când a ajuns în Guvern. Din 2005, I. Dodon a intrat în politica mare, fiind numit mai întâi vice-ministru al Economiei, iar peste un an s-a mutat în fotoliul de ministru al Economiei și Comerțului, păstrând funcția în cauză până în 2009, atunci când a schimbat legitimația de membru al Cabinetului de miniștri pe cea de deputat al fracțiunii comuniștilor, partid care l-a promovat în toți acești ani. Doi ani mai târziu, după eșecul suportat în cadrul alegerilor locale pentru funcția de primar al capitalei, I. Dodon a început a se distanța de comuniști.

I, Dodon a fost al doilea, după M. Lupu, care a zdruncinat formațiunea comunistă. În acea perioadă, PCRM era în declin, după ce fusese la putere două mandate la rând și își șifonase grav imaginea, mai ales, după evenimentele de tristă faimă din 7 aprilie 2009, când mii de tineri au fost bătuți în comisariatele de poliție și judecați pe nedrept, pentru că participaseră la acțiuni de protest în care

condamnavu trucarea alegerilor parlamentare.

I. Dodon a tras după el alți câțiva deputați comuniști, lucru care, se pare, l-a iritat la culme pe V. Voronin, care a declarat de mai multe ori public că deputații care au ieșit din fracțiunea comuniștilor ar fi fost plătiți cu bani grei de V. Plahotniuc, fostul lider al PDM, care în felul acesta, și-a întărit pozițiile și a controlat în următorii ani toată puterea și zonele de influență din RM.

După cum am remarcat anterior, la 3 noiembrie 2011, I. Dodon a părăsit fracțiunea PCRМ din Parlament, împreună cu V. Abramciuc și Z. Greceanii, formând „Fracțiunea deputaților neafiliați”. El a declarat că „scopul deciziei este unul, dar e un scop complex: evitarea alegerilor anticipate, alegerea președintelui țării, reformatarea guvernării și stabilitatea politică și socială. După el, timp de doi ani și jumătate, de pe urma unor ambiții nesănătoase și a încăpăținării principalilor actori politici, RM a decăzut economic, iar cetățenii și-ai pierdut încrederea. Ne-am retras din PCRМ pentru a tăia „nodul gordian” al urii și neîncrederii”⁵. Acesta a mai menționat că prin retragerea lor, acești trei deputați oferă o soluție. „Soluția noastră constă în oferirea a cel puțin trei voturi pentru procedura de alegere a unui șef de stat apartinic, care nu face parte din nicio alianță sau structură politică, are competențele necesare și se bucură de respect atât în societate, cât și în afara granițelor RM”⁶, a subliniat I. Dodon.

Ulterior, I. Dodon a aderat la PSRM, iar Z. Greceanii i-a rămas aproape, deși nu era membră a PSRM. La alegerile parlamentare din noiembrie 2014, Greceanii a fost cap de listă la PSRM, chiar dacă încă nu era membră a formațiunii, iar ulterior a devenit președinta fracțiunii parlamentare a socialiștilor. După alegerea, în noiembrie 2016, a liderului PSRM, I. Dodon, în funcția de președinte al RM, Z. Greceanii a aderat la PSRM, iar Congresul formațiunii, din 18 decembrie 2016, a ales-o președintă a partidului.

După părăsirea PCRМ, I. Dodon s-a desfătat în călătorii și odihne în țări exotice, costurile cărora întreceau cu mult venitul său lunar. Familia lui s-a mutat într-o casă nouă cu trei etaje, iar în public, deputatul spunea că familia sa este ajutată de părinți.

Prin urmare, toate aceste acțiuni de trădare a PCRМ a lui I. Dodon au

⁵ https://www.ipn.md/ro/dodon-greceanii-si-abramciuc-au-parasit-pcrm-7965_993769.html#ixzz7pz5LjpoB. Accesat la 10.01.2023.

⁶ Idem.

fost bine gândite pentru că avea ambiții politice destul de mari, iar în interiorul partidului condus de V. Voronin el nu avea șanse ca ele să se materializeze. Plus, la aceasta, un rol destul de mare l-a jucat mita pe care a încasat-o pentru această trădare, care este estimată la câteva milioane de euro. În acest sens, sunt concludente imaginile difuzate în spațiul public cu „kulioacele” primite de I. Dodon de la V. Plahotniuc⁷.

Așadar, acțiunile criminale săvârșite pe parcursul a multor ani, plus la aceasta transhumanța politică și mita încasată, l-a adus pe ex-președintele I. Dodon la situația când trebuie să răspundă pentru faptele sale în fața justiției.

La 25 mai 2022 I. Dodon a fost arestat, fiind reținut pentru 72 de ore, apoi plasat în arest la domiciliu, iar ulterior a fost eliberat din această măsură preventivă și plasat sub control judiciar. Iată calea parcursă de I. Dodon în politică, care a sfidat moralitatea socială, fiind ghidat în acțiunile sale de de lăcomie, mândrie și invidie, păcate capitale⁸ proprii unui creștin.

În prezent lui I. Dodon i-au fost deschise opt dosare penale în care lui i se încredințează corupere pasivă în interesul unui grup criminal organizat și finanțarea ilegală a PSRM, care se judecă în fond la Curtea Supremă de Justiție. Un alt dosar, pentru depășirea atribuțiilor de serviciu se examinează în Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani. Dodon mai este anchetat pentru îmbogățire ilicită, spălare de bani și trădare de patrie⁹.

La sfârșitul lui martie 2023 Procuratura Anticorupție a transmis în judecată a altă cauză penală în privința fostului președinte I. Dodon, a soției acestuia și a unui medic de familie, care, de comun acord, au confecționat, deținut și folosit un certificat medical fals, cu scopul de a-l prezenta în instanța de judecată și Procuratură, pentru a obține permisiunea de a pleca peste hotare¹⁰.

Este cert, că I. Dodon a luat în calcul, în exclusivitate, formula lui Nicollo Machiavelli: „Scopul scuză mijloacele!” În pofida faptului, că de nenumărate ori I. Dodon, a făcut perelinaje pe muntele Athos, pentru a „demonstra” poporului că este un „creștin veritabil”, că viața lui decurge în conformitate cu prescripțiile

⁷ Vezi: <https://www.youtube.com/watch?v=JhVXnePjth4>. Accesat la 19.04.2023.

⁸ A se vedea: Capcea, V. *Etica și comportamentul civilizată. Ediția a II-a revăzută și adăugită*. – București: Ed. Pro Universitaria, 2022, p. 179-181.

⁹ <https://cusens.md/ro/verificat/falsul-lui-dodon-despre-dosarele-sale-penale/> Accesat la 10 ianuarie 2023.

¹⁰ <https://nordnews.md/un-nou-dosar-penal-pe-numele-lui-dodon-socialistul-trimis-pe-banca-acuzatilor-pentru-fals/>

biblice ale Bisericii Ortodoxe, dar în realitate s-a dovedit a fi un om corupt și un trădător sadea.

În opinia unor analiști politici, la care ne afiliem și noi, Parlamentul de Legislatura a XX-a din 2014-2018 a fost cel mai traseist din istoria RM. Spre exemplu, Anatol Țăranu susținea într-o dezbatere la Agenția de Știri IPN: „Ceea ce s-a întâmplat în această legislatură cu fracțiunile parlamentare practic nu are precedent. Au mai existat cazuri de traseism, dar nu în proporție cum a fost în această legislatură”, iar I. Boțan remarcă că „Mai mult de 30% din parlamentari și-au schimbat orientarea politică din cea euro-asiatică, în cea pro-europeană. Două-treimi din fracțiunea comuniștilor a trecut la democrați. Patru-cincimi din fracțiunea PLDM a ajuns să susțină PDM”¹¹.

Am sesizat anterior că după alegerile parlamentare din noiembrie 2014 până în 2020, mai mulți deputați și-au părăsit partidele pe care le-au reprezentat atunci când au acces în Parlament. Cel mai puțin de pe urma migrației deputaților a avut de suferit PSRM, care au pierdut doar un deputat, iar cei care au câștigat cei mai mulți deputați a fost PDM. Conform rezultatelor alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014, PSRM avea de 25 mandate, PLDM - 23, PCRM - 21, PDM - 19 și PL - 13. De atunci, componența numerică a fracțiunilor a suferit schimbări radicale. Potrivit datelor de pe site-ul Parlamentului, PDM a ajuns la 39 de deputați, PSRM la 24 de deputați, PL a rămas cu 8, PCRM cu 7, iar PLDM rămăseseră cu doar 5 deputați. Restul de 18 deputați au devenit neafiliați.

În 2017, cinci din cei 13 deputați ai PL au părăsit fracțiunea: Lilian Carp, Vladimir Cernat, Iurie Dârda, Artur Gutium și Oleg Ogor. Partidul condus de Mihai Ghimpu a rămas astfel cu doar 8 deputați în Parlament: Ion Apostol, Valerian Bejan, Roman Boțan, Ion Casian, Petru Cosoi, Mihai Ghimpu, Ștefan Vlas și Alina Zotea. La 5 aprilie 2017, deputații liberali V. Cernat și A. Gutium au anunțat că părăsesc fracțiunea parlamentară a PL din Parlament din cauza „lipsei unei democrații interne” în partid pentru că încercarea de a dinamiza un dialog de reformă internă în cadrul conducerii PL s-au soldat cu eșec¹².

Celor 19 deputați ai PDM, aleși la 28 noiembrie 2014, li s-au alăturat: Angel Agache, Ion Balan, Galina Balmoș, Alexandr Bannicov, Iurie Chiorescu, Boris Golovin, Anatolie Gorilă, Elena Gudumac, Vladimir Hotineanu,

¹¹ <https://moldova.europalibera.org/a/cel-mai-traseist-parlament-din-istoria-republicii-moldova/29626239.html> Accesat la 2 decembrie 2022.

¹² *Ziarul de gardă*, 5 aprilie 2017.

Violeta Ivanov, Nicolae Juravski, Lidia Lupu, Corneliu Mihalache, Victor Mîndru, Nae-Simion Pleșca, Petru Porcescu, Artur Reșetnicov, Sergiu Stati, Petru Știrbete, Vladimir Vitiuc, Igor Vreamea și Anatolie Zagorodnâi.

Din rândul celor 25 de deputați PSRM, în 2015 a plecat numai Lidia Lupu. Aceasta a aderat la PDM. Totodată, din 21 de deputați, PCRМ a rămas cu 7 – Elena Bodnarenco, Oxana Domenti, Vasilii Panciuc, Maria Postoico, Oleg Reidman, Inna Șupac și V. Voronin. Astfel, 14 deputați au părăsit PCRМ la sfârșitul lui 2015 – G. Balmoș, A. Bannicov, B. Golovin, A. Gorilă, E. Gudumac, V. Ivanov, C. Mihalache, V. Mîndru, P. Porcescu, A. Reșetnicov, S. Stati, V. Vitiuc, I. Vreamea și A. Zagorodnii. Acești transfugi s-au reunit în Platforma social-democratică „Pentru Moldova”, iar prima întâlnire oficială au avut-o cu V. Plahotniuc, reîntors pe atunci în politică pentru a deveni candidatul PDM la funcția de premier. Toți cei 14 deputați au votat pentru investirea Guvernului Filip, la începutul lui 2016, iar în martie 2017, au aderat oficial la PDM. Dintre cei 14, și-a continuat cariera politică „în sânul” PDM doar I. Vreamea, care a intrat și în actuala legislatură.

I. Vreamea a candidat pentru prima oară la alegerile din 5 aprilie 2009, fiind pe locul 27. La scrutinul din iulie 2009 era deja pe locul 21, iar la alegerile din 2010 – pe locul 45. În cadrul campaniei electorale din noiembrie 2014 a fost inclus pe listă cu numărul 14. A fost consilier al președintelui RM în problemele juridice în perioada guvernării comuniste. În legislativ, un timp a fost vice-președinte al Comisiei juridice, numiri și imunități, iar apoi președinte al Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică. Timp de câteva luni a fost membru al CEC..

B. Golovin a ajuns în Parlament după alegerile din 2014, anterior fiind vice-ministru al Sănătății în Guvernul Grecianii și consilier municipal. În Consiliul municipal Chișinău, Boris Golovin a fost președinte al fracțiunii PCRМ. Golovin a ajuns în atenția oamenilor legii de mai multe ori. În mai 2010, CNA a deschis pe numele lui un dosar penal. Funcționarul era suspectat că, pe timpul când deținea funcția de vice-ministru al Sănătății, a autorizat cumpărarea frauduloasă pentru instituțiile medicale din Moldova a opt instalații de radiodiagnostic digital. Ofițerii anticorupție au descoperit că aparatele nu corespundeau parametrilor incluși în actele prin care s-a perfectat tranzacția. Astfel, prejudiciul adus bugetului, anunțat atunci de oamenii legii, ar fi fost de 35 de mil. de lei. Cauza deschisă împotriva factorilor de decizie de la Ministerul Sănătății nu s-a soldat cu rezultate. Inițial a fost scos de sub acuzare B. Golovin, iar ulterior, potrivit unei note informative

a CNA, la 30 noiembrie 2011, printr-o ordonanță a procurorului, a fost dispusă „suspendarea termenului de urmărire penală pe caz, din motivul neidentificării persoanei care poate fi pusă sub învinuire”. Experți în drept susțineau că astfel de motive pentru suspendarea urmăririi penale pot fi invocate doar dacă persoana bănuită de comiterea infracțiunii a decedat.

Pe timpul când deținea funcția de consilier municipal, B. Golovin a fost criticat dur și acuzat că ar orchestra din umbra reforma spitalicească în municipiul Chișinău și că ar avea interese personale la comasarea unor spitale din Capitală. Frațiunea sa a votat de mai multe ori decizii în conflict de interese. La sfârșitul anului 2015, B. Golovin a fost selectat în urma unui concurs cu un singur concurent organizat de Ministerul Sănătății pentru ocuparea funcției de director la Centrul Național de Medicină Urgentă Prespitalicească. Crearea, în iulie 2015, a noii instituții ca parte a reformării Serviciului de Urgență din Moldova, a fost criticată de experți independenți în politicile de sănătate.

B. Golovin declara în 2015 că deține trei terenuri, un apartament în Chișinău, un garaj și o vilă la Rezina, precum și un automobil în proprietate, iar altele două în comodat. În conturile bancare, Golovin păstra 178 de mii de lei. Dar averea s-a mărit în următorii ani. În declarația pentru 2017 (cea pentru 2016 lipsește de pe portalul Autoritatea Națională pentru Integritate), fostul deputat indica faptul că în 2016 a luat în leasing un automobil nou de marca Hyundai Santa Fe în valoare de 38300 de euro, dar aceasta nu a subțiat portmoneul lui Golovin. Din contra, în conturile bancare acesta păstra 93000 de euro și 697000 de lei, sume care anterior nu figurau în declarațiile de avere ale demnitarului.

Doctorul în istorie și fostul ambasador **S. Stati** a fost deputat pe listele PCRM din anul 2010, precum și vicepreședinte al Comisiei politice externă și integrare europeană. Anterior, a mai fost deputat în Legislatura 2005-2009, la fel ca exponent al PCRM, iar în 2008, V. Voronin, pe atunci președintele țării, l-a angajat consilier în probleme politice. În anii 2006-2008, a ocupat fotoliul de ambasador al RM în Ucraina, iar în perioada mai-noiembrie 2009 a fost ambasador în Turcia. Din 2005 până în 2007, a fost membru în delegația RM la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.

Pe 30 mai 2013, în cadrul ședinței parlamentare de alegere a președintelui legislativului, S. Stati a fost înaintat drept candidat de către fracțiunea PCRM, în timp ce fracțiunea PDM îl propusese pe Igor Corman. În anul 2010, fiind candidat

la funcția de deputat, S. Stati s-a arătat convins că va rămâne în echipa PCRM declarând: „Am o poziție foarte clară. Am fost și voi rămâne în echipa PCRM, care este o echipă extraordinară”.

De-a lungul anilor, S. Stati a trecut în declarațiile sale de avere doar un apartament de 50 de m² aflat în Chișinău, cumpărat în 1997. De altfel, în repetate rânduri Stati a fost catalogat de presă drept cel mai sărac deputat din Parlament. În 2015 însă, deputatul și-a procurat în leasing, un automobil nou de marcă Škoda, pe care l-a răscumpărat în 2018. Un an mai târziu, potrivit declarației de avere, S. Stati a devenit proprietarul unui apartament de 105,8 m².

A. Gorilă a candidat pentru prima dată la alegerile parlamentare pe lista PCRM în scrutinul din 5 aprilie 2009, fiind pe locul 42. La acel moment, el era consilier raional la Cahul, după ce anterior ocupase funcția de vice-director al Serviciului Grăniceri. La alegerile din iulie 2009 s-a aflat pe poziția 53, iar la anticipatele din 2010 a urcat pe locul 25. În 2014 era deja pe poziția 17 în lista electorală a PCRM. A. Gorilă a fost unul dintre deputații care, oficial, s-a îmbogățit odată cu obținerea mandatului de deputat. Acesta și-a cumpărat vilă, apartament, dar și două mașini. După ce a aderat la PDM, în 2017, A. Gorilă și-a completat colecția de mașini cu un Land Rover Defender.

A. Reșetnicov a fost întotdeauna unul dintre oamenii apropiați liderului PCRM, V. Voronin. În noiembrie 2007, cu votul deputaților comuniști și creștin-democrați, A. Reșetnicov a fost numit în funcția de director al SIS pe o perioadă de cinci ani. Ca și alți colegi de-ai săi, a ajuns în lista neagră a candidaților la funcția de deputat întocmită de ICPS. „În 2010, conducerea SIS a difuzat un comunicat de presă potrivit căruia, în perioada activității fostului director al SIS, A. Reșetnicov a dat indicații în baza cărora a fost nimicită o mare parte din informațiile operative cu privire la evenimentele din 7 aprilie 2009, ceea ce nu permite evaluarea exhaustivă a activității SIS în timpul evenimentelor. Documentele lipsă au făcut imposibilă aflarea integrală a adevărului despre vinovații pentru gravele încălcări ale drepturilor omului comise în timpul violențelor din aprilie 2009”, se arată în buletinul ICPC.

A. Reșetnicov a acces în Legislativ în 2010, fiind membru al Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică. După ce ani la rând a fost fidel PCRM, în decembrie 2015, A. Reșetnicov, alături de alți 13 deputați, a părăsit formațiunea, anunțând că nu mai vrea să facă jocurile partidului care l-a adus

în Parlament. La mijlocul lunii decembrie 2018, A. Reșetnicov a fost numit de Guvern în funcția de judecător al CC. În iunie 2019, CC a emis mai multe hotărâri, calificate de Comisia de la Veneția, drept fără precedent: CC a decis, în seara zilei de 7 iunie, că Parlamentul RM de legislatura a X-a, trebuia să încheie formarea Guvernului până la data de 7 iunie 2019, inclusiv. Drept urmare, șeful statului, I. Dodon, era obligat să dizolve Parlamentul, după 90 de zile de la data validării alegerilor parlamentare. Ulterior, CC l-a suspendat temporar pe I. Dodon din funcția de președinte, după refuzul acestuia de a dizolva Parlamentul, iar în locul său a fost numit președinte interimar premierul Pavel Filip. Comisia de la Veneția a declarat anticonstituționale hotărârile respective ale CC. La sfârșitul lunii iunie 2019, alături de colegii săi, A. Reșetnicov a demisionat din funcția de judecător constituțional.

A. Zagorodnii posedă o imagine șifonată, pe motiv că la alegerile parlamentare din 2009 și 2010, numele deputatului a figurat în lista candidaților cu probleme de integritate, făcută publică de ICPS, din care făcea parte și CIJM. A. Zagorodnii a fost inclus în lista neagră pentru că a utilizat poziția de serviciu în interes personal și de partid. „Deși i-au fost alocate de la stat două loturi pentru construcție, a obținut spațiu locativ foarte mare într-un cămin destinat angajaților bugetari fără locuință. El a favorizat rude apropiate la obținerea unor beneficii. În perioada alegerilor locale din 2007, a solicitat autorităților publice locale să acorde ajutoare materiale din Fondul de rezervă unor persoane, care, în realitate, nu erau defavorizate, consta ICPC.

G. Balmoș a fost aleasă deputat pe listele PCRM în anul 2005. A fost profesoară de limbă română la un liceu din Strășeni. În perioada 2007-2009 a ocupat fotoliul de ministru a Protecției Sociale, Familiei și Copilului, în cabinetele V. Tarlev 2 și Z. Greceanii.

Ascensiunea politică a lui **V. Mîndru** a început în 2001, odată cu venirea la putere a PCRM. Pe măsură ce avansa pe scena politică, V. Mîndru a deținut mai multe funcții publice importante. În 2001 a fost numit în funcția de prim-vicepreședinte al Casei Naționale de Asigurări Sociale, iar în 2003 a devenit șef al Oficiului Teritorial Chișinău al Cancelariei de Stat, funcție pe care a deținut-o timp de doi ani. La alegerile parlamentare din 2005 a fost inclus cu numărul 42 pe lista PCRM, însă și-a exercitat mandatul doar câteva luni, fiind numit în funcția de ministru adjunct al Ministerului Sănătății și Protecției Sociale. În anul 2009,

V. Mîndru a ajuns din nou deputat din partea PCRM. În același an, președintele V. Voronin l-a decorat cu ordinul „Gloria Muncii”. La alegerile parlamentare din 2014, V. Mîndru era al 12-lea pe lista PCRM. Ajuns deputat, Mîndru a fost înaintat membru al Comisiei parlamentare agricultură și industrie alimentară și membru al Delegației Comitetului Parlamentar de Asociere RM-UE.

A. Bannicov a fost deputat din 2010 până în 2019. Anterior, în timpul Guvernului Tarlev și Grecianii a fost directorul Departamentului de Privatizare, dar și director al Agenției Funciare și Cadastru. Mai mulți ani în urmă, Curtea de Conturi a constatat că în perioada 2004-2006, instituția condusă de Bannicov nu a efectuat un control adecvat asupra asigurării integrității patrimoniului public. Astfel, dacă la 24 noiembrie 2006 proprietatea transmisă în gestiune constituia 20,5 mil. de lei, la 2 iulie 2007 valoarea acesteia s-a micșorat până la 10,8 mil. În 2007 A. Bannicov a fost criticat și de V. Tarlev pentru că acesta nu a elaborat un sistem eficient de control la nivel central al utilizării terenurilor, inclusiv celor agricole, cu toate formele de proprietate. Tocmai din aceste motive parlamentarul a ajuns în 2010, în lista neagră a candidaților la funcția de deputat, întocmită de ICPC din care facea parte și CIJM. Bannicov nu și-a schimbat situația materială odată cu votarea guvernului Filip sau cu aderarea la PDM, fiind deja milionar la acea vreme. Gestul său ar fi fost motivat de faptul că pe numele fiului său a fost pornit un dosar penal. În iunie 2014, tânărul în vârstă de 27 de ani, împreună cu un alt bărbat, au fost reținuți de angajații Brigăzii cu Destinație Specială „Fulger” și procurori, fiind suspectați de trafic cu substanțe narcotice.

P. Porcescu a ajuns deputat în Parlament după ce a candidat cu numărul 13 pe lista PCRM la alegerile parlamentare din noiembrie 2014. De fapt, P. Porcescu a mai candidat la fotoliul de deputat și în 2009, apoi în 2010, sub numărul 44 pe lista electorală a PCRM. Atunci P. Porcescu a renunțat la mandatul de deputat în favoarea funcției de vice-președinte al raionului Strășeni. Cele mai controversate informații despre activitatea lui P. Porcescu țin de perioada când acesta a ocupat funcția de director general la Tutun-CTC, pe care a deținut-o începând cu luna martie 2002. Deși s-a aflat la șefia Combinatului mai puțin de un an, P. Porcescu a reușit să-și construiască o casă în orașul Strășeni. *Jurnal de Chișinău* a scris că la construcția locuinței au lucrat și subalterni de-ai săi. În această perioadă, P. Porcescu a ridicat un salariu de circa 52.000 de lei pe lună. Acesta a fost temeiul pentru care P. Porcescu a fost vizat într-un raport al Curții de Conturi, pentru

că ar fi primit salariu majorat neîntemeiat, contrar Regulamentului cu privire la salarizarea conducătorilor întreprinderilor de stat. P. Porcescu a fost înlăturat de la conducerea Tutun-CTC la 10 februarie 2003, pe motiv că întreprinderea a înregistrat pierderi enorme. Însă, la doar zece zile de la demitere, P. Porcescu a dat o petrecere de zile mari cu ocazia jubileului de 50 de ani, iar șefa sindicatelor de la Tutun-CTC i-a înmănat cheile de la un apartament cu trei camere în Chișinău. Aceasta s-a întâmplat în pofida faptului că acționarii de la combinat nu-și primeau dividendele, iar muncitorii, salariile.

C. Mihalache a fost redactor la publicația *Puls*, considerată organul de presă al Uniunii Tineretului Comunist din Moldova. Din această poziție, în anul 2006, la numai 34 de ani, Mihalache a făcut un salt spectaculos, fiind ales președinte al CCA, cu votul a șase din cei nouă membri. Presa scria atunci că C. Mihalache a trebuit să renunțe la statutul de membru al PCRМ. La mai puțin de un an, a fost demis, fiind acuzat de colegi că a ascuns de ei informații oficiale și că făcea declarații politice în favoarea PCRМ. Acesta a rămas membru al CCA până în noiembrie 2012. În fotoliul de deputat, C. Mihalache a venit după alegerile din noiembrie 2014 din postul de redactor-șef al ziarului *Nezavisimaia Moldova*.

E. Gudumac a acces în Parlament după ce, în februarie 2015, Ion Tomai a renunțat la mandat și a rămas în funcția de președinte al raionului Ocnița.

La începutul lui 2016, deputata comunistă Elena Bodnarenco a declarat public că mai multor parlamentari li s-au propus sume mari de bani sau alte beneficii în schimbul votului pentru candidatul democrat la funcția de prim-ministru. Parlamentara comunistă declara, în cadrul unui interviu acordat ziarului regional *Observatorul de Nord* din Soroca, că cei 14 parlamentari care au părăsit fracțiunea PCRМ și au creat Platforma social-democratică „Pentru Moldova” au primit bani sau au fost șantajați cu dosare penale¹³. Tot atunci, E. Bodnarenco a recunoscut că i s-au propus și ei bani sau funcții pentru a părăsi fracțiunea PCRМ.

În aceeași ordine de idei, liderul PCRМ, V. Voronin a declarat de mai multe ori public că celor 14 deputați transfugi li s-ar fi plătit bani grei. După el, transfugii au primit cinci milioane de euro pentru toți și în fiecare lună primeau plicuri. Unii primeau mai mult, alții mai puțin, iar cei din grupul organizatoric primeau o sumă mai mare. În presă s-au vehiculat sume între 300 de mii și 500 de mii pe care le-ar fi primit unii deputați pentru a migra la PDM. Declarațiile lui V. Voronin,

¹³ A se vedea. *Observatorul de Nord*, Nr. 1-10, 2016.

din februarie 2020, făcute la o emisiune, confirmă aceste sume. Peste câteva zile S. Stati și-a cumpărat un Jeep, iar peste o perioadă, G. Balmoș și-a cumpărat un apartament și un automobil.

Pionierul trashumanței politice în legislatura 2014-2018 a fost Iurie Leancă, care la 26 februarie, 2015 într-o conferință de presă a declarat, că părăsește PLDM și fracțiunea parlamentară a liberal-democraților. El a ajuns în Parlament pe listele PLDM, însă a decis să părăsească fracțiunea după ce a eșuat în încercarea de a obține un nou mandat de premier. I. Leancă a spus că o opțiune era să rămână în partid și să-l reformeze din interior, dar nu avea susținerea deplină¹⁴. În scurt timp, acesta a lansat un nou proiect politic – PPPEM, în care l-a atras și pe deputatul Eugen Carpov. Ulterior, mai mulți deputați liberal-democrați și-au anunțat „divorțul” de PLDM, partidul care i-a promovat în Parlament. În aprilie 2017, în legislativ a apărut o nouă platformă parlamentară, cu denumirea „Popular-Europeană”, formată din deputați transfugi de la PLDM în frunte cu Valeriu Ghilețchi. Este vorba despre E. Carpov, Mihaela Spătaru, I. Leancă, Aliona Goța, Gheorghe Mocanu, Octavian Grama, Simion Grișciuc, Eugen Bodarev și Ștefan Creangă. Posterior, PPEM era reprezentat de doi deputați în Parlament – E. Carpov și I. Leancă¹⁵.

Majoritatea parlamentară, gata să-l voteze, în ianuarie 2016, pe democratul Pavel Filip la funcția de prim-ministru, nu ar fi fost construită fără șapte liberal-democrați și trei neafiliați. Aparent, sub presiunea străzii, unii și-au retras semnăturile atunci când PDM insista pe candidatura lui V. Plahotniuc, dar s-au răzgândit când la șefia executivului a fost propus Pavel Filip. După ce și-au dat voturile pentru democrat, o parte din deputații liberal-democrați s-au aciuat în fracțiunea PDM, iar o altă parte, în cea a PPEM.

Prin urmare, în PLDM din 23 de deputați, au rămas doar 5 – M. Ciobanu, Gr. Cobzac, Tudor Deliu, Vadim Pistrinciuc și I. Țap. În 2015, partidul a fost părăsit de către E. Carpov, Iu. Leancă, N. Juravski și P. Știrbate. În 2016, din PLDM au plecat Ion Balan, Ș. Creangă, V. Ghilețchi, Al. Goța, O. Grama, V. Hotineanu, Gh. Mocanu, N.-S. Pleșca și M. Spatari. În 2017, din același partid au mai plecat Angel Agache, Eugen Bodarev, Iurie Chiorescu, Simion Grișciuc, Nicolae Olaru.

În continuare ne vom referi în detalii la unii dintre transfugii din cadrul

¹⁴ A se vedea: https://www.ipn.md/index.php/ro/iurie-leanca-paraseste-pldm-si-creeaza-un-nou-partid-7965_1018611.html#ixzz7pz6Lva0q. Accesat la 11 ianuarie 2023.

¹⁵ <https://www.zdg.md/stiri/politic/de-unde-si-catre-cine-au-migrat-deputatii-din-actualul-parlament/23.09.2017>. Accesat la 3 decembrie 2022.

PLDM, care au trădat partidul în cauză și au contribuit, în mare măsură, la stabilirea în RM a regimului oligarhic a lui V. Plahotniuc.

N.-S. Pleșca, în 2001 se regăsea pe lista electorală a PNL, a candidat pe listele PLDM în anul 2009. În scrutinul din 2010 politicianul era pe locul 27, iar la alegerile parlamentare din noiembrie 2014 a candidat de pe poziția a 28-a în lista PLDM. A obținut mandatul de deputat în iulie 2015 după ce Anatolie Dimitriu, colegul său de partid, a fost ales președinte al raionului Ialoveni și a renunțat la funcția de parlamentar. De când a ajuns în legislativ, N.-S. Pleșca și-a dublat numărul de imobile pe care le deținea. Jumătate dintre imobilele deținute de familia Pleșca au fost achiziționate în anul 2012. Un an mai târziu, deputatul a ajuns în vizorul CNI, care s-a autosesizat în privința unei eventuale încălcări la declararea averii pentru anul 2012. Potrivit constatărilor CNI, Pleșca și-a cumpărat în acel an patru imobile și un teren în valoare totală de peste 1,3 mil. de lei, asta în condițiile în care veniturile totale ale familiei sale nu au depășit suma de 300000 de lei. Totodată, CNI a arătat că parlamentarul nu a declarat 11 conturi bancare: curente, de card, de depozit, dar și trei automobile. În decembrie 2013, CNI a clasat cauza în care era vizat N.-S. Pleșca. După ce a părăsit fracțiunea PLDM, N.-S. Pleșca „a fost înfiat” de PDM.

M. Spatari și-a început cariera politică la 18 ani, atunci când a devenit membră a PLDM, iar la scurt timp, vice-președintă a organizației de tineret a formațiunii. Peste doar un an, ea a fost înscrisă pe lista candidaților PLDM pentru alegerile parlamentare din 2009, deși pe o poziție mai îndepărtată și nu a acces în legislativ. M. Spatari a candidat pe lista PLDM și la scrutinul din 2010. La alegerile parlamentare din noiembrie 2014 M. Spătari a fost inclusă în lista PLDM pe poziția 20 și la vârsta de 25 de ani a ajuns deputată.

G. Mocanu a intrat în PLDM chiar de la fondarea formațiunii, dar peste câteva luni a fost ales președinte al Organizației de Tineret a partidului. Deputat el a ajuns în 2010, figurând în lista liberal-democraților pe poziția 20. A fost membru al Biroului Permanent al PLDM și membru al Comisiei economie, buget și finanțe din legislativ. În campania electorală pentru alegerile parlamentare din noiembrie 2014, G. Mocanu a completat visteria partidului cu 80.000 de lei. Potrivit declarației de venit, în 2014 parlamentarul a câștigat puțin peste 250.000 de lei din activitatea de deputat, indemnizații și depuneri la instituții financiare. Acesta deținea două conturi bancare în lei și nu a declarat terenuri sau clădiri,

decât un birou administrativ cu suprafața de 27,7 m² în Ialoveni, dobândit în anul 2008.

A. Goța a renunțat în 2000 la cariera didactică și s-a angajat în calitate de secretară al Consiliului comunei Cucoara din raionul Cahul. În același timp, s-a remarcat prin activitatea în sectorul asociativ. Peste trei ani, A. Goța a absolvit Academia de Administrare Publică pe lângă președintele RM. În anul 2007 a câștigat alegerile locale și a devenit primar al comunei Cucoara, funcție pe care a deținut-o până în februarie 2015, când a devenit parlamentar. La alegerile parlamentare din noiembrie 2014 A. Goța a candidat de pe locul 24 în lista candidaților PLDM și inițial nu a reușit să accedă în Parlament, dar în februarie 2015, ea i-a luat locul lui Grigore Belostecinic, rectorul Academiei de Studii Economice din Moldova, care a renunțat la mandat. În aprilie 2015 A. Goța a fost numită secretară a Comisiei parlamentare pentru drepturile omului și relații interetnice. De-a lungul anilor, A. Goța a raportat averi modeste, însă în 2018 deputata a intrat în proprietatea unui automobil de marcă Hyundai, pentru care a scos din buzunar 6.700 de euro. În același an ea a accidentat mașina, după care a primit despăgubiri în valoare de 41.000 de lei și a vândut epava autoturismului cu 5.000 de euro.

Ș. Creangă a venit în Parlament după ce timp de aproape un an a ocupat funcția de vice-ministru al Finanțelor. Până a ajunge la minister, politicianul a fost timp de patru ani director general al Agenției Achiziții Publice. Ș. Creangă a ajuns în acest post după ce, din 2006 până în 2008, a fost jurist și consilierul directorului general al SA Iptheh, companie ce deținea un imobil din centrul Chișinăului. În februarie 2014, Ș. Creangă și-a anunțat demisia din funcția de membru al CEC, iar peste o lună PLDM l-a desemnat șef al staff-ului electoral al formațiunii.

N. Juravschi a ajuns deputat pe listele PLDM în 2011. La sfârșitul lunii iulie 2015, N. Juravschi a anunțat că pleacă din PLDM, în plin proces de negocieri pentru crearea unei noi alianțe de guvernare, și a aderat la PPEM, condus de I. Leancă. Liberal-democrații au calificat gestul acestuia drept un act de trădare politică. După ce și-a dat votul pentru Guvernul Filip, N. Juravschi a aderat la fracțiunea PDM. În februarie 2014, Procuratura Generală a deschis un dosar pe numele parlamentarului, în baza unui act de constatare al CNI, emis două luni mai devreme. CNI a constatat că N. Juravschi a comis fals în declarația de avere depusă pentru anul 2012 întrucât nu a indicat că deține un autoturism BMW X5, mai multe terenuri și cote de acțiuni în trei firme. La câteva luni după intentare,

procurorii au clasat dosarul pentru că nu existau elementele unei infracțiuni.

P. Știrbate a fost deputat pe listele PLDM începând cu 2010. În septembrie 2015, politicianul a părăsit fracțiunea liberal-democraților pe motiv că formațiunea „nu este gata să iasă din cercul vicios în care se află deja de prea mult timp”. De cealaltă parte, PLDM a lăsat să se înțeleagă că în spatele acestei plecări ar fi un scenariu de distrugere a partidului și a coaliției proeuropene de guvernare. După ce a anunțat că părăsește PLDM, deputatul P. Știrbate a fost dur criticat de către liberal-democrata M. Ciobanu. Fiind citată de *Ziarul Național*, ea a declarat că fostul său coleg „e corupt până-n măduva oaselor, și-a construit o casă-castel în parcul din Orhei și și-a angajat toate rudele în funcții publice”. După ce și-a dat votul pentru Guvernul Filip, P. Știrbate a aderat la fracțiunea PDM. După ce a schimbat partidul, el și-a extins averea. În 2016 a intrat în proprietatea unui automobil nou de marcă Suzuki Vitara, pentru care a achitat 13.600 de euro. Un an mai târziu, a cumpărat un teren intravilan de 11 ari și un apartament pe 50 de m² în România.

I. Balan a schimbat, de-a lungul carierei politice, mai multe partide. De profesie era agronom și manager în administrația publică. În alegerile parlamentare din 2001 a candidat pe listele PDM. A făcut parte din echipa PLDM din 2007, ajungând în fotoliul de deputat în 2009, iar după ieșirea din PLDM a aderat la fracțiunea PDM.

Deputata liberal-democrata M. Ciobanu, care nu a trădat PLDM, a lăsat să se înțeleagă la începutul anului 2016, că mai multor colegi de-ai săi din fracțiunea PLDM, care au votat Guvernul Filip, li s-au promis beneficii. Citată de CNA, ea a refuzat să se prezinte în fața ofițerilor pentru a depune declarații, motivând că nu are încredere în justiție.

L. Lupu, o fostă comunistă care a migrat în tabăra socialiștilor după ce PCRМ a trecut în opoziție. În iulie 2015, deputata a părăsit fracțiunea PSRM, deși liderii formațiunii anunțau la scurt timp că o exclud din partid pentru că a votat pentru un democrat la funcția de președinte al raionului Hâncești. L. Lupu a lăsat apoi să se înțeleagă că ar vrea să se alăture fracțiunii PDM, lucru care s-a și întâmplat, în martie 2016. La alegerile parlamentare din aprilie 2009 a fost pe locul 33 în lista de candidați la funcția de deputat din partea comuniștilor, iar la scrutinul din iulie 2009 a ocupat poziția 65. La anticipatele din noiembrie 2010, L. Lupu nu a mai apărut în lista PCRМ. În perioada în care comuniștii s-au

aflat la guvernare, a fost timp de mai mulți ani președinta raionului Hâncești. În 2003, pe când ea era prefect al județului Lăpușna, V. Voronin, șef al statului pe atunci, a decorat-o pe L. Lupu cu medalia „Meritul Civic” „pentru muncă rodnică în organele administrației publice, contribuție la promovarea transformărilor social-economice și activitate organizatorică și obștească intensă”. Deși V. Voronin a lăudat-o, angajații Curții de Conturi au criticat-o, Lupu fiind vizată în câteva rapoarte. Reprezentanții instituției au constatat că L. Lupu, mai întâi în calitate de prefect al județului Lăpușna, iar apoi de președinte al raionului Hâncești, a admis încălcări la formarea și administrarea bugetului public, la acordarea creditelor preferențiale și atribuirea terenurilor agricole. Potrivit documentelor, în perioada alegerilor locale din 2007, ea a distribuit ajutoare din fondul de rezervă unor persoane care, în realitate, nu erau defavorizate. Tot în 2007, timp de jumătate de an, s-a aflat în incompatibilitate de funcții. În timp ce era consilier raional a exercitat și funcția de șef al Direcției teritoriale control administrativ Hâncești. Din această cauză, la alegerile din 2009, fosta comunistă a ajuns pe lista candidaților care nu corespundeau criteriilor de integritate, întocmită în cadrul ICPC.

L. Lupu a ajuns și în vizorul reporterilor de la CIJM, după ce în 2006 i-a repartizat deputatului comunist A. Zagorodnii un loc în căminul Consiliului raional Hâncești. Potrivit autorilor, acesta și-a făcut o locuință în stil european cu patru camere și toate comoditățile, ocupând o suprafață de circa 100 de m². „În acest spațiu ar fi putut locui cel puțin două-trei familii din cele 70 ale tinerilor specialiști din sectorul bugetar, care așteaptă de la Consiliul raional măcar o cameră undeva, pentru că dau pe chirie tot salariul lor de bugetari”, au scris jurnaliștii.

Anterior, am remarcat faptul că PCRM a mai primit o lovitură, când în decembrie 2015, un grup de 14 deputați comuniști au părăsit fracțiunea și partidul condus de V. Voronin. Cu toate că ei și-au dat angajamentul că nu vor trăda niciodată partidul, transfugi comuniști au fost absorbiți de PDM, condus de oligarhul V. Plahotniuc. Prin trădarea în cauză ei l-au ajutat pe V. Plahotniuc să-și subordoneze o majoritate parlamentară prin care, treptat, a capturat majoritatea instituțiilor RM. Prin urmare, trădările politice din Parlamentul RM, PDM, în frunte cu Plahotniuc, a reușit să conducă autoritar statul, asta deși PDM-ul era un partid care intrase în legislativul de la Chișinău cu doar 19 deputați după alegerile parlamentare din 2014. Este evident faptul că liderul PDM V. Plahotniuc s-a condus de principiul care era folosit pe larg în politica statală încă în Roma Antică

„DIVIDE ET IMPERA!”

Cei 14 deputați care au părăsit PCRМ în decembrie 2015 ar fi fost cumpărați de PDM cu sume de sute de mii de euro. Declarația aparține deputatei PCRМ, I. Șupac, care, într-un interviu pentru *Ziarul de Gardă*, a vorbit și despre sumele de bani primite de foștii săi colegi de partid pentru a ieși din PCRМ și a adera ulterior la PDM. „Noi am vorbit și despre sumele care se vehiculează în societate, de la 200 de mii până la 500 de mii de euro pentru un deputat. Suma a depins de funcția pe care deputatul respectiv o ocupa. Și nu am în vedere doar PCRМ. Constatăm că topul negativ aparține PLDM de la care au plecat 18 deputați. Se presupune că cei care ocupau locuri mai vizibile în partid sau în parlament primeau sume mai fabuloase. Pe lângă asta, în fiecare lună, deputații respectivi mai au și o bursă specială de câteva mii de euro din partea PDM, ca ei să nu uite să ridice mâna atunci când e nevoie în ședințele parlamentului și să apese butonul microfonului cât mai rar. Deocamdată vedem că ei se descurcă bine cu această sarcină venită de la PDM”, a declarat I. Șupac¹⁶.

„Cumpărarea” deputaților transfugi în 2014, rămâne subiect de actualitate și în anul 2022, iar deputatul PAS, L. Carp, a declarat că pregătește o sesizare către Procuratura Generală, pentru a investiga nu doar plecarea celor 13 ex-parlamentari PCRМ, care acum sunt o parte reținuți preventiv, iar alții cercetați în libertate. Astfel, L. Carp afirmă că, va cere Procuraturii să extindă investigațiile și să-i cheme la audieri și pe foștii deputați ai PLDM și PL, inclusiv și el, care la fel au plecat din formațiunile parlamentare atunci. După el, „rămâne un mare semn de întrebare, de ce au fost ridicați doar cei care au plecat din Partidul Comuniștilor? Atunci nu au plecat doar acești deputați. Au plecat și alții din PLDM. Acolo plecările au fost și mai mari. Au rămas doar cinci deputați atunci în fracțiune. Abia de au reușit să-și păstreze fracțiunea. Au plecat câțiva și de la PL. Aici este un mare semn de întrebare de ce nu sunt chemate și aceste persoane? Învinuirile aduse doar pentru îmbogățire ilicită este prea puțin. Voronin spunea atunci că acei deputați au fost cumpărați, iar doamna Bodnarenco a afirmat că s-a încercat și coruperea dumneaei. Eu nu am motive să nu o cred pe ea. Nu cred că a mințit atunci când a spus asemenea lucruri”¹⁷.

¹⁶<https://www.zdg.md/stiri/politic/dezvaluiri-din-parlament-sumele-de-bani-pentru-care-au-fost-cumparati-deputatii-transfugi/19.11.2018>. Accesat la 3 decembrie 2022.

¹⁷<https://realitatea.md/istoria-deputatilor-transfugi-din-2014-ia-turatii-carp-sesizeaza-pg-cere-investigarea-si-ex-parlamentarilor-pldm-si-pl/> 18.02.2022. Accesat la 4 ianuarie 2023.

Deputatul PAS, care în acea vreme era parlamentar în cadrul fracțiunii PL afirmă că, în realitate scopul cumpărării acestor deputați a fost altul – preluarea puterii de către V. Plahotniuc, ceea ce cade sub incidența unui alt articol din Constituție: uzurparea puterii politice, fiind că a fost răsturnat rezultatul electoral în urma alegerilor din 2014, afirmă L. Carp. „Eu pregătesc împreună cu asistentul meu o interpelare către Procuratură, pentru a lua în calcul și acest articol din Constituție privind uzurparea puterii politice ca să fie chemați atât deputații din PLDM, cât și cei din PL, inclusiv cu mine, care am părăsit fracțiunile”, a anunțat L. Carp¹⁸.

Trebuie să menționăm că L. Carp a părăsit formațiunea parlamentară a PL la 28 aprilie 2017, care era în alianță cu PDM. Ulterior, liderul PL, M. Ghimpu, a declarat că, L. Carp a părăsit doar majoritatea parlamentară, dar nu și formațiunea parlamentară. L. Carp și-a argumentat atunci poziția, prin faptul că s-ar fi încercat lichidarea PL, prin fuzionarea cu Partidul Popular European, ca să atace PAS. La alegerile din 24 februarie 2019, L. Carp, a candidat la funcția de deputat pe lista PAS, iar la scrutinul parlamentar anticipat din 11 iulie 2021 la fel pe lista dată.

Este cunoscut că procurorii Anticorupție, în comun cu ofițerii SIS, au descins în dimineața de 2 februarie 2022, cu o serie de percheziții acasă la mai mulți foști deputați ai Parlamentului RM. Perchezițiile au fost făcute, după ce, în decembrie 2015, 14 deputați au părăsit fracțiunea PCRM, anunțând crearea Platformei social-democrate „Pentru Moldova”. Este vorba de parlamentarii: V. Ivanov, V. Mîndru, A. Banicov, B. Golovin, A. Gorilă, G. Balmoș, E. Gudumac, C. Mihalache, P. Porcescu, A. Reșetnicov, S. Stati, V. Vitiuc, I. Vremea și A. Zagorodnii. Ulterior, toți ei au aderat la fracțiunea PDM din parlamentul de Legislatura a IX-a, care a activat până în februarie 2019. Ei sunt cercetați într-un dosar penal pornit pentru îmbogățire ilicită și sunt investigați în conexiune cu anchetele penale deschise pe faptul coruperii unor deputați în vederea părăsirea fracțiunii parlamentare din care făceau parte, dar rezultate încă nu există.

Majoritatea dintre cei menționați s-au ales ca urmare cu diferite funcții în cadrul instituțiilor statului: A. Reșetnicov a fost numit judecător la CC, C. Mihalache – membru al CCA, B. Golovin – director al Centrului Național de Asistență Medicală Urgentă Prespitalicească, iar A. Zagorodnii – director general al Agenției Naționale pentru Soluționarea Contestațiilor.

¹⁸ Idem.

Alți politicieni, precum V. Ivanov, V. Vitiuc și V. Mândru, și-au continuat activitatea în cadrul formațiunii. Ivanov și Vitiuc, fiind realeși în funcția de deputat ca urmare a alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, iar Mândru a ajuns în toamna 2019 consilier în cadrul Consiliului Municipal Chișinău. În noiembrie 2019, ex-președintele I. Dodon a numit-o pe G. Balmoș în calitate de consilier prezidențial responsabil de domeniul social.

Toți cei cinci ex-deputați transfugi au fost reținuți inițial pentru 72 de ore, iar ulterior au primit câte 30 de zile de arest în izolatorul CNA, cu excepția V. Ivanov, care a fost plasată în arest la domiciliu pentru 20 de zile.

Președinta Comisiei juridice, numiri și imunități, deputata PAS Olesia Stamate se întreabă: De ce deputații care au trecut de la PLDM la PDM nu au fost percheziționați la fel ca și foștii deputați comuniști care au ajuns la PDM, după care și în Partidul Șor?, susține că, în această situație, nu contează culoarea politică. Un răspuns mai desfășurat pe dosarul „transfugilor” de îmbogățire ilicită „Noi vorbim despre oameni buni, nu contează culoarea politică, nu contează formațiunea din care faci parte sau ai făcut parte, este important ca aceste dosare să fie investigate corect și să fie duse până la capăt, iar aceasta să servească drept exemplu cetățenilor și actualilor deputați și viitorilor deputați că asemenea acțiuni sunt sancționate”¹⁹. Referitor la reținerea a cinci ex-deputați comuniști, care l-ar fi meritat pe V. Plahotniuc în perioada statului capturat, deputata a spus că procurorii ar trebui să se uite la toți cei care au încălcat legea. În opinia O. Stamate, este necesar ca procurorii trebuie să se uite la toți cei ce ridică semne de întrebare în legătură cu integritatea sau comportamentul ilegal, încălcarea legii într-un mod sau altul. Probabil, în cadrul perchezițiilor efectuate și alte măsuri de urmărire penală, ar putea să obțină anumite probe care ar duce și la alte fapte, nu doar la îmbogățire ilicită²⁰.

Trebuie să menționăm ca să fie pe înțelesul tuturor, cât este foarte dificil să investighezi acum un act de corupție care s-a produs în 2015 prin prisma infrațiunii de corupție pentru că din start este o infracțiune care presupune flagrant, suntem în 2023. Cum poate fi investigată? Probabil, cea mai rapidă cale este exact acel articol cu privire la îmbogățirea ilicită și de acolo pornesc deja toate celelalte.

¹⁹ <https://stiri.md/article/politica/olesea-stamate-despre-lipsa-investigarii-transfugilor-din-pldm>. Accesat la 5 decembrie 2022.

²⁰ Idem.

Transhumanța politică a continuat și după prăbușirea politică a PDM-ului din 2019, după ce V. Plahotniuc a fugit din RM. În februarie, 2020, un grup de deputați, în frunte cu Andrian Candu au anunțat că pleacă din PDM și formează grupul parlamentar Pro Moldova. În timp ce o parte dintre democrați au mers la Pro Moldova, alții au migrat la Partidul Șor. Printre ei se numărau și foștii comuniștii și apoi foștii democrați V. Ivanov și V. Vitiuc.

Din păcate, în RM deputații trec cu ușurință de la o fracțiune parlamentară la alta, fac și desfac alianțe, chiar și împotriva firii, atunci când interesul privat sau de grup prevalează interesului public, iar promisiunile din campaniile electorale nu mai contează. Ei își sporesc situația materială și socială. Din păcate, fenomenul transhumanței politice a devenit uzual în Parlamentul de la Chișinău și nu mai șochează pe nimeni. Este cert că răspunsul la întrebarea cine cumpără deputații moldoveni și care sunt mizele din spatele schemelor cu deputați ar trebui să ni-l dea procuratura. Deocamdată, un singur dosar, destul de nebulos, a fost plimbat prin organe vreo câțiva ani, ca să se termine cu achitări. Aceasta, în situația în care ani la rând liderii politici s-au acuzat reciproc de cumpărarea deputaților care să voteze legi cu interese, iar sumele vehiculate în dispute erau năucitoare și greu de perceput pentru alegătorii din RM. Cine sunt traseiștii din ultimii ani, interesele și mizele migrării de la un partid la altul este elucidată într-o radiografie, făcută de reporterii CIJM.

Cinci deputați, foști democrați pe timpul când formațiunea era condusă de V. Plahotniuc, care după scindarea PDM s-au refugiat în noua fracțiune parlamentară Pro Moldova, au părăsit unul după altul formațiunea, cu câteva zile înainte de scrutinul prezidențial. Liderul Pro Moldova, fostul speaker A. Candu, a explicat graba cu care foștii săi colegi l-au părăsit, prin faptul că președintele I. Dodon, candidat pentru un nou mandat de șef al statului, ar încropi o nouă majoritate parlamentară, să se asigure că va controla puterea. Totul se întâmplă în situația în care A. Candu nu a fost lăsat să candideze în scrutinul prezidențial.

În opinia lui A. Candu, în Parlament, s-au făcut tot felul de aranjamente și majorități. În timp ce oamenii s-au concentrat pe alegerile prezidențiale, I. Dodon încerca să-și tragă o majoritate care să-i asigure susținere, inclusiv pentru scenariul în care pierde alegerile. În acest sens, el declara că multe se vor clarifica în timpul apropiat, dar este bine să fim atenți să nu rămânem fără țară. Totodată, a făcut apel la deputați spunând, că jocurile care se fac sunt urâte. În opinia lui, „dincolo de

toate, trebuie să dăm dovadă de onoare și demnitate în ceasul al 12-lea. A. Candu declara că este pregătit să-și depună mandatul, numai să nu vadă o majoritate clădită de Dodon, care acționează împotriva propriilor cetățeni”, într-un video postat pe pagina sa de Facebook, cu două zile înainte de scrutinul prezidențial, când cel de-al cincilea deputat și-a anunțat ieșirea din fracțiune. Liderul ei a rămas doar cu Vladimir Cebotari, fost ministru al Justiției.

Plecarea celor cinci de la Pro Moldova nu părea să fi fost o excepție pentru că migrările din ultimii ani au avut loc cel mai des în bloc atunci când cineva își dorea o majoritate parlamentară sau când formațiunile politice erau în declin și riscau să nu mai apuce un mandat în următorul parlament. Cele mai dese schimbări de formațiuni politice s-au întâmplat înaintea unor scrutine electorale sau imediat după ce deputații se înscăunau în legislativ. De regulă, după fiecare plecare, deputații traseiști își sporeau averile și veniturile.

Un caz, destul de semnificativ, vizavi de jocurile politice din RM și pericolul iminent al deturnării vectorului politic proeuropean l-a avut cazul deputatului din Parlamentul RM Ștefan Gațcan, medic de profesie dde la sfârșitul lui iunie 2020. Vitalie Călugăreanu de la postul de radio Moldova DW scria că la 30 iunie, deputatul Gațcan a anunțat că părăsește PSRM și aderă la grupul Pro Moldova, condus de A. Candu, la fel cum au procedat, în ultimele luni, mai mulți deputați democrați. Fără Gațcan, coaliția PSRM+PDM nu ar fi avut majoritatea necesară ca să adopte legile necesare lor. Au urmat critici dure din partea socialiștilor, care l-au numit „prostituată politică”, l-au acuzat că s-a vândut lui Plahotniuc și i-au depus o coroană funerară la centrul medical pe care îl patronează. Ulterior, Gațcan a fost acostat pe un pod din Chișinău de doi deputați socialiști și, din acest motiv, a depus o plângere la Procuratură, denunțând presiuni pe care colegii săi socialiști le-ar fi exercitat asupra sa, după ce și-a anunțat retragerea din fracțiune. A doua zi, transfugul a dispărut, după ce șeful fracțiunii PSRM, Corneliu Furculiță, anunța pe Facebook că Gațcan a decis să renunțe la mandat și că rămâne în echipa PSRM. Peste câteva ore, jurnaliștii au aflat că Gațcan a fost evacuat din țară spre România. În perioada în care Gațcan a lipsit, șeful deputaților socialiști, C. Furculiță, dădea asigurări că deputatul se simte bine și că nu este sechestrat – mesaj identic cu cel citit de pe foaie de Gațcan într-un video postat pe internet. Între timp, procurorii au început examinarea plângerii deputatului, dar după trei zile, Gațcan a publicat

un video în care anunța că își retrage plângerea depusă la Procuratura Generală²¹.

La 7 iulie, jurnaliștii români l-au găsit pe Ș. Gațcan, împreună cu familia, într-un hotel de lux din Iași, iar joi, 9 iulie, el a reapărut la ședința Parlamentului de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Ședința a fost una cu scandal, Parlamentul fiind înconjurat de polițiști, din cauza unui protest zgomotos al unioniștilor. La scurt timp după începerea ședinței Parlamentului, Ș. Gațcan a postat un mesaj în care a menționat că va sprijini în continuare guvernarea PSRM+PDM și că se va retrage din politică imediat ce plecarea sa nu va mai avea consecințe grave. Prin urmare, Gațcan și-a retras cererea de renunțare la mandatul de deputat, pe motiv că a trecut și trece „printr-o perioadă tulburată”, generată de anumite decizii politice pe care le-a luat. „M-am prins într-un joc politic și, în momentul când am înțeles că retragerea mea este folosită pentru a fi blocată activitatea Parlamentului, am decis că acest lucru este inadmisibil, mai ales că activitatea era blocată tocmai când trebuia să vină Guvernul cu majorarea de salarii pentru colegii mei medici, pentru pensionari, pentru agricultori și alte categorii de cetățeni”, a explicat Gațcan²².

În opinia lui V. Călugăreanu, Ș. Gațcan, era deținătorul „votului de aur” pentru coaliția PSRM+PDM. El a venit în Parlament pentru a asigura cvorumul, după ce mai multe ședințe au eșuaseră din cauza boicotării de către opoziție. Toate fracțiunile din opoziție au boicotat ședințele după ce Guvernul și-a angajat răspunderea pentru un pachet de legi economice, ocolind procedura legislativă. Ulterior, premierul Ion Chicu a prezentat legile asumate în Parlament, iar din acel moment deputații aveau la dispoziție 72 de ore pentru a înainta moțiuni de cenzură. Socialiștii vroiau să forțeze mâna opoziției. Președintele I. Dodon, liderul *de facto* al PSRM a declarat că acest Parlament nu mai reprezintă voința alegătorilor și că va declanșa, cât mai curând posibil, procedura de dizolvare²³. Aceasta în condițiile în care CC a menționat clar că Parlamentul nu poate fi dizolvat mai devreme de 24 decembrie 2020.

Totodată, fostul deputat PSRM, Ș. Gațcan, medic și proprietar al unei clinici private din Chișinău, este acuzat că a vrut moartea cumnatului său. Cearta între rude a pornit de la bani, în 2020. Mai exact, de la banii, pe care Gațcan i-ar fi primit atunci de la grupul parlamentar Pro Moldova, ca să părăsească PSRM.

²¹<https://www.dw.com/ro/spectacol-politic-la-chi%C8%99in%C4%83u-deputatul-sechestrat-a-reap%C4%83rut-%C8%99i-a-revenit-la-psrm/a-54114955> 09.07.2020. Accesat la 5 ianuarie 2023.

²² Idem.

²³ Idem.

Pe 22 martie 2022, Dumitru, cumnatul lui Gațcan, a fost bătut la Moscova, de către trei indivizi, pe care i-ar fi trimis fostul deputat. Ș. Gațcan afirmă că nu a comandat asasinarea cumnatului său. „Înregistrările făcute de el sunt trucate”, a precizat fostul deputat²⁴.

După cele întâmplate în primăvara anului 2020 și la 11 iunie 2020 fracțiunea PDM, care în legislatura anterioară și-a lărgit de două ori componența tocmai datorită fenomenului transhumanței politice, a propus adoptarea unei *Declarații cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupere politică*. Aceasta s-a întâmplat după ce PDM a pierdut jumătate din deputații cu care a ajuns în Parlament. Inițiativa democraților a fost susținută aproape în unanimitate, inclusiv de deputații care au migrat de-a lungul timpului dintr-o formațiune în alta. În textul documentului se menționa că traseismul politic nu doar lovește direct în temeiurile etice și morale ale societății, ci și viciază până la desfigurare sistemul politic și procesele politice din țară.

În Declarația Parlamentului RM cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupere politică²⁵ era scris că deputații în Parlamentul RM condamnă cu vehemență acțiunile de traseism politic în forul legiuitor al țării din întreaga perioadă a parlamentarismului RM, că condamnă atât pe cei care s-au lăsat convinși, cât și pe cei care i-au acceptat. După ei, aceste acțiuni, întemeiate pe acte de corupție, generează și amplifică fenomenul depravării politice. Astfel, voința suverană a poporului, exprimată în alegeri, este denaturată brutal, iar gestionarea din afara țării a migrației politice bazate pe corupție reprezintă o amenințare reală la siguranța națională. În acest document se accentuează că coruperea politică a deputaților urmărește scopul de a schimba artificial raportul de forțe în Parlament și de a instaura o guvernare subordonată intereselor înguste de grup, fenomen la care am mai asistat în istoria noastră recentă și care, prin caracterul său, reprezintă o amenințare pentru instituțiile fundamentale ale statului. Prin acțiunile de corupere a deputaților și prin încurajarea traseismului politic se lovește direct în reprezentarea proporțională a opțiunilor politice împărțite de alegătorii care au participat la alegerile parlamentare. Voința oamenilor este călcată în picioare,

²⁴<https://www.jurnal.md/ro/news/8c4ee3d7c3c658ce/investigatie-stefan-gatcan-acuzat-de-cumnatul-sau-ca-i-ar-fi-comandat-asasinarea-totul-ar-fi-pornit-de-la-o-punga-cu-bani.html> 01.04.2022. Accesat la 5 ianuarie 2023.

²⁵ Hotărârea Nr 84 din 11-06.2020 pentru adoptarea Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupție politică. În: Monitorul Oficial Nr. 153-158 art. 290. Publicat la 26.06.2020.

iar năzuințele lor sunt tranzacționate fără nicio jenă, iar acțiunile de corupere politică trebuie privite și ca o încercare de uzurpare a puterii prin încropirea forțată și monetizată a unor noi grupuri de influență în Parlament, cu pretenția de reprezentanți ai alegătorilor, pe care tocmai i-au trădat. Prin urmare, deputații în Parlament, au dezavuat practicile parlamentarilor care au recurs la comercializarea mandatului primit din partea cetățenilor de a lucra nu în beneficiul propriu, ci în folosul oamenilor. În document se atrăgea atenția că traseismul politic nu doar lovește direct în temeiurile etice și morale ale societății, ci și viciază până la desfigurare sistemul politic și procesele politice din țară. Condamnând corupția în sine, mai ales cea politică, și disociindu-ne de acest fenomen, deputații au declarat cu toată responsabilitatea că niciodată nu vom vota un guvern împreună cu transfugii politici. La finalul Declarației se sublinia că Parlamentul este chemat, prin Constituție și prin legile țării, să exprime voința cetățenilor și să contracareze orice încercare de a substitui această voință suverană cu interesele înguste ale unor grupuri obscure.

În opinia noastră, aceasta este o declarație foarte bună, plină de conținut în care sunt dezvăluite cauzele și consecințele acestui fenomen numit de noi transmigrație politică, care este foarte periculos pentru țara noastră, inclusiv degradarea morală a corpului legislativ, care are consecințe nefaste asupra moralității sociale.

Cu toate că Declarația în cauză, a fost votată în unanimitate de deputați, totuși ea nu a produs efecte practice de descurajare a migrației politice ulterioare, pentru că nu a fost urmată și de alte acțiuni sau inițiative concrete care să fie adoptate în Parlament pentru a descuraja astfel de comportamente. Evenimentele ulterioare, care s-au produs în Parlamentul RM confirmă această concluzie.

Unul din ultimii transhumanști dintre deputații Parlamentului RM a fost Gaic Vardanean, care a confirmat în cadrul ședinței Parlamentului din 15 decembrie 2022 că a părăsit fracțiunea PSRM și va activa în Parlament ca „deputat independent”. El a declarat că: „Într-adevăr, ieri a avut loc ședința fracțiunii BCS, unde a depus cererea de a ieși din fracțiune. Cererea a fost aprobată și a declarat că va activa în Parlament ca deputat independent și a ținut să le mulțumească colegilor deputați din bloc pentru susținerea demersului său.

La 14 decembrie, PSRM a anunțat că G. Vartanean a părăsit fracțiunea, dar, totodată, reprezentanții PSRM au declarat că mizează „pe bunul simț al

lui G. Vartanean, care trebuie să-și depună mandatul de deputat și să respecte voința alegătorilor, or acest mandat aparține PSRM”. În opinia PSRM „decizia lui G. Vartanean nu reprezintă o surpriză pentru echipa PSRM, pentru că ei au știut întotdeauna că el este omul apropiat lui Ion Ceban și că plecarea lui era un fapt iminent. PSRM, i-a dorim succes în continuare, cu precizarea de rigoare că partidul mereu a condamnat traseismul politic²⁶.

G. Vartanean nu a comentat declarațiile reprezentanților PSRM precum că acesta s-ar fi alăturat echipei lui I. Ceban, actualul primarul general al capitalei, care în vara anului 2022 a anunțat că-și lansează PMAN.

Se vede că nu întâmplător, la 13 decembrie, cu o zi înainte de anunțul PSRM, deputatul G. Vartanean a participat, alături de socialiștii Olga Cebotari și Maxim Lebedinski, primarul I. Ceban, fostul prim-ministru al țării I. Chicu, foștii deputați comuniști Marc Tkaciuk și Iurie Muntean, la o nouă ședință de lucru a platformei „Agenda comună”, lansată la 11 octombrie 2022 de mai multe forțe de opoziție din RM.

Totodată, în legătură cu părăsirea fracțiunii PSRM a lui G. Vartanean socialiștii au anunțat că intenționează să obțină instituirea „mandatelor imperative pentru deputați”, pentru a pune capăt procesului de „traseism politic” în cadrul legislativului. Potrivit agenției Infotag, acest lucru a fost anunțat în ședința Consiliului republican al PSRM.

În acest sens, ne raliem opiniei expuse de Asociația Promo-Lex, conform căreia, „inițiativa de a modifica Constituția și de a include prevederea potrivit căreia refuzul de a fi membru, precum și schimbarea calității de membru a fracțiunii parlamentare ar atrage după sine încetarea calității de deputat, aparent nu urmărește încuviințarea mandatului imperativ. Inițiativa dată vine totuși în contradicție cu principiul că un ales al poporului reprezintă întotdeauna interesele întregului popor, nu doar cele ale partidului pe ale cărui liste a fost ales. Mai mult decât atât, în virtutea mandatului reprezentativ, deputatul, odată intrat în exercițiul mandatului, nu mai are obligația legală de a-și susține partidul sau deciziile fracțiunii sale în cadrul forului legislativ”²⁷. Dacă analizăm aplicarea unui

²⁶ Gaik Vartanean confirmă că a părăsit fracțiunea PSRM: „Declar că voi activa în Parlament ca deputat independent”. Disponibil pe: <https://www.zdg.md/importante/gaik-vartanean-confirmarea-a-parasit-fracțiunea-psrm-declar-ca-voi-activa-in-parlament-ca-deputat-independent/> Accesat la 17 decembrie 2022.

²⁷ A se vedea: <https://promolex.md/> 14 aprilie 2023. Accesat la 17 aprilie 2023.

astfel de mandat în general, trebuie să menționăm că el este extrem de rar aplicat, în diferite state, deoarece presupune o dependență totală a parlamentarului față de partid sau alegătorii săi.

Este evident că, PSRM a dezaprobat noul val de „dezertori politici” care și-au anunțat trecerea la partidul PMAN creat de primarul Chișinăului, I. Ceban. Din acest motiv, Consiliul republican al PSRM „a condamnat trădarea și traseismul politic”, excluzând din partid șase persoane: G. Vartanean, Grigore Bejenaru, Ludmila Polodiuc, Eugenia Ceban, Dumitru Mitiglo, Oleg Șerepitco. Astfel, PSRM s-a trezit cu un deputat mai puțin în parlament, iar fracțiunea socialiștilor din Consiliul Municipal s-a redus de la 21 la 17 consilieri.

În aceste condiții „nefastе” pentru socialiști, Vlad Batrîncea, vicepreședintele Parlamentului și secretar executiv al PSRM, a menționat la sfârșitul lui decembrie 2022, că deputații PSRM vor înregistra în Parlament un proiect de lege care prevede „interzicerea traseismului politic”²⁸.

Un alt transfug din PSRM a devenit Alexandr Nesterovschi, care la 15 martie 2023 a anunțat că se retrage din fracțiunea BCS declarând că în Parlament va fi deputat neafiliat, dar, în același timp, s-a alăturat Mișcării Pentru Popor, unde Partidul Șor este principala structură, adică *de facto* a aderat la fracțiunea Partidului Șor din Parlamentul RM.

Trebuie să menționăm faptul, că A. Nesterovschi este un transfug politic cu experiență deoarece pe parcursul de mai bine de un deceniu începând cu luna noiembrie 2011, a părăsit PCRM împreună cu alți 50 de membri ai partidului și jumătate din membrii organizației comsomoliste declarând; „Vrem să construim un partid fără păpușari”. În 2013, el a fost consilier în Consiliul Municipal Bălți, funcție deținută până în 2014, când a fost ales deputat din partea socialiștilor, făcând donații generoase pentru această formațiune între 1500 și 82450 de lei. A. Nesterovschi a mai fost candidat al PSRM la funcția de primar al municipiului Bălți în 2019. La alegerile parlamentare din februarie 2019, a candidat la funcția de deputat în Circumscripția uninominală nr. 10, Bălți, unde a ieșit învingător, acumulând 33,53% din sufragii.

La începutul anului 2020, A. Nesterovschi a ajuns în vizorul ANI, pentru că pe durata celor două mandate de parlamentar, socialistul nu a renunțat la calitatea

²⁸ A se vedea: <https://www.zdg.md/stiri/politic/socialistii-sustin-ca-sunt-impotriva-traseismului-politic-reactia-psrm-dupa-ce-deputatul-alexandr-nesterovschi-a-anuntat-despre-retragerea-din-fractiune/> accesat la 26 decembrie 2022.

sa de administrator la firma Fama Glamosa. Inspectorii de integritate au stabilit că A. Nesterovschi a continuat să exercite atribuțiile de administrator, și-a pus semnătura pe mai multe facturi fiscale și alte documente interne din cadrul firmei, asigurând în acest mod funcționalitatea acestora.

În 2021, A. Nesterovschi a fost candidatul BCS pentru turul doi al alegerilor locale de la Bălți, dar a abandonat cursa după sancțiunile aplicate contracandidatei M. Tauber.

La 15 februarie 2022, CC a validat mandatul de deputat al lui A. Nesterovschi. Acesta a revenit în Parlament pe listele BCS după ce colega sa Svetlana Căpățină a decedat în urma complicațiilor provocate de Covid-19.

Ca răspuns la acest act de trădare din partea lui A. Nesterovschi, deputații PSRM au făcut o declarație la 16 martie 2023 „împotriva traseismului politic, împotriva presiunii și coruperii deputaților” din Parlamentul RM.

După zece zile, la 25 martie 2023, un alt legislator, deputata PSRM Irina Lozovan și-a anunțat plecarea din fracțiunea parlamentară și din partid. Aceasta s-a alăturat Mișcării pentru Popor, adică fracțiunii Partidului Șor din legislativ, anunțând că partidul nu poate exista fără un lider. Prin urmare, fracțiunea parlamentară BCS a mai pierdut un deputat.

Între timp, după ce au întreprins o vizită la Moscova, în aprilie 2023, A. Nesterovschi și I. Lozovan, au declarat că colectează semnături pentru crearea unui nou partid care va avea ca chestiuni prioritate de a întoarce limbii ruse statutul de a doua limbă oficială de stat și aderarea la Uniunea Euroasiatică, care în opinia lui A. Nesterovschi „este o Uniune în care se regăsesc vechii noștri prieteni, cu care am conlucrat anterior – Rusia, Kazahstan, Belarus, Armenia, Kârgâzstan etc.”²⁹.

Prin urmare, ultimii dintre transfugii PSRM au dezvăluit, cu lux de amănunte, cine trag sforile în cazul unor migrații politice printre deputații „autohtoni” de stânga și a cui interese ei le apără în Parlamentul RM.

Ca întotdeauna V. Bîtrinca a declarat la 27 martie 2023 în cadrul unei conferințe de presă cu ocazia trădărilor din cadrul PSRM care avuseseră loc în martie curent, că partidul inițiază procedura legislativă de modificare a Constituției RM prin introducerea unei prevederi ce ar interzice traseismul politic în Parlamentul RM: „Această inițiativă prevede că deputații aleși pe listele de partid nu pot părăsi fracțiunea parlamentară și participa la jocuri politice. Odată cu refuzul de a fi

²⁹https://www.ipn.md/ro/deputatii-nesterovschi-si-lozovan-colecteaza-semnaturi-pentru-crearea-unui-7965_1096390.html Accesat la 27 martie 2023.

membru al fracțiunii – încetează și calitatea de deputat. Oamenii votează pentru partide politice, pentru echipe, pentru platforme și nu pentru deputați aparte”³⁰. Totodată, el s-a anunțat că în aceste condiții, în viitorul Parlament, PSRM va veni cu o inițiativă cu privire la mandatul imperativ: un deputat ales pe lista unui anumit partid este responsabil față de alegătorul său și nu are dreptul să părăsească rândurile fracțiunii”, se spune în declarația Consiliului republican al formațiunii.

În această ordine de idei, trebuie să remarcăm că aprobarea mandatului imperativ nu constituie o soluție pentru că limitează în mod extraordinar funcția legislativă, fiind incompatibil cu democrația și, toodată, anulează independența deputaților, libertatea lor în exercitarea mandatului și misiunea de a fi în slujba poporului, dar nu a reprezenta interese particulare.

Anterior, diverși deputați și partide au făcut în mod repetat propuneri similare. Cu toate acestea, instituirea unui mandat imperativ este în contradicție atât cu Constituția RM, cât și cu practicile Consiliului Europei, potrivit cărora „un deputat este în slujba poporului”, dar nu este obligat să împărtășească poziția partidului³¹.

La 5 aprilie 2023, președintele RM, M. Sandu a comentat recenta plecare a deputaților A. Nesterovschi și I. Lozovan din PSRM și decizia lor de a adera la Mișcarea pentru Popor, care include reprezentanții Partidului Șor. Seful statului a condamnat turismul politic: „Pentru mine, aceasta nu este democrație, seamănă mai degrabă cu corupția, a spus ea. Am văzut asta deja în istoria Moldovei, Se întâmplă ca cineva să-și schimbe părerile politice, dar în acest caz, seamănă mai degrabă cu corupția”³².

Fenomenul transhumanței politice, în viziunea comentatorului politic Ion Tăbârță ne denotă lipsa unei culturi politice: „O altă explicație ar fi pur și simplu oportunistul multor dintre cei care aderă la un partid politic, or, una este convingerea ideologica și cu totul altceva ar fi când un anumit membru este prin anumite mijloace ademenit, presat, să adere la un proiect politic sau altul. De multe ori, dacă vorbim de oportunist politic, reprezentanții din teritoriu aderă din anumite scopuri practice la un anumit proiect politic. Ne aducem aminte de același PCRМ cu câțiva ani în urmă. Își făceau niște jurăminte frățești

³⁰ <https://socialistii.md/>. Accesat la 28 martie 2023.

³¹ <http://www.infotag.md/politics-ro/303816/> 23.12.2022. Accesat la 26 decembrie 2022.

³² <https://newsmaker.md/rus/novosti/sandu-ob-uhode-dvuh-deputatov-iz-psrm-eto-ne-demokratiya-bolshe-pohozhe-na-korrupsiyu/> Accesat la 6 aprilie 2023.

în cadrul partidului ca ulterior să vedem ce s-a întâmplat în urma plecării unor membri importanți din acest partid. Vorbim despre o anumită cultură politico-democratică care la noi trebuie încă să se acumuleze³³. Totodată, el este de părere că partidele politice își fac un mare deserviciu adăpostind transfugi din formațiuni rivale și asta pentru că adună persoane cu reputație îndoielnică și cu probleme de integritate, încuviințând și încurajând trădarea politică.

Unii specialiști în domeniu sunt mai optimiști, pe motiv că exprimă opinia conform căreia așa-numitul traseism politic trebuie, în principiu, privit ca o evoluție, ce nu înseamnă că se civește să fie neapărat încurajat. Ei consideră că acest fenomen social nu înseamnă că nu trebuie să ne întrebăm ce a stat la baza deciziilor unor politicieni, or, de multe ori, este vorba de interese personale și pecuniare. Totuși, trebuie să înțelegem că indiferent de partidele care vor veni la guvernare, de așa-numita schimbare a clasei politice, acest fenomen va continua să existe. Chiar dacă parlamentul va adopta în fiecare lună câte o declarație de condamnare a traseismului politic.

În opinia noastră, transhumanța politică trebuie să fie contracarată în RM la nivel legislativ, pentru că transfugii sunt în stare să denatureze votul oamenilor, ce posedă puterea și forța să schimbe lucrurile spre bine în țară când își dau votul chiar o dată la 4 ani

Un lucru este cert, în urma alegerilor parlamentare din 11 iulie 2021, transfugii Ivanov, Sîrbu, Nichiforciuc, Andronachi, Candu și medicul-deputat Gațcan etc. nu au mai prins un loc în actualul Parlament al RM din cauza acțiunilor și faptelor comise pe perioada activității lor politice. Astfel, alegătorii i-au taxat pentru amoralismul lor, pentru mișmașurile și actele de corupție politică de care au dat dovadă în cadrul activității legislative în Parlamentul RM.

Trebuie să menționăm că în RM au existat diferite încercări de a interzice prin lege traseismul politic (spre exemplu, inițiativa Bașcanului Găgăuziei din anul 2013; cea a PCR din 2016 și cea a PAS cu privire la aleșii locali în 2017), care au eșuat însă, inclusiv pentru că veneau în contrasens cu prevederile Constituției privind nulitatea mandatului imperativ și irevocabilitatea mandatului reprezentativ.

În această ordine de idei, *Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei* a aprobat, în 2015, o Rezoluție în care a formulat mai multe recomandări

³³ <https://moldova.europalibera.org/a/28239262.html> 17.01.2017. Accesat la 27 decembrie 2017.

parlamentelor naționale în privința migrațiilor politice din parlamentele naționale:

- să analizeze în profunzime problema schimbării apartenenței politice a deputaților pentru a stabili dacă ar trebui sau nu să se ia măsuri de limitare a migrației politice (ex. interzicerea, fie și temporară, a trecerii la un alt grup parlamentar; impunerea de a ocupa un loc de deputat neafiliat/independent sau prin privarea acestora de anumite drepturi de participare și de reprezentare);
- să includă, în caz de necesitate, în regulamentele interne dispoziții care să prevadă sau să interzică schimbarea apartenenței politice, cerințele și consecințele schimbării/suspendării, expulzării sau părăsirii grupurilor lor politice de către deputați;
- să țină cont de schimbările de afiliere politică în componența organelor parlamentare și a președinților acestora, pe durata legislaturii și să stabilească, după caz, reglementări privind consecințele pentru grupurile politice;
- să promoveze norme de conduită privind integritatea deputaților, astfel încât să prevină și să sancționeze anumite forme de corupție, cum ar fi cumpărarea sau vânzarea de voturi sau mituirea deputaților pentru a schimba grupurile;
- să întocmească o evidență a schimbărilor de afiliere ale deputaților lor, indicând în special motivele³⁴.

Totodată, în rezoluția în cauză, se spune, că dacă numărul deputaților care părăsesc fracțiunile va crește semnificativ, se recomandă Parlamentului să examineze posibilitatea includerii unor măsuri suplimentare de descurajare a acțiunilor de traseism, cum ar fi privarea de indemnizații, participarea în comisiile parlamentare sau reprezentarea în delegații internaționale.

Dacă analizăm activitatea Parlamentului RM din actuala legislatură în comparație cu cele trei legislaturi anterioare, putem constata că migrațiunile politice de la fracțiune parlamentară/partid nu pare a fi deocamdată o trăsătură definitorie. Până în aprilie curent, numai 3 deputați ai PSRM au anunțat că părăsesc atât fracțiunea BCS, cât și PSRM, devenind deputați independenți. G. Vartanean a aderat la PMAN al fostului său coleg de partid, I. Ceban, primar al municipiului Chișinău, iar A. Nesterovschi și I. Lozovan, care a fost și membră a Comitetului

³⁴ A se vedea: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/AssemblyList/AL-XML2HTML-EN.asp?lang=en&XmID=NationalDelegation-md>

executiv politic al PSRM, au aderat la o altă structură extra-parlamentară – Mișcarea Pentru Popor, creată inclusiv de Partidul Șor, adică, *de facto*, au aderat la fracțiunea acestui partid, cea mai mică din actualul legislativ.

Efectuând o comparație vizavi de situația la moment din Parlamentul RM de legislatura a XI-a, cu parlamentele anterioare, constatăm că în Parlamentul RM de Legislatura a X-a (2019-2021), 21 de deputați au migrat la alte partide sau au devenit neafiliați, în cel de Legislatura a IX-a (2014-2018), pe care l-am numit cel mai transhumanist din istoria țării noastre, au fost înregistrate 72 migrații ale 40 de deputați, iar în cel de Legislatura a VIII-a (2010-2014) au avut loc 24 migrații ale 23 de deputați³⁵.

3.2. Transfugul Ion Ceban și perspectivele lui politice

I. Ceban a devenit popular la protestele PCRM, formațiune care l-a promovat în carieră, începând din 2004, precum și la cele organizate ulterior de PSRM, formațiunea spre care a migrat în 2012, urmându-l pe I. Dodon. După ce a aderat la socialiști, I. Ceban a început să promoveze ortodoxismul rus și, ceea ce numește el, valorile tradiționale pledând împotriva semnării Acordului de Asociere cu UE, chiar dacă în perioada comunistă a fost șef al secretariatului Comisiei Naționale pentru Integrare Europeană din Guvernul RM (2008-2009)³⁶.

I. Ceban a câștigat turul II al scrutinului pentru funcția de primar al capitalei, la alegerile locale generale din octombrie 2019, fiind desemnat de socialiști. Dar, el a promis atunci că se retrage din PSRM și nu va face politică, fiind „primarul tuturor chișinăuienilor”. Însă, un an mai târziu, I. Ceban a anunțat că își ia concediu pe cont propriu pentru a-l sprijini pe I. Dodon în campania prezidențială din 2020.

În acest sens, neîncrederea față de schimbarea la față a fostului comunist și socialist I. Ceban e firească. De aceea, în mod inevitabil, apar un șir întreg de întrebări legitime pe care le pune analistul politic Nicolae Negru reieșind din faptul că după ce amenința ieri împreună cu tovarășii săi că va anula Acordul de asociere cu UE, răsucirea sa la 180 de grade necesită niște explicații: De ce crede azi ceea ce nu credea ieri? Vrea să ocupe locul lui D. Diacov, care s-a retras recent din politică? Cum și când a ajuns el la concluzia că RM trebuie să se integreze în

³⁵ Apud: <https://promolex.md/> 14 aprilie 2023. Accesat la 18 aprilie 2023.

³⁶ <https://moldova.europalibera.org/a/ion-ceban-se-lanseaz%C4%83-%C3%AEn-politic%C4%83-/32000603.html> Accesat la 27 decembrie 2022.

UE și nu în cea Eurasiatică, că rolul de punte între est și vest, pentru care pleda atât de înflăcărat liderul socialist I. Dodon, nu ne mai convine?³⁷.

I. Ceban a anunțat încă la 30 decembrie 2021, că lansează o mișcare de alternativă la actuala guvernare, dar a evitat să spună atunci dacă intenționează să-și înregistreze MAN ca partid politic. Totodată, în ianuarie 2022, fostul lider al PCR, I. Dodon, care a fost o perioadă președinte de onoare al partidului, iar în aprilie 2023 a revenit la cârma PSRM-lui, a respins categoric ideea implicării sale în mișcarea de opoziție lansată de primarul Chișinăului. I. Dodon spunea atunci că PMAN este proiectul personal al lui I. Ceban și nu a fost coordonat cu socialiștii. Ulterior, I. Ceban a explicat că a amânat lansarea proiectului politic pentru că a intervenit războiul din Ucraina învecinată și criza refugiaților.

Totuși, peste o perioadă de timp, primarul Chișinăului I. Ceban a lansat la 23 august 2022 PMAN, pentru a fi în opoziție cu actuala guvernare. Cu această ocazie fostul fruntaș socialist a declarat într-un briefing: „Suntem pentru dezvoltarea țării, pentru renaștere și modernizare, pentru independența și neutralitatea RM. Suntem pentru integrarea europeană începută mulți ani în urmă”.

În această ordine de idei, apare în mod legitim, încă o întrebare pusă de N. Negru: Crede oare I. Ceban că alegătorii săi nostalgici îl vor urma imediat, ca o turmă de oi, fără să-i ceară argumente, doar auzind că le spune „stop! întoarceți! de azi înainte mergem spre Europa!”? Și afirmațiile sale că în RM se vorbește româna, și „înfrățirile” Chișinăului cu diferite orașe de peste Prut vor fi considerate drept acțiuni nesincere, viclene, ale unui conjuncturist și traseist cu stagiou, dacă nu va clarifica motivele distanțării sale de românofobia socialist-comunistă de ieri³⁸.

Există afirmații că PMAN, lansat de I. Ceban, ar fi primit ajutor din partea consilierilor politici apropiați guvernului rus, se arată în comunicatul Departamentului Trezoreriei al SUA, care a anunțat miercuri, 26 octombrie 2022, mai multe sancțiuni împotriva unor persoane și entități care au acționat în RM în interesul Moscovei, dar, I. Ceban a calificat aceste informații ca fiind neadevărate. Potrivit autorităților americane, după eșecurile de a influența alegerile din RM din 2020 și 2021 și recunoscând pierderea sprijinului popular pentru vechea elită pro-rusă din Moldova, Kremlinul ar fi continuat să încerce să readucă un guvern pro-

³⁷ Negru, N. *Scheletele din dulapul lui Ion Ceban*. În: Timpul.md 23 decembrie 2022. Disponibil pe: <https://www.ziarulnational.md/nicolae-negru-scheletele-din-dulapul-lui-ion-ceban/> Accesat la 26 decembrie 2022.

³⁸ Idem.

rus la putere. Astfel, echipa condusă de Igor Gudilin, tehnolog politic rus și fost ofițer FSB, care a fost în RM pentru a-l consilia în alegeri pe fostul președinte I. Dodon și PSRM-ul, iar ulterior, „a oferit sprijin pentru un grup politic de opoziție – MAN”³⁹.

Trebuie să remarcăm faptul, că aceste eforturi de influență sunt strâns coordonate cu utilizarea resurselor energetice de către Moscova ca armă politică împotriva Guvernului RM. Printre eforturile sale de a submina Guvernul, echipa lui I. Gudilin a planificat să angajeze o echipă permanentă pentru a posta comentarii pe rețelele de socializare și transmisiuni online. I. Gudilin a lucrat cu un manager al Agenției de Cercetare pe Internet, sancționată de SUA, pentru a înființa această „fabrică de trolli”.

Comentând sancțiunile impuse de SUA, fosta prim-ministră Natalia Gavrilița a declarat că acesta este abia începutul. Șefa guvernului de atunci a sugerat, printre altele, că primarul I. Ceban ar fi beneficiat de ajutor financiar ilegal în timpul campaniilor electorale. În replică, I. Ceban a acuzat guvernarea de „informații mincinoase și calomnioase” în adresa sa și spus că va ataca în judecată „guvernarea și presa care distribuie mesaje false”.

Totodată, trebuie să avem în vedere că primarul I. Ceban, nu întâmplător, și-a anunț intenția de lansare a PMAN încă la 30 decembrie 2021, la distanță de aproximativ 5 luni după preluarea guvernării de către PAS. Ultimul se prezenta drept o alternativă oligarhiei ce capturase instituțiile statului. La rândul-i, proiectul primarului, I. Ceban, este zămislit drept o alternativă pentru PAS: „Toți așteaptă o alternativă care să-i unească pe toți, să construiască un viitor, să aibă grijă de oameni, în primul rând, de interesele lor, o alternativă a lucrului făcut, nu a vorbelor deșarte și a promisiunilor uitate, a show-urilor ieftine. Îmi pasă de ceea ce se întâmplă. Astăzi lansez MAN. Ideea îmi aparține, iar echipa îmi este alături”, declara I. Ceban. Reproșurile aduse guvernării PAS de către primarul I. Ceban au fost multiple și grave: „Cu ce ne-am ales noi, poporul, după o perioadă scurtă de timp? Majorarea prețurilor la gaz, combustibil, alimente, creșterea salariilor judecătorilor, deputaților, miniștrilor... teste expirate administrate populației, vaccinarea în câmp a cetățenilor, crearea de coridoare verzi în trafic, au majorat numărul de ministere și cheltuielile de administrare. Distrugerea economiei țării, dezvoltarea schemelor. Lista poate continua, iar supărarea oamenilor este una

³⁹ <https://moldova.europalibera.org/a/partidul-lui-ion-ceban-ar-fi-sus%C8%9Binut-de-moscova-potrivit-trezoreriei-sua-/32102718.html> Accesat la 28 decembrie 2022.

foarte mare”.

În mod normal, scena politică din RM e în schimbare continuă. Totuși, foarte rar au loc evenimente de rezonanță, cu impact major asupra vieții publice. La 23 august 2022, s-a produs un eveniment, care nu poate fi ignorat – primarul municipiului Chișinău, I. Ceban, a anunțat crearea PMAN. Anunțul a atras atenția publicului larg și pentru că, potrivit sondajelor de opinie, încrederea cetățenilor în primarul I. Ceban este în continuă creștere. Experiența arată că mai mulți edili ai capitalelor, la nivel global, dar și din RM, au reușit să lanseze proiecte politice de succes. Cazurile – Serafim Urechean și Dorin Chirtoacă, confirmă că în RM primăria capitalei este o trambulină excelentă pentru lansarea unor proiecte politice naționale. De aceea, nu este exclus că și proiectul anunțat de primarul I. Ceban să devină unul de succes, mai ales că este de alternativă proiectului guvernării, cum a fost și în cazurile menționate mai sus.

Așadar, PMAN este un partid politic lansat de primarul Chișinăului I. Ceban, ales în fruntea capitalei pe listele socialiștilor. În august 2022, când și-a anunțat partidul, I. Ceban spunea că această formațiune susține inclusiv integrarea europeană a RM, neutralitatea și că este în opoziție cu actuala guvernare.

În opinia lui Victor Pelin, proiectul PMAN este orientat preponderent împotriva guvernării PAS, respectiv, ar putea fi de mare utilitate pentru actuala opoziție parlamentară. Totuși, anunțata pledoarie în favoare integrării europene arată că liderii MAN înțeleg că viitorul RM alături de Rusia putinistă și agresivă nu este o perspectivă dorită pentru majoritatea cetățenilor. În astfel de circumstanțe, anunțarea pledoariei MAN în favoarea integrării europene este, oarecum, cu echivoc, de o manieră speculativă, utilizată adesea de PCRM – integrarea europeană înseamnă doar modernizarea europeană și nu aderarea la UE...”⁴⁰.

În aceeași ordine de idei, se pronunță E. Dubasova⁴¹, care scrie că primarul capitalei I. Ceban a declarat de nenumărate ori în ultimele șase luni că deciziile autorităților centrale ar putea avea consecințe fatale asupra situației din Chișinău. Ea a scos la iveală și a analizat fenomenul „poveștilor de groază” ale lui Ceban: Chișinăul va rămâne fără troleibuze din cauza tarifului prea mic; Chișinăul rămâne

⁴⁰https://www.ipn.md/ro/alternativa-europeana-a-primarului-ion-ceban-op-ed-de-7978_1091927.html
Accesat la 28 decembrie 2022.

⁴¹ Dubasova, E. *Cu ce ne-a speriat Ion Ceban? Și de ce funcționează astfel de „povești de groază”*. În: News Marker, 14 februarie 2023. Disponibil pe: <https://newsmaker.md/ro/cu-ce-ne-a-speriat-ion-ceban-si-de-ce-functioneaza-astfel-de-povesti-de-groaza/>

fără apă din cauza autorităților centrale; Chișinăul se va transforma în gunoiște din cauza autorităților centrale; Chișinăul rămâne fără troleibuze din cauza energiei electrice; Chișinăul rămâne fără transport public din cauza autorităților centrale. În opinia E. Dubasova „potrivit unei teorii, există câteva metode de comunicare în cazul unei crize de imagine politică. Ceban folosește trei: anticiparea, victimizarea (o faci pe victima) și nivelul polemicilor”⁴². Într-adevăr, pentru a nu fi puternic afectată imaginea lui, el a recurs la metoda victimizării, deoarece s-a transformat într-o victimă a situației, făcând acest lucru de fiecare dată când a intrat în polemici cu autoritățile centrale.

Cu partidul constituit recent, PMAN, I. Ceban încearcă să preia o parte consistentă din fostul electorat al PDM al lui V. Plahotniuc, un partid ce s-a „reinventat” la sfârșitul anului 2022 cu suportul PSD din România, scâmbându-și titlatura în Partidul Social Democrat European, respectiv părți din electoratul atras de liderul populist Renato Usatâi, ieșit și el de sub lumina reflectoarelor, dar care a anunțat recent că se reîntoarce în politica moldovenească împreună cu PN. Coincidență sau nu, PSD-ul românesc este numitorul comun atât în cazul PDM, denumit acum Partidul Social Democrat European, dar și în cazul partidului lui I. Ceban. Liderii PSD pozau recent la Chișinău cu reprezentanții ambelor partide”, se menționa într-un studiu recent efectuat⁴³.

I. Ceban caută cât mai mult suport în România sau alte state europene pentru a se pregăti de alegerile locale din 2023, cel mai probabil, și de cele parlamentare și prezidențiale. El exploatează intern orice finanțare primită, poză sau eveniment din România pentru a convinge un electorat indecis, care nu a fost convins sau este nemulțumit de PAS, de faptul că nu este de fapt un politician cu discurs pro-rus, ci este un moderat, care poate să nu antagonizeze nici una dintre tabere, dar care va menține linia pro-europeană a RM.

Așadar, actualmente, guvernarea PAS este contestată cu vehemență nu doar de opoziția parlamentară a BCS, ci și de primarul I. Ceban. Evident, detașarea ultimului de PSRM ne sugerează că PMAN ar reprezenta o alternativă și pentru BCS, încercând să atragă de partea sa o unui segment al electoratului dezamăgit. De bună seamă, I. Ceban are temeii să se distanțeze de foștii săi colegi din PSRM, care au pierdut în favoarea PAS alegerile prezidențiale din noiembrie 2020 și pe cele

⁴² Idem.

⁴³ A se vedea: <https://newsmaker.md/ro/ceban-incearca-sa-preia-electoratul-pdm-ului-lui-plahotniuc-studiu-publicat-de-centrul-roman-de-politici-europene/> Accesat la 23 decembrie 2022.

parlamentare din iulie 2021. Înfrângerile PSRM sunt puse pe seama ex-liderului formațiunii, I. Dodon, devenit un fel de simbol al corupției, care actualmente este cercetat penal pentru un șir de capete de acuzație – corupere pasivă, finanțare ilegală a PSRM, îmbogățire ilicită, trădare de patrie, la care s-a adăugat depășirea atribuțiilor de serviciu. Dar el a revenit *de facto*, după cum am remarcat anterior, în aprilie 2023 la cârma PSRM după vizita lui V. Bătrîncea la Moscova. Cu un astfel de bagaj, perspectivele PSRM rămân, oricum, incerte și sumbre.

Totodată, trebuie să remarcăm că calitatea PMAN de platformă informală se întvedea clar pe fundalul anunțului intenției Partidului Șor de a constitui un FSN. Acest demers a fost susținut ceva mai târziu și de liderul PSRM, I. Dodon: „Facem apel și către alte forțe de stânga să ne unim eforturile în fața unui pericol comun. Suntem gata să fim parte a acestui FNU și îi îndemnăm pe toți cetățenii cărora le pasă de soarta țării să ni se alăture”. Primarul I. Ceban ar fi putut răspunde pozitiv la îndemnul de unificare a forțelor de opoziție pe platformele amintite, dar nu a făcut acest lucru. Probabil, a înțeles că este riscant să se asocieze cu imaginile șifonate de scandalurile de corupție ale liderilor PSRM și Partidului Șor. În consecință, pe lângă FSN și FNU s-a strecurat și perspectiva MAN.

Totuși, proiectul primarului I. Ceban a fost pus pe pauză timp de o jumătate de an din cauza agresiunii rusești împotriva Ucrainei. Abia în luna mai 2022, când a devenit clar că blitzkrieg-ul rusesc în Ucraina a eșuat, protagonistul inițiativei MAN s-a văzut nevoit să menționeze următoarele: „În scurt timp vom reveni cu acest subiect. Avem foarte multe apeluri, foarte mulți oameni se adresează, inclusiv partide, dar vom deschide detaliile atunci când situația un pic se va ameliora la nivel regional”. Tot în mai 2022 s-au întâmplat și alte evenimente, care au confirmat utilitatea pauzei – a fost reținut, iar apoi ținut în arest la domiciliu liderul PSRM, I. Dodon. Ceva mai târziu, în iulie 2022, a fost reținut și plasat în arest un alt lider al Partidului Șor – M. Taiber, pentru fals în acte, legat de finanțarea ilegală a Partidului Șor. Deci, constituirea FSN sau a FUN pe platforma MAN și-a pierdut definitiv atractivitatea. În astfel de circumstanțe, primarul I. Ceban a decis că, totuși, este necesar să facă claritate în privința inițiativei sale. În acest sens, la 23 august 2022, el a declarat că MAN se constituie în calitate de partid politic cu următoarele obiective generalizate: dezvoltarea țării, pentru renaștere și modernizare, pentru independența și neutralitatea RM integrarea europeană, începută mulți ani în urmă; cel mult în 10 ani RM să ajungă la nivelul standardelor

țărilor din sud-estul Europei sau poate chiar peste nivelul acestor țări etc. Prin urmare, putem remarca că tezele de bază ale primarului I. Ceban sunt renașterea și modernizarea.

În viziunea lui V. Pelin, independența, neutralitatea, integrarea europeană etc., sunt specifice pentru așa-zisele partide centriste din RM, în special, pentru PDM. În acest context, este curios că primarul I. Ceban și-a actualizat obiectivele MAN la doar câteva zile după ce președintele de onoare al PDM, D. Diacov, și-a anunțat intenția de reconstituire și consolidare a centrismului politic moldovenesc. Astfel, am putea presupune că MAN dorește să se proiecteze în calitate de alternativă nu doar pentru guvernarea PAS și opoziția BCS, ci și pentru reanimarea centrismului politic al PDM. Ne vom convinge de acest lucru după ce vom consulta statutul și programul politic al MAN, la care încă se mai lucrează⁴⁴.

Prin urmare, confruntarea partidului de guvernământ PAS cu opoziția parlamentară a BCS și Partidului Șor are drept efect încercări de reanimare a așa-zisului centrism politic moldovenesc, caracteristic pentru așa-zisele partide balama. Trebuie să fie foarte clar – partidele politice din RM nu se înscriu în tipologiile tradiționale ale partidelor, cum ar fi poziționarea pe axa dreapta-stânga etc. De fapt, partidele politice moldovenești sunt *in corpore* social orientate, diferența dintre acestea constând în exploatarea clivajelor sociale legate de preferințele cetățenilor referitoare la integrarea regională a țării: pro-românească, europeană sau eurasiatică, pro-rusească. În astfel de circumstanțe, centrismul moldovenesc reprezintă căutarea unui compromis între polii axei menționate. Presupusele avantaje ale partidelor centriste este că acestea ar putea deveni eventual aliați de coaliție, atât pentru partidele pro-europene, cât și pentru cele eurasiatice, adică ar putea juca rolul balamalei – deschiderea perspectivelor de accedere la guvernare pentru unii potențial aliați și închiderea pentru alții.

Prin urmare, proiectul MAN este orientat preponderent împotriva guvernării PAS, respectiv, ar putea fi de mare utilitate pentru actuala opoziție parlamentară. Totuși, anunțata pledoarie în favoare integrării europene arată că liderii MAN înțeleg că viitorul RM alături de Rusia putinistă și agresivă nu este o perspectivă dorită pentru majoritatea cetățenilor. În astfel de circumstanțe, în opinia unor specialiști în domeniu, anunțarea pledoariei MAN în favoarea

⁴⁴ A se vedea: https://www.ipn.md/ro/alternativa-europeana-a-primarului-ion-ceban-op-ed-de-7978_1091927.html Accesat la 28 decembrie 2022.

integrării europene este, oarecum, cu echivoc, de o manieră speculativă, utilizată adesea de PCRМ – integrarea europeană înseamnă doar modernizarea europeană și nu aderarea la UE. Că s-ar putea să fie așa ne-o demonstrează și afirmațiile liderului PMAN. Acesta din urmă a evitat să vorbească despre perspectivele aderării RM la UE, mai ales, în contextul obținerii statutului de țară candidat. Primarul I. Ceban a preferat să declare că perspectiva RM este ca în 10 ani să atingă nivelul standardelor țărilor din sud-estul Europei sau poate chiar peste nivelul acestor țări. Centrismul PMAN se întrevește și atunci când primarul I. Ceban vorbește despre suportul acordat de primăria pe care o conduce refugiaților ucraineni, dar evită să condamne agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei. De fapt, primarul I. Ceban face exact ceea ce face și Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove, aflată sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei, adică adoptă o poziție comodă între opțiunile tranșante. Cu toate acestea, poziționarea respectivă, foarte vagă, poate fi utilă pentru atragerea de partea PMAN a unei părți a electoratului pro-european, dezamăgit, într-o anumită măsură, de PAS.

În principiu, proiectul PMAN poate fi unul de succes, dacă liderii acestuia vor reuși să fie convingători, deopotrivă, în criticile lor la adresa PAS-ului copleșit de efectele multiplelor crize și a BCS-ului pro-putinist. În acest context, este de remarcat că PSRM parcă s-ar cere să fie atacat de PMAN, după ce a insinuat că „politica fără principii se transformă într-o farsă fără sens”. Este adevărat ceea ce spun exponenții PSRM, numai că în RM nu există vreo formațiune politică care ar putea concura cu PSRM, alături de PCRМ, la capitolul piruete politice. Nicio formațiune din RM nu a schimbat de atâtea ori atitudinile și vectorul integrării regionale. Culmea e că PSRM timp de doar doi ani de zile a schimbat trei doctrine politice – socialismul democratic, conservatorismul și național-socialismul patriotic, și mai are obrăznicia să vorbească despre lipsa de principii ca generator de farse politice.

La 21 decembrie 2022 la Chișinău PMAN a desfășurat primul Congres, la care s-au întrunit 195 de delegați dintre cei circa 2000 de membri care au aderat la PMAN, A fost votat programul și statutul Partidului. Consiliul Național MAN are 47 de membri care au fost votați. În acest context, I. Ceban a declarat: „Colegii m-au înaintat în calitate de președinte al PMAN și propunerea a fost votată în unanimitate. Mulțumesc tuturor pentru încrederea acordată!”. Consiliul Național al PMAN se va întruni mai apoi pentru a vota și a alege Biroul partidului

și vicepreședinții. După spusele lui I. Ceban în prezent pregătim toate actele pentru înregistrarea oficială a partidului. Este o responsabilitate față de colegii mei de partid, deja, dar și o responsabilitate față de cetățeni și țară. De azi, avem angajamente clare care sunt descrise și în programul partidului. Doctrina PMAN, este social-democrată de tip european, iar noi ne propunem ca Europa să fie acasă, ca fiecare cetățean să simtă schimbările spre bine. Ne propunem ca integrarea europeană să devină idee națională. În cadrul programului politic este stipulat și ne-am angajat să propunem semnarea unui pact similar cu cel de la Snagov cu partidele care împărtășesc aceleași viziuni”, spunea I. Ceban.

Din echipă PMAN fac parte colegi de lucru din cadrul Primăriei Chișinău, cu care sune I Ceban „am demonstrat că putem dezvolta Chișinăul și sunt sigur că vom reuși și la nivel de țară, deoarece am ajuns în impas dacă îi mai lăsăm la guvernare pe cei actuali. Sunt unii colegi din fosta echipă cu care am continuat să lucrăm în această perioadă și la fel se regăsesc în partidul MAN. Pe unii colegi i-am invitat să facă parte din echipă, mulți s-au alăturat, împărtășind aceleași idei”⁴⁵.

Potrivit lui I. Ceban, principiul de bază care a stat, stă și va sta la constituirea PMAN este interesul statului și al cetățenilor în primul rând. „Oamenii care se regăsesc în partid și vor adera în continuare sunt specialiști, care își cunosc munca și care pot face față indiferent de situații de crize și risc. Nu ne dorim vedete, dar ne dorim oameni care știu să muncească și au demonstrat acest lucru. Avem un potențial enorm atât în țară, cât și pe plan extern, să devenim un pol atractiv de dezvoltare. Îmi doresc ca în 10 ani să resimțim fiecare dezvoltarea țării, iar acest timp trece foarte repede”, spune Ceban⁴⁶. În viziunea lui I. Ceban, PMAN va participa la alegerile locale și va avea lista de consilieri în Consiliul Municipal Chișinău. Totodată, la alegerile prezidențiale se preconizează a avea un candidat propriu și urmează să se decidă cine va fi acesta, nu neapărat va fi candidatura mea. Și la alegerile parlamentare MAN va participa. Vom extinde partidul treptat pe toată țara. În același timp, el a declarat ferm că este sigur că PMAN va fi parte a următoarelor guvernări atât la nivel local, cât și național.

Din păcate, campania intensă de promovare a lui I. Ceban în România ține, într-o oarecare măsură, de lipsa oricărei strategii coerente a Bucureștiului în raport cu Chișinăul. I. Ceban pozează cu politicieni de centru, chiar cu viziuni pro-

⁴⁵ <https://tribuna.md/2022/12/22/partidul-miscarea-alternativa-nationala-constituit-ion-ceban-vom-fi-parte-a-urmatoarelor-guvernari/> Accesat la 27 decembrie 2022.

⁴⁶ Idem.

europene, a avut adevărate tururi de forță în România, încercând să atragă finanțări și suport dinspre partidele și administrațiile românești. Trebuie să constatăm faptul că, deseori România a mizat ani la rând pe politicieni controversați la Chișinău, în special pe cei care au gravitat în jurul oligarhului fugar V. Plahotniuc. Desigur, RM este susținută, ceea ce este absolut firesc, dar, în același timp, unii lideri politici români își caută și alți „parteneri de dialog”, de preferat mai maleabili.

În această ordine de idei, e clar, că I. Ceban caută cât mai mult suport în România sau alte state europene pentru a se pregăti de alegerile locale din 2023 și, cel mai probabil, și de cele parlamentare și prezidențiale. El exploatează intern orice finanțare primită, poză sau eveniment din România pentru a convinge un electorat indecis, care nu a fost convins sau este nemulțumit de PAS, de faptul că nu este de fapt un politician cu discurs pro-rus, ci este un moderat, care poate să nu antagonizeze nici una dintre tabere, dar care va menține linia pro-europeană a RM.

I. Ceban a fost membru al PCRML și a trecut apoi în tabăra PSRM, menținând orientarea pro-rusă. S-a declarat apolitic după preluarea funcției de primar, dar după cum am menționat anterior, și-a luat „concediu” de la Primăria Chișinău pentru a-l susține pe I. Dodon, președintele PSRM, în timpul campaniei prezidențiale din 2020. Cu toate că I. Ceban a lansat, un așa-zis partid pro-european, care susține în teorie integrarea europeană a Chișinăului, dar și neutralitatea țării, Departamentul de stat al SUA a indicat însă că noul său partid ar fi finanțat de apropiați ai Kremlinului. Fiind un politician abil, care speră la o lungă carieră politică, având Primăria Chișinău ca o trambulină pentru alegerile parlamentare (cu ajutorul noului său vehicul electoral) și, de ce nu, prezidențiale, I. Ceban a devenit principalul critic al guvernării proeuropene. Preferat al televiziunilor pro-ruse și al celor încă controlate de fugarii celebri ai RM, I. Ceban lansează constant atacuri la adresa Maiei Sandu și guvernării de la Chișinău. În această ordine de idei, propriul site, [ionceban.md](https://www.ionceban.md), a devenit o adevărată agenție de presă, cu un mix de mesaje măgulitoare la adresa primarului și atacuri la adresa guvernării⁴⁷.

⁴⁷<https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2022/12/Raport-CRPE-2022-Aventurile-lui-Ion-Ceban-in-Romania-.pdf>. Accesat la 22 februarie 2023,

3.3. Campionii transumanței politice moldovenești

Printre campionii migrațiunii politice din legislativul moldovenesc pot fi „remarcate” următoarele *gogoase politice* - deputații V. Ivanov, S. Sîrbu, V. Vitiuc, E. Nichiforciuc și A. Agachi, care au schimbat cel puțin trei fracțiuni parlamentare în ultimii ani⁴⁸.

Am remarcat anterior că la sfârșitul anului 2015, **V. Ivanov**, împreună cu alți 13 colegi de partid, a părăsit fracțiunea PCRM, din care făcea parte. Ea a declarat că aceasta constituie „O decizie istorică, prin care oferim o șansă pentru salvarea RM. Noi ca membrii unei fracțiuni ce deține o cincime din numărul de deputați, am fost puși forțat să ne uităm tacit la ce se întâmplă în țară. Nu putem explica alegătorilor de ce nu întreprindem nimic atunci când țara se află în colaps economic”⁴⁹.

Între 2015 și 2017 V. Ivanov a fost deputată neafiliată, după care a aderat la PDM. În luna mai 2020, Ivanov a părăsit și fracțiunea PDM, iar ulterior „a fost adoptată” de Partidul Șor, din partea căruia a candidat în toamna lui 2020 la funcția de președinte a RM.

Trebuie să constatăm că de-a lungul anilor și odată cu migrarea de la un partid la altul, a crescut averea V. Ivanov. Dacă pentru 2015 deputata raporta un teren cu suprafața de cinci ari, o casă veche demolată și una nouă, în construcție, dar și un apartament cu suprafața de 73 de m² achiziționat în 1995, în patru ani ea aproape a finisat casa cu două niveluri. Una dintre fiicele parlamentarei, minoră la acel moment, era, în acte, proprietara terenului pe care soții Ivanov și-au ridicat casă de lux, dar și stăpâna vechiului imobil de pe acel teren, demolat între timp. Dar, tranzacțiile imobiliare ale V. Ivanov nu s-au oprit aici.

După părăsirea PCRM, V. Ivanov și-a lărgit spațiul locativ și, dacă analizăm declarațiile ei pe avere, în următorii ani i-au sporit și veniturile. Ea și-a cumpărat un apartament mai spațios, cu suprafața de 98 de m², într-un bloc nou de pe strada Tudor Strișcă din sectorul Botanica din mun. Chișinău. O anchetă a CIJM arăta că Ivanov ar fi achitat pentru noul apartament 445000 de lei. Toate achizițiile pe care le-a făcut parlamentara în patru ani nu i-au secăt însă bugetul. Din contra, dacă în 2015 ea raporta doar 100 de lei pe cardurile sale bancare, în declarația de avere

⁴⁸ A se vedea: Cozonac, C.; Colun, M. *Traseiștii: cine cumpără deputații în Republica Moldova*. 30/10/2020. Disponibil pe: <https://anticoruptie.md/ro/investigatii/integritate/traseistii-cine-cumpara-deputati-in-republica-moldova> Accesat la 29 decembrie 2022.

⁴⁹ A se vedea: Agora.md 21 decembrie 2015. Accesat la 10 ianuarie 2023.

și interese personale pentru 2019, la categoria active financiare e trecută suma de 430000 de lei.

Prin urmare, toate faptele și acțiunile acestei traseiste politice V. Ivanov au venit în disonanță flagrantă cu declarația făcută în momentul când a trădat PCRM, că chipurile prin această trădare ea nu s-a gândit numai la sine, la interese meschine de a se îmbogăți, ci de a-și continua cariera politică. Iarși putem să menționăm viciile acestei transhumante politice care a dat dovadă în activitatea sa de lăcomie, invidie și desfrânare, unele dintre cele șapte păcate capitale despre care ne spune religia creștină.

S. Sîrbu a intrat în Parlament în anul 2019, pe lista PCRM. Timp de 12 ani, el a fost un membru activ al formațiunii în cauză. A început să lucreze în Aparatul Președintelui Vl. Voronin, apoi șef al secției juridice în cadrul Aparatului Central al CC al PCRM, reprezentând formațiunea în CEC, în instanțele de judecată și la CC. În iulie 2013, S. Sîrbu a trecut la PDM, iar în decembrie 2014 a fost ales deputat în Parlamentul RM, secretar al fracțiunii PDM. În februarie 2020, alături de alți cinci colegi din PD, S. Sîrbu a părăsit formațiunea PDM și împreună au format o nouă fracțiune în Legislativ – Pro Moldova. La 23 octombrie 2020, deputatul a anunțat că pleacă și din grupul parlamentar Pro Moldova și rămâne neafiliat politic. Parlamentarul a menționat că a luat decizia atât din motive personale, cât și profesionale, fără a preciza care sunt acestea.

Ulterior S. Sîrbu a aderat la Partidul Șor, iar la 20 iulie 2021 conform deciziei președintelui Partidului Șor, Ilan Șor, fostul deputat al Platformei parlamentare „Pentru Moldova”, juristul S. Sîrbu a fost numit în funcția de vicepreședinte al Partidului Șor.

De-a lungul carierei politice, s-a îmbunătățit considerabil și situația materială a fostului deputat. În prima declarație de avere disponibilă, cea pentru 2010, plasată pe site-ul Parlamentului, alesul poporului nu raporta niciun imobil în proprietate.

Dacă până în anul în care a aderat la PDM, deputatul pare să fi dus un mod de viață mai modest, în 2013 lucrurile s-au schimbat. În declarațiile de avere ale deputatului încep să apară în fiecare an cadouri și donații de sute de mii de lei și zeci de mii de euro de la nuntă, cumătrie, zile de naștere.

Pe lângă decizia de a se despărți de PCRM și a adera la PDM, în același an parlamentarul a decis să se căsătorească. În declarația de avere pentru 2013 aceasta

a raportat donații și cadouri primite la nuntă în mărime de 130000 de lei, 15000 de dolari și 34000 de Euro. În următoarea declarație de avere, pentru 2014, el a raportat încă 394000 lei drept donații la zile de naștere și cumătrie. În declarația de avere a lui S. Sîrbu pentru 2015, apare un apartament de 194,7 m² evaluat la peste 800000 de lei, pe care deputatul susține că l-a primit drept donație. Potrivit datelor cadastrale, S. Sîrbu a primit apartamentul în dar de la fratele său, Vitalie Sîrbu, care a procurat imobilul de la un magistrat, la data de 20 februarie 2015, ca în mai puțin de două luni să-l doneze fratelui său. Presa a scris că fratele lui S. Sîrbu este fotograf. Donații generoase, în valoare de aproape 200000 de lei, deputatul a raportat și în 2018, iar în anul 2019 suma totală a donațiilor se cifra la 20 de mii de euro.

În 2021, lui S. Sîrbu i-ar fi fost donate cote părți de câte 50% din patru imobile, de 644 de metri pătrați, 499 de de metri pătrați, 38,2 metri pătrați și 70 de metri pătrați. Tot prin donație fostul deputat a primit 1/2 dintr-o casă de locuit de 100 de m² și două spații comerciale de 52,9 m² și 34,3 de m²⁵⁰. În 2021 S. Sîrbu a declarat două automobile – un autoturism BMW X5, care ar costa 875000 de lei, și un Renault Megane de 137000 de lei.

Fostul deputat PCRM, PDM, al Platformei Pentru Moldova, actualmente, vicepreședinte al Partidului Șor, S. Sîrbu, a fost reținut La 2 februarie 2022 în dosarul foștilor deputați PCRM care au părăsit formațiunea și au aderat al platforma social-democratică la invitația lui Vl. Plahotniuc. Ei sunt bănuți de îmbogățire ilicită.

Am constatat anterior că la 2 februarie 2022 dimineață, au mai fost reținuți în același dosar V. Ivanov, A. Reșetnicov, V. Vitiuc și A. Zagorodnâi, care sunt bănuți și că au negociat tranziția colegilor lor de la PCRM la PDM.

Procuratura Anticorupție a anunțat recent că a formulat învinuirea lui S. Sîrbu de corupere activă și că va trimite dosarul în judecată. Potrivit oamenilor legii, fostul parlamentar comunist și democrat, afiliat mai nou Partidului Șor, este învinuit că ar fi încercat în 2015 să mituiască un alt deputat, propunându-i să părăsească fracțiunea parlamentară din care făcea parte și să voteze proiecte de legi promovate de PDM. Valoarea mitei, spun surse din procuratură, varia între 100000 și 200000 de euro. Anterior, liderul PCRM V. Voronin a afirmat în spațiul

⁵⁰ Gulca, Il. *Fostul deputat Serghei Sîrbu a fost reținut în dosarul transfugilor*. Disponibil pe: <https://anticoruptie.md/ro/dosare-de-coruptie/fostul-deputat-serghei-sirbu-a-fost-retinut-in-dosarul-transfugilor> Accesat la 30 decembrie 2022.

public că S. Sîrbu a încercat să o corupă pe E. Bodnarenco, deputată comunistă, propunându-i suma de 300000 de euro. Ea a recunoscut public faptul că a primit mai multe oferte, în acest sens.

Dosarul a fost pornit în octombrie 2019, în baza denunțului unui alt deputat. Denunțatorul a declarat oamenilor legii că S. Sîrbu ar fi încercat să îl corupă pentru ca să părăsească formațiunea din care face parte. În mai 2020, Procuratura a anunțat că dosarul respectiv a fost clasat. Când a fost audiat în dosarul respectiv, S. Sîrbu a respins acuzațiile, dar a declarat că va coopera cu ancheta. „Chipurile i-aș fi promis bani, anumite favoruri, dar vreau să declar foarte responsabil că este o acuzație absolut falsă. Eu merg pe principiul prezumției nevinovăției, pe principiul încrederii organului de urmărire penală. Eu foarte tare cred că Procuratura vrea să afle adevărul”, a spus atunci S. Sîrbu.

Fostul deputat S. Sîrbu, aflat în arest la domiciliu, a fost eliberat sub control judiciar în urma unei decizii a Curții de Apel Chișinău din 23 iunie 2022. El este învinuit de corupere activă. „Curtea de Apel Chișinău i-a aplicat lui S. Sîrbu măsura preventivă sub formă de liberare provizorie sub control judiciar pe un termen de 60 de zile”, a declarat procurora responsabilă de comunicare cu presa a Procuraturii Generale.

V. Vitiuc s-a implicat în politică, făcând parte din PCRM. A fost deputat din anul 2005, de fiecare dată fiind ales pe lista PCRM. La alegerile parlamentare din 2009 și 2010, numele lui a figurat în lista candidaților cu probleme de integritate, făcută publică de ICPC. Potrivit buletinului „Cunoaște-ți candidatul” din noiembrie 2010, lansat de ICPC, în perioada 2004-2007, organizația teritorială Bălți a PCRM, condusă de V. Vitiuc, a folosit oficiile aflate în proprietate publică fără a achita plata de arendă. Totodată, potrivit aceleiași surse, V. Vitiuc a fost autorul și inițiatorul mai multor proiecte de lege sensibile la corupție, care, potrivit Centrului de Analiză și Prevenire a Corupției, contraveneau altor legi deja existente, erau împotriva intereselor publice și promovau privatizări dubioase.

V. Vitiuc a plecat din PCRM la sfârșitul anului 2015, împreună cu alți 13 deputați comuniști, care au declarat, la o conferință de presă, că nu mai vor „să facă jocurile” formațiunii care i-a adus în Parlament. Cei 14 deputați ieșiți din PCRM au format Platforma social-democratică „Pentru Moldova”. Ulterior a aderat la PDM, iar mai târziu, la fel ca și colega sa, Violeta Ivanov, în mai 2020, a părăsit fracțiunea PDM și a aderat la Partidul Șor.

Un alt campion al transhumanței politice moldovenești poate fi considerat **E. Nichiforciuc**. El a ajuns deputat în Parlament în anul 2014, după o tentativă eșuată la anticipatele din 2010, iar la alegerile anticipate din iulie 2021 acesta nu a mai ajuns în Parlament.

E. Nichiforciuc a fost vice-director al SA „Terconvit” în perioada mai 2014 – februarie 2015. Conform RISE Moldova, el este sau a fost asociat la următoarele companii: Kipper Trans SRL (50%), Liquid Petroleum Products SRL (50%), Max Ball SRL (40%), Petrol Agent Grup SRL (75%) și Trans Agent Grup SRL (50%). În 2017 a fost menționat în topul milionarilor (în lei moldovenești) din Parlamentul RM, regăsindu-se pe locul trei. Mai bine din jumătate din venituri au provenit din restituirea de către compania sa Trans Agent Grup SRL a unui împrumut de 1,73 mil. de lei și din plata unor dividende de peste 900.000 de lei. În 2010-2011 a fost membru al Partidului Moldova Unită, condus de Vladimir Țurcan, în cadrul căruia a candidat la funcția de deputat la alegerile anticipate din 2010. A plecat din partid în 2011, acuzându-l pe V. Țurcan de falsificarea documentelor de la Congresul Republican. Tot atunci a aderat la PDM. Din mai 2012, a fost secretar general adjunct al PDM. A participat la alegerile parlamentare din 2014 pe poziția nr. 21 în lista candidaților la funcția de deputat din partea PDM, obținând primul mandat de deputat. A fost reales ca deputat la alegerile din 2019 pe circumscripția nr. 8 din Florești.

Procurorii anticorupție anunțau la 21 iulie 2022, că un ex-deputatul E. Nichiforciuc a fost pus sub învinuire pentru acte de corupție. Potrivit surselor Ziarului de Gardă din cadrul organelor de drept, este vorba despre ex-deputatul transfug, ales pe listele PDM, E. Nichiforciuc, care este și un apropiat de-al fostului lider democrat V. Plahotniuc.

În același timp, procurorii precizau că, acțiunile de urmărire penală pe acest caz, sunt în curs de desfășurare, iar la apariția unor circumstanțe ei vom reveni cu informații actualizate. „Totodată, ținem să asigurăm că, investigațiile penale pe acest caz se efectuează în limitele legislației procesual penale, cu respectarea tuturor drepturilor și libertăților persoanei vizate, cu asigurarea principiului prezumției de nevinovăție, confidențialității urmăririi penale, respectării vieții private și a datelor cu caracter personal”, menționează acuzatorii .

Potrivit probelor administrate de către procurori, s-a constatat că, fostul deputat, în perioada lunilor mai–iulie a anului 2016, în timp ce se afla în incinta

sălii de ședință a Parlamentului RM, personal din numele PDM a promis unei deputate din Parlamentul RM, valută străină în sumă de la 350 000 euro, ceea ce constituie echivalentul sumei de 7 777 650 lei, pentru ca aceasta din urmă să părăsească Frațiunea PCRM din Parlament și în calitate sa de deputat să voteze proiectele de lege înaintate de PDM.

Un alt traseist politic de marcă a fost **A. Agache**, care începând cu 22 aprilie 2009 până în 2021 a ocupat funcția de deputat în Parlamentul RM, până în martie 2017 fiind membru al fracțiunii PLDM. După ce a renunțat la calitatea de membru al PLDM și a fost exclus din fracțiune, a activat ca deputat neafiliat, iar în iulie 2017 a aderat la fracțiunea parlamentară a PDM. Declarațiile de avere și interese ale lui A. Agache pentru anii 2009–2017 au fost depuse la organele abilitate în conformitate cu legislația în vigoare. Conform declarațiilor depuse de A. Agache, familia acestuia este posesoare a următoarelor bunuri imobile și mobile: 2 apartamente în mun. Chișinău, o casă de locuit și terenul aferent acesteia în s. Negurenii, raionul Telenești, deținută în 1/3 cotă parte, 17 terenuri agricole cu o suprafață totală de 6.35 ha, un teren intravilan în s. Goianul Nou, mun. Chișinău, un teren forestier arendat în s. Holercani, raionul Dubăsari și 2 automobile marca BMW X5 (unul din ele în comodat). În proprietatea integrală a familiei Agache se află și compania „Tehnodava” S.R.L.

Deputatul A. Agache care a părăsit PDM și a aderat la Grupul Pro Moldova ar fi primit suma de 1,2 mil. de dolari⁵¹. Informația a fost anunțată de ex-parlamentarul Grigore Petrenco, care a aflat-o din surse apropiate Grupului Pro Moldova⁵². Totodată, G. Petrenco susținea că, din această cauză, în Grupul Pro Moldova au apărut neînțelegeri pentru că alți deputați ar fi primit sume mai mici. „Ceilalți se simt nemulțumiți sau naivi pentru că au primit doar 3500000 și 500000. Cer dreptate și un onorariu mai mare. Altfel, pot să lipsească de la ședința Parlamentului, atunci când va fi nevoie de voturi”, a scris G. Petrenco.

Anterior, peste 160 de consilieri locali și raionali, primari și membri PDM au anunțat că aderă la Pro Moldova alături de mai mulți deputați, inclusiv aleși pe circumscripție, care au trecut în opoziție față de actuala guvernare pe care o declară antipopulară. Ultimii care au părăsit PDM au fost deputații Vasile Bâtcă și Ghenadie Verdeș.

⁵¹<https://stiri.md/article/ro/cati-bani-ar-fi-luat-deputatul-angel-agache-pentru-a-parasi-pdm> Accesat la 31 decembrie 2022.

⁵² Idem.

CAPITOLUL 4. TRASEISMUL POLITIC LA NIVEL LOCAL

4.1. Traseismul politic al primarilor în perioada 2011-2015

Situația ce s-a creat în anul 2017 în privința transfugilor la nivel local reieșind din rezultatele alegerilor din anul 2015 au fost actualizate de Ion Meleștean în conformitate cu informația disponibilă pe pagina web oficială a CEC, precum și informațiile de pe paginile web ale principalelor partide politice din RM. El a prezentat o informație exhaustivă privind rezultatele alegerilor locale, după apartenența politică a primarilor aleși în cadrul alegerilor locale din 2011 și 2015, precum și schimbările intervenite în perioada 2015-2017. Astfel, a fost estimată migrația politică în rândul primarilor unităților administrativ-teritoriale din RM, în perioada 2011-2017 și s-a încercat de a identifica cauzele acestuia¹.

Într-un *Table*² I. Meleștean a sintetizat și prezentat informația privind rezultatele alegerilor locale, conform apartenenței politice a primarilor aleși în cadrul alegerilor locale din 2011 și 2015, precum și schimbările ce s-au produs în perioada 2015-2017. Trebuie de menționat, că autorul indică pentru alegerile locale din anii 2011 și 2015 doar partidele politice care au câștigat alegerile în, cel puțin, 25 de primării. Este cert, că prin natura ei, lupta între partidele politice pentru primării constituie un proces continuu și se manifestă în 2 modalități: luptă directă - pe parcursul perioadei electorale în cadrul alegerilor locale organizate o dată la 4 ani și lupta indirectă - în perioada dintre alegeri. În cadrul acestei analize s-a identificat faptul că numărul cazurilor de migrație politică poate fi calculat mai ușor, atunci când primarii au fost realeși în cadrul a, cel puțin, 2 scrutine de alegeri locale consecutive. Totodată, autorul a identificat 3 tipuri de modificare a apartenenței politice a primarilor realeși: 1) când primarul a obținut victoria, fiind candidat independent, însă în alegerile următoare a aderat și a reprezentat un partid politic; 2) când primarul a obținut victoria, reprezentând un partid politic, însă în alegerile următoare a ales să candideze independent; 3) când primarul reales și-a schimbat apartenența politică pe parcursul mandatului, în perioada electorală sau după scrutinul local, fapt ce poate fi considerat o mostră de traseism politic veritabilă.

¹ Meleștean, I. *Traseismul politic al primarilor în Republica Moldova (2011-2017)*. În: Academia de Administrare Publică, *Administrarea Publică*, nr. 3, 2017, p. 154.

² A se vedea; Anexa 1.

În anul 2011, lupta directă pentru primării a fost dusă între reprezentanții a 4 partide politice mari, candidații independenți și alte partide mici, rezultatele fiind următoarele: PLDM a obținut 31,8% din totalul primăriilor; PDM – 24,5%; PCRМ – 22,6% și PL – 10,8%. Restul primarilor au fost aleși din rândul candidaților independenți (7,7%) și altor partide mici (2,6%). În anul 2015, în lupta pentru fotoliile de primar au intrat încă câteva partide politice: PSRM și BEPPEM. Rezultatele alegerilor locale din 2015 denotă o consolidare a pozițiilor PDM, care a obținut 32,7% din primării, o evoluție constantă a PLDM cu 31,5% din primării, dar și o descreștere drastică a numărului de primari dobândit de PCRМ, care a obținut 8,4% din primării și o descreștere anumită pentru PL, care a dobândit 5,6% din primării. PSRM a câștigat 5,5% din totalul primăriilor, PPPN - 4,9%, BEPPEM - 3%, candidații independenți - 7,7%, iar celelalte partide - 0,7% din primării. Conform rezultatelor alegerilor locale din 2015, în 504 din 898 primării (56%), fotoliile de primar au fost ocupate de aceleași persoane care au reperat victorie și în alegerile din 2011. Din cei 504 primari realeși în cadrul alegerilor locale din 2015, 101 și-au schimbat partidul politic ce i-a promovat în fotoliile de primar în anul 2011, 22 de primari din rândurile candidaților independenți au aderat la un partid politic, iar 16 primari, care au aparținut unui partid politic în 2011, au hotărât să nu aparțină unui partid politic în cadrul alegerilor din 2015, declarându-se independenți.

Conform datelor prezentate de I. Meleștean într-un alt *Tablel*³, din cei 101 primari care au practicat migrația politică până la scrutinul din 2015, 39 au aderat la PDM, 33 - la PLDM, 12 - la PSRM, 10 - la BEPPEM, 4 - la PN și câte un primar - la PL, PCRМ și alte formațiuni politice. În același timp, constatăm că PCRМ a fost partidul din care au plecat cei mai mulți primari – 43 la număr, fapt condiționat de diminuarea influenței PCRМ în perioada care a fost analizată. Din PL au plecat 36 de primari, urmat de PLDM cu 24 primari. Doar 4 primari au plecat de la PDM. În urma interviuării unor primari dintr-un raion, care, în perioada 2011-2015, au migrat de la un partid către altul, s-a constatat faptul că motivul principal ce i-a determinat să facă acest pas a fost managementul defectuos al resurselor umane în cadrul partidului din care făceau parte, conducătorii căruia nu puneau accentul pe meritele și talentele oamenilor din rândurile partidului. În opinia lor, aderarea la noul partid era motivată de existența unei organizații teritoriale puternice a

³ A se vedea: Anexa 2.

acestui partid în raion. Traseele detaliate ale primarilor ce au practicat migrațiunea politică la nivel local în această perioadă le puteți vedea în *Tabelul 2* al Anexei 2.

Referindu-se la alegerile locale și migrația politică de la un partid la altul după alegerile locale din 2011, liderul PCRМ V. Voronin, la sfârșitul anului 2012, pune accentele vizavi de aceste fenomene, într-un interviu în care declara: „Se cumpără pur și simplu, precum s-ar cumpăra orice lucru la piața. Eu nu înțeleg altceva. Iaca eu nu înțeleg categoric. De acum îmi pare că ar trebui să știu mai multe și să înțeleg mai multe, și după vârstă, și după experiență. Dar nu înțeleg, sincer, cu ce ocazie și din ce considerente ei cumpără un primar sau altul dintr-o localitate. Iată primarul din satul Danu, raionul Glodeni. Cu ce ocazie l-au cumpărat? Cu ce ocazie l-au cumpărat pe primarul din Anenii Noi? Vorbește toată lumea din Anenii Noi că ei i-au plătit 40 de mii de euro ca să treacă de partea lor”⁴.

4.2. Transhumața politică a primarilor în perioada 2015-2020

Analiza efectuată de I. Meleștean, ne permite de a concluziona, că cea mai mare pondere a primarilor care au practicat transhumața politică au deținut-o cei de la PLDM – 75%, urmați de cei din PCRМ și PSRM – câte 12% fiecare și de cei de la BEPPEM – 2%⁵. Totodată, reieșind din *Tabelul* preentat în *Anexa 3*, în perioada 2015-2017, dintre cei 69 de candidați independenți care au câștigat funcția de primar în alegerile locale din 2015, 16 sau 23% dintre ei au preferat să se afilieze unui partid politic, acesta fiind PDM⁶. Cele mai influențate raioane de fenomenul traseismului politic în rândul primarilor, în perioada 2015–2017, au fost: raionul Soroca și Dondușeni cu câte 11 primari transfugi, urmate de raionul Ungheni cu 10 primari și raioanele Florești și Orhei cu câte 8 primari traseiști. În raioanele Cahul, Călărași, Căușeni și Strășeni, în municipiile Bălți și Chișinău, precum și în UTA Găgăuzia, nu a fost înregistrat niciun primar ce și-a modificat partidul politic după alegerile locale din 2015. Restul raioanelor au fost afectate de migrația politică după cum urmează: în 9 raioane s-a constatat câte un caz de traseism politic, în 4 raioane - câte 2 cazuri, în 4 raioane - câte 3 cazuri, în 4 raioane - câte 4 cazuri și în 2 raioane - câte 5 cazuri.

Trebuie să menționăm faptul, că a existat o dependență directă între raioanele în care conducerea unității administrative reprezintă PDM și migrația

⁴ Alexe, D.; Barbaroșie, L. Op. cit.

⁵ Meleștean, I. *Traseismul politic al primarilor în Republica Moldova (2011-2017)*. Op. cit. – P. 155.

⁶ A se vedea: Anexa 3.

politică a primarilor. În anul 2017, 21 sau 70% din cele 32 de raioane erau conduse de președinți din cadrul PDM. În toate aceste raioane au avut loc, cel puțin, câte un caz de migrație politică. Analizând factorii ce au contribuit la intensificarea acestui fenomen, mai ales în rândurile primarilor PLDM, se poate de constatat, că principalul motiv a fost arestul liderului acestei formațiuni politice, V. Filat. În condițiile lipsei unui lider de formațiune, schimbării guvernului și raportului de forțe în Parlament, primarii PLDM s-au pomenit într-o situație de nedumerire și incertitudine. În alegerile locale din 2015, PDM și PLDM au fost principalii rivali de dreapta, lupta pentru primării fiind foarte dură. De aceea, alegerea opțiunii primarilor PLDM de a trece la „rivalul numărul 1” nu este una certă. Alegerea acestora putea fi influențată de mai mulți factori: nevoia de a nu fi singuri și de a face parte dintr-un partid mai puternic; de a fi „promovați” în cazul apariției unor fonduri disponibile sau concursuri de proiecte finanțate din bugetul de stat (cum a fost FNDR); de a „debloca” activitatea primăriei; de a fi de aceeași apartenență politică cu conducerea raionului; de a-și rezolva unele interese personale sau chiar de a scăpa de unele procese penale intentate real sau artificial împotriva acestora. Este evident, că cele din urmă motive erau mai dificil de urmărit și de analizat, însă favorizarea unor primării și raioane în funcție de „culoarea politică”, în cadrul concursurilor naționale de proiecte de importanță națională, finanțate din bugetul de stat, poate fi demonstrată prin analiza concursurilor de proiecte și cei ce au obținut victorie în cadrul lor, care s-au derulat în acea perioadă de timp, fiind finanțate din FNDR.

Este evident, că din cauza unei fragmentări administrativ-teritoriale excesive și a unei baze fiscale slabe, puține primării își pot permite astăzi investiții capitale în infrastructură și în îmbunătățirea serviciilor publice. De aceea, concursurile de proiecte și finanțările din fondurile naționale reprezintă în acea perioadă o importantă oportunitate pentru primării și consiliile raionale de a implementa proiecte capitale. Unul dintre aceste fonduri era FNDR. În anul 2016, a fost organizat concursul de proiecte finanțate din FNDR pentru perioada 2017–2020. La data de 29 martie 2017, a fost aprobat Documentul unic de program pentru anii 2017-2020. În acest document au fost incluse 62 de proiecte de dezvoltare regională pentru perioada 2017-2020, dintre care 42 sau circa 70% au fost câștigate de către aplicanți (primării sau consilii raionale) din partea PDM, 9 sau 15% - de PLDM, iar restul, 11 proiecte, de către alte partide. Totodată, din cele

42 de proiecte câștigate de PDM, 5 au fost orientate spre primarii care au practicat migrația politică în perioada 2015-2017. Investigația efectuată ne dovedește faptul că, pe parcursul anilor 2011-2017, fenomenul transhumanței politice al primarilor a avut un ritm intens, pe motiv că în această perioadă s-au înregistrat 204 cazuri de traseism politic, 101 dintre care - în perioada 2011-2015 și 103 - după alegerile locale din 2015. Aceasta reprezenta 40% din cei 504 primari realeși în 2015. Aproximativ o jumătate (101 primari) din cei 204 primari migranți au fost de la PLDM. Suntem de acord cu I. Meleștean, că acest fenomen ar putea fi combătut prin două modalități: 1) prin modificarea cadrului legal în vigoare; și 2) prin implicarea cetățenilor. Modificarea cadrului ar fi cea mai eficientă metodă în combaterea traseismului politic. Principalele legi care ar trebui modificate sunt: *Legea nr. 768-XIV din 02.02.2000 privind statutul alesului local și Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală*. În acest sens, după cum am remarcat anterior, în martie 2017, PAS a prezentat un proiect de lege privind combaterea traseismului politic în rândul aleșilor locali. Proiectul însă a rămas la nivel de inițiativă. Este evident, că cea de-a doua modalitate de combatere a migrației politice, ce poate fi și cea mai eficientă, o constituie implicarea cetățenilor, care presupune cererea explicațiilor pertinente de ce aleșii locali, în care cetățenii și-au investit încrederea, au părăsit partidul politic care i-a promovat în funcția de primar.

Dacă analizăm rezultatele alegerilor locale în diverse raioane ale RM, apoi putem aduce exemple concrete ale transhumanței politice care s-a produs în raionul Ungheni. De la alegerile locale, care au avut loc în vara anului 2015, mulți dintre primarii din raionul Ungheni și-au schimbat apartenența politică.

Chiar dacă cei mai mulți edili și-au câștigat postul sau și l-au întărit fiind susținuți de PLDM, după alegeri unii primari s-au înregimentat în PDM. Anumiți edili au venit în post fiind de partea PCRM, ca după alegeri să se regăsească alături de PL, dar cei mai fermi pe poziții s-au dovedit a fi reprezentanții PDM, care s-au bucurat de stabilitate, ba chiar au crescut în mod numeric.

În primăvara anului 2017, în raionul Ungheni, 22 de primari erau cu PDM, însă inițial au fost 11, 7 cu PL, în comparație cu 6 în 2015, 3 cu PLDM, în comparație cu 13, unul cu PSRM. ACUM, PN, PPEM, iar PCRM nu avea niciun primar în raionul Ungheni⁷.

⁷<https://unghiul.com/turism-politic-primarii-opteaza-pentru-partidul-la-moda/28.04.2017>. Accesat la 3 ianuarie 2023.

Spre exemplu, Ana Dicusar, primar al satului Cetireni a câștigat patru mandate, fiind reprezentantul a patru partide diferite, fiind cel mai mare traseist/gogoșă politică din acest raion. În acest răstimp a fost susținută de PCRM, AMN, PLDM, ca în anul 2015 după ce a migrat la PDM a reușit din nou să obțină funcția de primar. Anterior alegerilor, A. Dicusar, alături de alți nouă colegi liberal-democrați, au anunțat că se alătură democraților. În opinia A. Dicusar hotărârea de a accede la alt partid a venit din necesitatea de a realiza proiectele promise în campania electorală, pe motiv că pe cetățeni nu îi interesează partidul din care faci parte, ci realizarea platformei electorale.

Din păcate, guvernarea se schimbă, dar la fel se schimbă de foarte multe ori și culoarea primarului. Un alt primar din Ungheni, ce este, de asemenea, un traseist de frunte, este Mihai Burlacu din comuna Zagarancea, care se află la al treilea mandat. La început a câștigat funcția de primar fiind promovat de PCRM, apoi, două mandate le-a câștigat alături de PLDM. După scandalurile apărute în cadrul PLDM, soldate cu arestarea și condamnarea liderului partidului V. Filat, acest primar a optat pentru afilierea la PDM. El și-a argumentat decizia prin aceea că este cu cei care știu și pot să îmbunătățească situația economică, infrastructura în orice comunitate. În viziunea lui, în 2018 se vor culege roadele actualei guvernări, la alegerile parlamentare. Totodată, M. Burlacu susținea că cât a fost la comuniști, în comună nu a venit niciun leu pentru investiții, dar cea mai înfloritoare perioadă a fost cu PLDM la guvernare. Totuși, dânsul admite că în caz că se schimbă culoarea guvernării, acesta ar putea accede la alt partid. După părerea lui M. Burlacu, pentru ca primarii să nu fie acuzați că ar fi traseiști, ei trebuie să nu fie membri de partid.

O decizie care poate fi catalogată ca fiind una extremă, a luat-o primarul din Unțești, Nicolae Sorotinschi, care a candidat la postul de primar în 2015 fiind susținut de PCRM, dar în 2017 era de partea PL. Acesta mărturisește că a migrat la liberali pentru că a sesizat în acest partid o alta conlucrare, dar și pentru susținerea de care deja a avut parte: „După alegeri comuniștii au uitat de mine. Am unele supărări pe ei, pentru că își promovează anumite interese. Dar primarul are nevoie de bani, de proiecte realizate pentru sat”. Chiar dacă făcea parte dintre ei, dânsul nu avea opinie bună despre migranții politici: „Când faci parte dintr-un grup, crești împreună cu restul membrilor. Nu e bine să umbli dintr-un partid în altul”⁸.

⁸ Idem.

În urma analizei efectuate, s-a constatat că doar trei primari PLDM-iști, din totalul de 13, câți au fost de la alegerile din 2015, nu și-au schimbat poziția - edilii din Chirileni, Iurie Stoica, Cornova, Stepan Roșca, și Negurenii Vechi, Ion Rabacu. Iurie Stoica, a declarat că deocamdată nu se gândește să își schimbe opțiunea politică, atâta timp cât PLDM, din care face parte, nu este desființat. Dânsul mărturisea că nu are nimic de reproșat foștilor colegi, care „sunt mai deștepți și s-au orientat după cum bate vântul”⁹. Cert e că din 2015 încoace, satul Chirileni nu prea a avut parte de susținere financiară. Chiar și așa dânsul zicea că nu are pretenții actualei guvernări: „Astfel voi fi motivat să suflec mânicile și să caut proiecte cu investiție străină”. Totuși, în raionul Ungheni există edili cu mai multe mandate care nu și-au schimbat partidul precum: Hârcești, Vasile Bodrug, Sinești, Iurie Țăruș (PL), Măcărești, Iacob Pântea, Pârlița, Ion Bejan, Teșcurenii, Gheorghe Colțișor (toți din PDM).

În opinia alegătorului simplu, deși conducătorii localităților afirmă că și-au schimbat partidul pentru bunăstarea cetățenilor, mulți dintre ei blamează decizia traseiștilor și afirmă că nu e corect să migrezi dintr-un partid în altul. Alegătorii sesizează că, în acest caz, nu poate fi vorba de verticalitate dacă azi ești cu stânga, iar mâine cu dreapta. Totodată, alegătorii susțin că în cazul acestui traseism primarii nu se gândesc la cetățeni, cu toate că ei i-au votat nu doar pentru persoană, dar și pentru partidul din care făceau parte.

Totodată, este evident faptul că, de multe ori, acești primari care trec de la un partid la altul au fost șantajabili, fiind ușor de manipulat. Mulți alegători cred că migrația primarilor de la un partid la altul reprezintă o modalitate de a atrage noi proiecte pentru localități pentru că dacă nu ești cu partidul de la guvernare, nu se mai repară drumurile, școlile sau nu sunt construite apeducte”.

Un exemplu elocvent a conflictelor dintre organizațiile teritoriale ale partidelor politice/aleșii locali desemnați de anumite partide îl constituie conflictul apărut la nivelul Organizației Teritoriale Orhei a PPDA, care întrunea la începutul anului 2017 600 de membri. Alături de alți trei colegi, Ion Levința, președintele organizației raionale Orhei a reproșat liderilor PPDA că ar avea reputație pătată și că ar reprezenta interesele oamenilor de afaceri Victor Țopa și Viorel Țopa, asumându-și rolul de inițiator al plecării din partid a grupului din care fac parte patru persoane. Ei au declarat că pleacă și că speră că îi vor susține mai mulți

⁹ Idem.

membri pe motiv că în partid este totalmente dictat, liderul partidului nu se socrate cu nimeni . Este evident, că liderii de la nivelul național al PPDA, spre exemplu, Chiril Moțpan, i-a învinuit pe transfugii că apelează la acuzații fanasmagorice, iar unii colegi de la Orhei, de cârdășie cu PDM lui Plahotniuc, pentru a obține anumite favoruri¹⁰.

Este evident că transhumanța politică atât la nivel parlamentar, cât și la nivel local reprezintă o amenințare pentru existența statului nostru, a moralității sociale și a statului de drept. Reieșind din aceasta, pentru a contracara fenomenul transhumanței politice la nivel local, PAS a propus în martie 2017 ca aleșii locali care părăsesc partidele ce le-au acordat sprijin pentru a ajunge în funcții publice și trec la o altă formațiune ar trebui să-și piardă mandatul. Aceasta este esența propunerii avansate de PAS care crede că astfel ar putea fi descurajată migrația dintr-un partid în altul, supranumit traseism. Este un „obicei” de care profita de altfel majoritatea parlamentară care s-a consolidat numeric odată cu integrarea în fracțiunea parlamentară a PD a grupului de 14 deputați care în urma cu un an părăsiseră PCRM. Reprezentanții formațiunii PAS își doreau interzicerea traseismului politic și în rândul deputaților, doar că spre deosebire de aleșii locali, parlamentarii, potrivit Constituției, nu își pot pierde mandatul înainte de termen. Prin urmare, propunerea viza exclusiv aleșii locali care erau, în acea perioadă, forțați să adere la PD. În opinia lui Igor Grosu, secretarul formațiunii PAS de atunci „aleșii poporului, fie naționali, adică parlamentarii, fie locali – consilieri sau primari aderă în masă la PDM. Dacă nu acceptă cu binișorul, atunci tot arsenalul de care dispune Plahotniuc, adică procuratură, poliție, justiție, alte instrumente mai puțin ortodoxe sunt puse în funcțiune pentru a obține aderarea traseistului sau traseiștilor la PDM¹¹.

Într-o investigație a *Ziarului de Gardă*, PDM deținea în aproape toate consiliile raionale majoritate de voturi. PDM a reușit să atragă după scrutinul local din 2015 peste 100 de primari independenți sau promovați de alte partide, în special pe cei cu identitatea politica PLDM. În consecință, au deținut aproape jumătate din numărul total de primari,

Anterior, mai multe formațiuni de opoziție au semnalat că aleșii lor locali ar fi ținta diferitor atacuri și tentative de corupere și că ar fi forțați să adere la

¹⁰ <https://moldova.europalibera.org/a/28239262.html> 17.01.2017.

¹¹ Idem.

alte formațiuni. Liderul formațiunii PN, Renato Usatîi, vorbea despre o amplă campanie de corupere a membrilor formațiunii sale, după ce 17 primari și consilieri au anunțat că pleacă din partid. Usatîi susținea că primarilor li s-ar propus să se declare independenți, iar în ajunul alegerilor parlamentare să adere fie la PDM, fie la PSRM. Primarul din Basarabeasca, Valentin Cimpoieș, a fost reținut pentru o presupusa lipsa de reacție la un caz penal ce i-ar fi fost comunicat. [Într-o luare de atitudine](#) față de acest caz, Congresul Autorităților Locale au semnalat că nu este singurul edil supus presiunii de la centru.

Obiceiul primarilor de a migra la alte formațiuni, în special la cele de la guvernare, a existat dintotdeauna, în opinia mai mulți analiști politici. Potrivit unor date, după alegerile locale din 2011 fiecare al șaselea primar a părăsit formațiunea care l-a promovat în funcție și a aderat la alta. Doar că, anterior ediliile nu erau forțați să treacă la un alt partid, ci o făceau mai curând din propria inițiativă în speranța de a obține mai multe fonduri de la centru în bugetul local, mai spun analiștii.

După părerea lor, fenomenul devinea și mai periculos în contextul intenției PDM de schimbare a sistemului electoral. Printre analiștii politici, dar și unii deputații din opoziția parlamentară, e foarte răspândită ideea că partidul dominant de la putere voia să își asigure o reprezentare locală dominantă atunci când sistemul uninominal va intra în funcțiune. Artileria grea din teritoriu le-ar fi putut ajuta să-și asigure cel puțin o majoritate simplă în viitorul legislativ, explică analiștii.

I. Tăbârță de la Institutul „Viitorul” crede că, în general, ar fi nevoie de mecanisme legale care să descurajeze traseismul politic. Propunerea avansată de PAS în acest sens i se pare însă insuficientă: „Această propunere este una care există în rândurile clasei politice moldovenești, dar printr-o astfel de inițiativă trebuie să fie clar prevăzute mecanismele de punere în practică și anume de a forma anumite filtre ca traseismul politic să nu fie un adevărat proces în masă, dar nici nu poți să-i interzici unei persoane oricare ar fi motivele – obiective, subiective, ideologice, pragmatic-raționale – să treacă de la un partid la altul. Ar trebui de gândit o modalitate prin care să fie stopat acest proces al traseismului politic, care denaturează foarte mult legitimitatea votului alegătorului. Acest fenomen se va menține probabil atât timp cât nu se va produce instituționalizarea

partidele politice”¹².

Din păcate, nici o formațiune parlamentară nu a răspuns apelului PAS de a prelua inițiativa și de a o înregistra ca proiect de lege în Parlament. Cea mai recentă inițiativă care viza interzicerea traseismului politic, doar că în rândul deputaților, cea propusă de PCRM în 2016, a fost respinsă de majoritatea parlamentară.

Au trecut circa 6 ani de la propunerea PAS, care anticipa migrația politică la nivel local făcută în martie 2017 conform căreia aleșii locali ce părăsesc partidele care le-au acordat sprijin pentru a ajunge în funcții publice și trec la o altă formațiune, ar trebui să-și piardă mandatul. În aceasta constă esența propunerii PAS care credea că astfel ar putea fi descurajată migrația dintr-un partid în altul, supranumit traseism. În această ordine de idei, trebuie să menționăm că propunerea în cauză este actuală până în prezent, dat fiind faptul că în martie 2023 10 primari socialiști s-au alăturat „Mișcării pentru popor”, creată de Partidul Șor, la o zi după ce deputatul A. Nesterovschi a anunțat că părăsește PSRM și fracțiunea BCR din Parlamentul RM ca să adere la aceeași mișcare, ce organia proteste antiguvernamentale în Chișinău și în alte localități ale țării. Anunțul a fost făcut de deputata Partidului Șor, M. Tauber, la 16 martie 2023. Potrivit ei, este vorba despre primarii unor sate din raioanele Soroca, Cantemir, Comrat, Căușeni, Drochia și Sângerei. „Mișcarea pentru popor” susține că primarii au decis să i se alătore pentru a cere autorităților să plătească facturile cetățenilor pentru lunile de iarnă, o revendicare relativ nouă a organizatorilor manifestațiilor antiguvernamentale¹³.

4.3. „Greva foamei”, resurse și presiuni administrative în consiliul municipal Bălți. Repercusiunile statului capturat în anul 2018¹⁴.

La 13 ianuarie 2018, primarul municipiului Bălți, R. Usatîi, a declarat pe rețelele de socializare că polițiștii au percheziționat firma deținută de președintele fracțiunii PN din Consiliul Municipal, Igor Basistîi, dar efectuat și măsuri operative de investigație la domiciliul mamei liderului local.

¹²<https://moldova.europalibera.org/a/pas-propune-combaterea-traseismului-politic/28395772.html> 28.03.2017. Accesat la 4 ianuarie 2023.

¹³ Idem.

¹⁴<https://moldova.europalibera.org/a/psrm-pierde-un-deputat-%C8%99i-10-primari-to%C8%9Bi-au-aderat-la-mi%C8%99carea-lui-%C8%99or-pentru-popor-/32321368.html>

În acest context, R. Usatîi a indicat clar că perchezițiile sunt în strânsă conexiune cu evenimentele din 18 ianuarie 2018, atunci când urma să aibă loc o ședință a Consiliului, la care trebuia să se inițieze procedura de lansare a referendumului local privind demisia primarului¹⁵.

Potrivit informațiilor primarului, în ajunul perchezițiilor, șeful adjunct al Inspectoratului General de Poliție Gheorghe Cavcaliuc a vizitat municipiul Bălți. „Cavcaliuc a dat comanda distrugerii consilierilor din PN prin orice mijloace, pentru ca ședința Consiliului Municipal să nu aibă loc. Și începeți cu cei care au cutare sau cutare afacere”. După R. Usatîi, astfel s-a desc o adevărată vânătoare pentru liderul fracțiunii din Consiliul Municipal Bălți, I. Basistîi făcând totul pentru a-l aresta”.

R. Usatîi a mai declarat că în aceeași zi consilierii locali au fost citați la CNA: „Toți au fost acuzați într-un dosar penal, și trebuie să se prezinte cu avocații lor pe 17 ianuarie la anchetatorul CNA, adică înainte de ședința Consiliului Municipal. Majoritatea consilierilor au refuzat să ia citația și să facă cunoștință cu conținutul acesteia”.

Primarul R. Usatîi a acuzat autoritățile țării și reprezentanții PDM de la guvernare de persecuție din motive politice: „Ei amenință primarii, sfidează aleșii locali, vor să distrugă PN înainte de alegerile parlamentare”. Totodată, a adăugat că vrea să vadă reacția la ceea ce se întâmplă a șefului Delegației UE, ambasadorii SUA și ai Federației Ruse în Moldova.

Liderul organizației PN din Bălți, consilierul municipal Nicolai Grigorișin, în aceeași zi, la postul de televiziune BTV, a declarat că perchezițiile au avut loc la o stație de desevire auto și în apartamentul mamei lui I. Basistîi. Potrivit lui N. Grigorișin, ei (CNA) îl căutau pentru „a-l reține timp de 72 de ore, apoi pentru 30 de zile”.

N. Grigorișin a calificat asemenea evenimente ca pe o încercare a autorităților centrale de a intimida consilierii locali și de a preveni un referendum la Bălți: „Jeri, polițiștii au fugit după consilierii noștri de la primărie, la locurile lor de muncă - au vrut să dea forțat citațiile pentru inițierea unui dosar penal: abuz de putere și delapidare în dimensiuni mari. I-au înmânat Dianei Dilion, au încercat să i-o înmâneze Renatei Grădinaru, au încercat să mi-l înmâneze când am avut

¹⁵ Paragraful dat este preluat cu respectarea drepturilor de autor. Sursa: [Через голодовку к референдуму. Хроника протестной недели в Бельцах | СІП - Новости Бельцы Молдова \(esp. md\)](#)

o recepție de cetățeni”. Ulterior, s-a raportat că anchetatorii o căutau pe Svetlana Oserbaieva (Urzanovskaia) și mai târziu pe Mihail Șvarț cu același scop.

Pe pagina web Omega s-a postat o copie a citației unuia dintre consilierii fracțiunii municipale PN. În citație era indicat expres că consilierul municipal trebuie să se prezinte pe 17 ianuarie 2018 la biroul teritorial nord al CNA pentru a fi recunoscut și audiat în calitate de bănuit. În citație se mai indica obiectul și subiectul urmăririi penale: „Utilizarea deliberată a funcției oficiale de către o persoană publică, care a cauzat prejudicii grave drepturilor și intereselor persoanelor fizice și juridice protejate de lege”.

Consilierul municipal R. Grădinaru a spus că i-a întrebat pe ofițerii CNA despre care cazul investigat, dar aceștia au refuzat să ofere informații, spunând că totul va fi lămurit în cadrul interogatoriului din 17 ianuarie. Consilierul, la rândul său, a refuzat să semneze orice documente privind înmânarea citației.

Consilierul N. Grugorișin a declarat în cadrul ședinței Consiliului Municipal că „toată această teroare a fost dezlănțuită de tovarășul Plahotniuc (președintele PDM. - „SP”) și alaiul său. Cuaza inițierii? Să se întoarcă Bălțiul la guvernarea precedentă – adică condus de Cancelaria de Stat și de cei, care stau în Parlament. Nu se pot liniști că mun. Bălți este cel mai transparent oraș, fără corupție, unde nu se ia mită. <...> Cea mai importantă sarcină (referință la exponenții PDM) este dezmembrarea Consiliului Municipal Bălți, astfel încât să aibă o majoritate (i.e. PDM), dar și să-și aleagă propriul viceprimar - la fel ca la Chișinău”. În continuare, a luat cuvântul consilierul municipal Elena Grițco, care a citit o declarație conform căreia, ca răspuns la „teroarea declanșată de susținătorii partidul de guvernare prin intermediul organelor de drept”, „persecuția aleșilor locali din PN și a membrilor familiilor acestora”, consilierii PN anunță greva foamei, începând cu ora 13.00, 15 ianuarie 2018. În același timp, ea a comunicat că „facem apel la corpul diplomatic, la structurile europene și internaționale, precum și la societatea civilă să-și exprime atitudinea față de situația fără precedent care s-a ivit la Bălți și este contrară tuturor normelor legale și principiilor democratice”. Greva foamei a fost declarată până vineri, 19 ianuarie, când era preconizată procedura de inițiere a referendumului în Consiliu. Documentul a fost semnat de toți consilierii prezenți la conferința de presă, cu excepția lui Vladimir Gula, care a menționat că nu va lua parte la greva foamei, din moment ce a rămas în afara politicii, dar își va sprijini colegii, în același timp.

Organele de drept nu au publicat nicio informație pe paginile lor oficiale cu privire la cazurile menționate. Ziarul local *SP* a depus o cerere de acces la informație la CNA prin care solicita furnizarea datelor cu privire la dosarele penale în care sunt implicați consilieri din PN.

Purtătorul de cuvânt al CNA, Angela Starinski, a confirmat că există un dosar penal în care sunt implicați mai mulți consilieri municipali din mun. Bălți, că ei erau așteptați să depună mărturie pe 17 ianuarie la Direcția Teritorială Nord a CNA. „Nu vă pot da detalii despre cazul penal până când nu depun mărturie pe 17 ianuarie”, a zis A. Starinschi. Purtătoarea de cuvânt a departamentului a mai spus că CNA a negat acuzațiile de natură politică ale cazului.

Ziarul local „*SP*” a încercat să obțină detaliile cazului, conform cărora au fost efectuate percheziții la firmă și la casa liderului PN, I. Basistii. Serviciul de presă al Procuraturii Generale a comunicat că de acest dosar se ocupă de Procuratura pentru Combaterea Crimelor Organizate și Cauze Speciale. Adjunctul șefului acestei structuri, Vitalie Busuioc, a zis că se află în ședință și va putea oferi informații mai târziu, iar ulterior, la apelurile repetate ale ziaristilor nu a mai răspuns.

În timpul desfășurării grevei foamei, consilierul municipal Tatiana Veselovskaia a renunțat la mandatul său de consilier. Membrii fracțiunii PN au declarat că dânsa a luat o astfel de decizie din cauza faptului că fiul ei a fost arestat. Potrivit acestora, consilierului i s-a cerut să părăsească fracțiunea, dar dânsa a decis să nu-și trădeze colegii și a depus mandatul.

Deja în plenul ședinței de vineri 19 ianuarie 2018 a Consiliului municipal, reprezentanții PN au raportat că consilierii Antoniu Lisnik și V. Gula au părăsit fracțiunea, însă nu au renunțat la mandatul lor de consilieri, iar consilierul PN N. Grigorișin i-a acuzat de trădare.

În perioada indicată, reprezentanții PN au semnalat și alte cazuri de presiuni asupra aleșilor locali și asupra rudelor și prietenilor acestora. Astfel, în ziua de 16 ianuarie au fost efectuate percheziții la părinții consilierului municipal Serghei Balan, care activau la piața de haine Baidukov, iar seara polițiștii au venit cu percheziții acasă la el.

În același context, potrivit lui N. Grigorișin, consilierul Elena Rîbak, care nu participa la greva foamei, deoarece era o mamă care alăpta, a fost scoasă direct de la cursurile de la liceul unde predă fiind adusă la Direcția Teritorială Nord a

CNA. Printre întrebările care i s-au pus figurau: „Câți bani ai cheltuit în Grecia în 2016?”, „De unde 300 de lei pe cardul tău?” etc.

Avocatul consilierilor municipali Diana Dilion, Sv. Oserbaieva și Evgenia Badiuc, care au fost citați să depună mărturii în calitate de bănuți la Direcția Teritorială Nord al CNA, a declarat că i s-au refuzat informații despre dosarul penal.

Primarul R. Usatîi și echipa lui au acuzat în repetate rânduri reprezentanții PDM, în special șeful Oficiului Nord al Cancelariei de Stat și concomitent președintele organizației teritoriale PDM din Bălți, Octavian Mahu, că au organizat represiuni împotriva deputaților poporului.

La 17 ianuarie 2018, O. Mahu a postat un răspuns pe pagina sa de Facebook. El a numit acuzațiile ca fiind „prostii”: „În ceea ce privește insultele publice împotriva mea <...> întotdeauna va exista un răspuns, iar răspunsul va fi puternic și dur”. <...> De a treia zi ați organizat clounadă și nimeni, în afară de activiștii voștri, nu vă susține. Nimeni nu vă va apăra de propriile păcatele. Mai devreme, am avertizat echipa lui Usatîi din Consiliul Municipal că vor fi aduși în fața justiției. Usatîi a fost cel care a adus echipa la situația dată, pentru că are nevoie de votul vostru, iar voi toți nu aveți nici educația necesară, nici experiența ca să înțelegeți unde încălcați legea. Și mai devreme sau mai târziu, va trebui să plătiți pentru toate acestea, fie că vă place sau nu. Iar Renato, în loc să plece cu demnitate, vrea să plece lăsând maximum de murdărie”, a scris liderul democraților din Bălți. Greva foamei a consilierilor s-a încheiat vineri, 19 ianuarie. În aceea zi a avut loc ședința Consiliului municipal, unde s-a luat decizia de a organiza un referendum pentru revocarea din funcție a primarului R. Usatîi¹⁶. Referendumul urma să aibă loc pe 4 martie 2018. În buletin trebuia să figureze doar o singură întrebare: „Sunteți de acord că domnul R. Usatîi rămâne primarul municipiului Bălți?” Opțiuni de răspuns: „Da”, „Nu”.

După cum se indica în preambulul deciziei, referendumul se anunța, „ținând cont de criticile din mass-media și din partea Cancelariei de Stat cu privire la îndeplinirea necorespunzătoare a atribuțiilor prevăzute de lege a primarului municipiului Bălți, domnul R. Usatîi”. 21 de consilieri municipali din totalul celor prezenți la ședință au votat pentru referendum.

În sală a fost prezentă și deputatul din cadrul PCRM E. Bondarenco. Ea

¹⁶ [II ședința extraordinară — 19.01.2018 – Primăria municipiului Bălți \(balti.md\)](#)

și-a exprimat sprijinul pentru fracțiunea majoritară PN și a promis că fracțiunea PCRМ din Parlament va susține ideea organizării unui referendum local la Bălți.

Primarul R. Usatii a intervenit online la ședința Consiliului Municipal prin Skype. El a spus că se simte vinovat că nu a fost alături de consilieri într-un moment atât de dificil. Potrivit acestuia, imediat după vot, a primit un mesaj sms de la un reprezentant al PDM, care spunea că referendumul va fi interzis.

CONCLUZII

1. Transhumanța politică constituie un fenomen social care se există și în cele mai stabile și performante democrații, dar el poate deveni periculos în cazul când comportă elementele coruperii politice sau dacă ia proporții de natură să denatureze, în mod considerabil, reprezentarea politică și, prin urmare, amenință stabilitatea instituțională a unui sau altui stat. În același timp, prin impunerea unei interdicții privind schimbarea de partid, unele țări încearcă să rezolve problema dezertărilor prea frecvente motivate în mod dubios. Cu toate acestea, prețul mare pentru o astfel de decizie este reducerea concurenței politice și păstrarea unui sistem de partide subdezvoltat. Democrațiile dezvoltate nu impun prevederi puternice împotriva dezertării, deoarece tradițiile lor politice și importanța obiectivă a disciplinei de partid înseamnă că dezertarea poate fi fatală pentru cariera politică a unui dezertor.

2. La nivel european, dar și mondial, există diferențe majore în ceea ce privește reglementările privind migrația politică. În unele țări, în special în democrațiile stabile, trecerea de la un partid la altul, care se întâmplă relativ rar, acest fenomen nu este perceput neapărat ca o problemă. În același timp, în alte state, practica migrației politice din parlament este reglementată în mod strict, pe motiv că numărul de migrații este atât de mare, încât amenință stabilitatea instituțională și reprezentarea politică. Dar, de regulă, legi stricte anti-traseism sunt rare în democrațiile consacrate (Portugalia, Irlanda, Suedia), dar mai comune în cele mai recente, ce s-au aflat sau se află în perioada de tranziție de la sistemul totalitar comunist la democrație și statul de drept (Bulgaria, Croația, Bosnia și Herțegovina, Estonia) unde adesea sunt văzute ca măsuri temporare menite să consolideze sistemul de partid haotic.

3. RM ar trebui să depună eforturi pentru apariția unor mecanisme de responsabilitate politică ca să poată fi contracarată transhumanța politică, care a bântuit scena politică în ultimile decenii. Dar, totodată, este important să înțelegem că nu există o soluție perfectă și rapidă în această privință. Este evident că vor exista dezertări mai îndoielnic motivate în viitor. Mai presus de toate, însă, RM are nevoie de dezvoltarea unor partide politice transparente, bazate pe asociere liberă, care să voteze împreună cele mai importante probleme. De aceea, concurența politică liberă este o condiție necesară pentru dezvoltarea și destinele țării noastre.

Prin urmare, în viziunea noastră, interdicția privind schimbarea de partid ar trebui să existe, cel puțin la etapa actuală a tranziției post-comuniste din RM.

4. Până la adoptarea unei legi care ar interzice dezertarea politică dintr-un partid sau altul, în calitate de o posibilă soluție temporară am putea include solicitarea dezertorului să rămână independent până la sfârșitul mandatului electoral. Totodată, pentru a anihila tendința schimbării de partid, ar trebui să se ia în considerare introducerea unor interdicții stricte la nivel de partide politice care ar crește prețului dezertării și disciplinei de partid fără a restrânge drepturile politicianilor.

5. Am constatat faptul că în RM, transhumanța politică, este mai răspândită decât în alte democrații fragile, având consecințe grave pentru destinul statului moldovenesc, iar acțiunile subiecților lui șochează lumea de bună credință nu numai pe cea autohtonă, dar și la nivel european și mondial. Din păcate, migrația politică din RM este însoțită de mituirea politică, mai ales, aceasta se manifestă în Parlamentul autohton.

6. Traseismul politic nu doar lovește în mod direct în fundamentele morale și etice ale societății, ci și viciază până la desfigurare sistemul politic și procesele politice din RM. În procesul analizei fenomenul transhumanței din RM, am constatat că migrația politică a parlamentarilor este deseori asociată cu oportunismul și coruperea politică, mai curând, decât cu alte circumstanțe, cum ar fi cele de ordin ideologic (dezacordul cu linia partidului sau cu liderul acestuia) sau excluderea din fracțiune în calitate de măsură disciplinară. În această ordine de idei, în opinia noastră, este foarte important ca deputatul ce migrează ca gogoșa de la un partid la altul să explice și să aducă argumente comprehensive vizavi de abandonarea unei fracțiuni parlamentare și afilierea la o altă fracțiune sau trecerea în categoria deputaților neafiliați. În aceste condiții, organele de drept trebuie să examineze în mod eficient orice suspiciune de corupere politică a deputaților, astfel încât încrederea cetățenilor în reprezentativitatea Parlamentului să fie restabilită.

7. În urma efectuării acestui studiu, putem susține cu certitudine că ex-președintele I. Dodon și PSRM, care a pornit o luptă aprigă împotriva traseiștilor, se fac a uita că mulți dintre ei au fost „traseiști de lux” al politicii moldovenești, după ce în 2011 I. Dodon a trădat PCR, alături de fosta președintă a socialiștilor, Z. Greceanîi, iar câteva luni mai târziu l-au votat pe Nicolae Timofti în funcția de președinte. În această privință și actualul secretar executiv al PSRM, V. Bătrîncea,

membru al Consiliului Executiv al PCRМ, reprezintă un alt exemplu elocvent, în acest sens. El a anunțat un război total împotriva traseiștilor, dar însuși a trădat la rândul său PCRМ, formațiune pe ale cărei liste a candidat de trei ori la alegerile parlamentare. Este adevărat, că în PCRМ a fost mereu pe locurile 80-90 pe listele electorale, iar I. Dodon l-a adus în fruntea partidului. Ceea ce V. Voronin considera că el este de mâna a doua, I. Dodon l-a luat de politician bun.

8. În aceeași situație este și actualul primar de Chișinău, I. Ceban, care era cea mai vocală voce din PCRМ, dar, în 2012, a aderat pe „neșteptate” la socialiști. De fapt, PSRM e un partid plin de traseiști care au fugit de la comuniști, ce au părăsit rând pe rând barca lor. În aceste condiții, este chiar un non-sens să-i condamni acum pe cei care părăsesc astăzi formațiunea PSRM.

9. Aceiași situație a existat și în cadrul PDM-ului, formațiune politică care a fost adusă la guvernare doar în urma unor trădări politice. Insuși fostul lider al partidului, D. Diacov, a trecut la rândul său prin mai multe partide și alianțe politice, pe care le-a trădat rând pe rând. La fel au stat lucrurile și în cazul unui alt lider al PDM, P. Filip, cel care a ajuns la apogeul carierei sale politice, în funcția de premier, doar datorită voturilor așa-numiților traseiști, iar Monica Babuc, cea care critica aprig colegele care ieșeau din PDM, a uitat probabil că în 2005 a candidat pe listele electorale ale PPCD la funcția de deputat.

10. Fenomenul transhumanței politice a fost caracteristic și ex-premierului V. Filat care a trădat, la rândul său, PDM, iar ulterior a format PLDM, iar colegul său, I. Leancă, a trădat la rândul său, PLDM-ul și a creat PPE.

11. Este semnificativă, în această privință, activitatea politică a transhumentului politic, ex- premierului I. Chicu, care a fost mai întâi în echipa comuniștilor pe timpul mandatului Z. Greceanii, apoi a fost ministru în guvernul PDM, ulterior, ajungând premier la propunerea socialiștilor, iar actualmente este fondatorul Partidului Dezvoltării și Consolidării Moldovei.

12. Putem conchide, că majoritatea partidelor politice din RM au ajuns la ascensiune doar în urma trădărilor: PSRM a crescut datorită nomadiștilor de la PCRМ, PLDM s-a format pe scheletele PDM și PPCD. Spre exemplu, Vitalie Nagacevschi a fost una din principalele achiziții ale lui V. Filat de la PPCD, Chiril Lucinschi de la PDM, etc.

13. Aceleași tendințe de traseism politic s-au manifestat în ultimile decenii și la nivelul aleșilor locali, care au trecut de la un partid la altul, mai ales, la

partidele ce dețineau puterea. Dar, în aceste cazuri, situația este puțin alta, decât în privința transfugilor din Parlamentul RM. În cazul aleșilor locali, ca și a celor din parlament a fost utilizată mita politică la asigurarea procesului de transmigrare atât din partea primarilor, cât și a consilierilor locali pentru a obține rezultatele scontate – dobândirea posturilor de președinți de raioane, Consilii raionale etc. Această tendință s-a manifestat pe deplin, mai ales, la alegerile locale din 2015 și într-o anumită măsură la cele din 2019. Însă, procesul de migrație politică la nivel local a fost asigurat, mai ales, prin intermediul presiunii din partea organelor de drept, care la indicația oligarhului V. Plahotniuc îi converteau și amenințau pe primari și consilierii locali ca să trecacă de partea PDM-ului, deoarece, în caz contrar, lor li se deschideau dosare penale, sau se recurgea la promisiuni care vizau rezolvarea problemelor cu care se confruntau localitățile în cauză.

14. Lipsa de moralitate, care persistă, mai ales, în domeniul politic din RM ține de absența unei culturi politice autentice, ce constituie o trăsătură caracteristică a unui stat democrat și de drept. În aceste condiții, este necesar de a reforma clasa politică autohtonă, ca să acceadă pe scena politică o nouă generație de politicieni, care să dea dovadă de moralitate, voință, spirit de inițiativă, perseverență și responsabilitate pentru a pune capăt fenomenelor amoralității, migrației politice, a trădării și mituirii ce există în politica moldovenească de câteva decenii. Parțial această primenire în sens pozitiv a clasei politice a demarat spre sfârșitul anului 2020 și putem spune cu certitudine, că începe a se întrezări lumina la capătul tunelului, dar, totuși, suntem abea la început de cale și, de aceea, trebuie depuse eforturi perseverente ca să depășim treptat acest fenomen social nociv.

Bibliografie:

1. *Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană*. Iunie 2014. Disponibil: www.eur-lex.europa.eu
2. ALEXE, D., BARBAROȘIE, L. *Traseismul în Moldova este însoțit foarte frecvent de mituirea politică*. 8 martie 2013. Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/24923562.html>
3. *Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova* (în continuare-A.O.S.P.R.M.), Fond 51, inv. 3, dosar 211, f. 4-7.
4. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29 iulie 1994. Chișinău: Moldpres, 1994.
5. ADEROV, V., SCULEA, L. *Orientări și ierarhii valorice în epoca relativismului axiologic*. Disponibil: revista.amtap.md › wp-content › files_mf., pp. 158-161.
6. AITMATOV, C. *Legenda mancurtului*. Chișinău: Ed. Arc, 2012. 32 p.
7. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*, traducere de Doina Lica. Timișoara: Ed. Amarcord, 2000. 284 p.
8. BĂDESCU, M. *Drept Constituțional și Instituții Politice*. București: Ed. Lumina Lex, 2001.
9. BĂDESCU, M., ȚONEA, B. *Drept Constituțional și instituții politice*. București: Ed. Universul Juridic, 2006. 242 p.
10. BELOSTECINIC, A., PERU, A. Infotactici de conservare a imaginii plauzibile: crearea imaginii prin minciună politică și tactici de manipulare. In: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică) Partea XVII. Chișinău: USM, 2001, pp. 14-15.
11. BENDA, JU. *Trădarea cărturarilor*. București: Ed. Humanitas, 2017. 184 p.
12. BENEWICK, R., GREEN, PH. *Dicționarul marilor gânditori politici ai secolului XX*. București: Artemis, 2002. 344 p.
13. *Biblia sau Sfânta Scriptură*. București: Ed. Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe române, 1996. 1111 p.
14. BILCEA, V. (coord.), *Istoria românilor. O sinteză cronologică*. București, Ed. Meronia, 2015. 374 p.
15. BOGATU, P. Se caută o elită nesovietizată. In: *Jurnal.md*, 27 iulie 2010.
16. BUCATARU, I. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice. In: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică). Chișinău:

- USM, 2005. nr. 1 (XXVIII).
17. BUCUR, B. *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*. Cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop. Cuvânt-înapoi de Hans-Cristian Maner. București: Ed. RAO, 2019. 728 p.
 18. BULMER, S., LEQUESNE, CR. *Statele membre ale Uniunii Europene*. Chișinău: Ed. Cartier, 2009. 488 p.
 19. BURDEAU, G. *Traite de science politique*. T. 3. Paris: L.G.D.J., 1968. 683 p.
 20. BRECHON, P. *Partidele politice*. Trad. De Maria Nora Țărnăra, Adriana Barvinschi. Cluj-Napoca: Eikon, 2004. 260 p.
 21. BRZEZINSKI, ZB. *Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției*. București: Ed. „Diogene”, 1995. 183 p.
 22. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană*. Chișinău: Ed. Arc, 2010. 328 p.
 23. CAPCELEA, V. *Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile ei*. Chișinău: Ed. Arc, 2012. 192 p.
 24. CAPCELEA, V. Configurarea morală a societății post-totalitare. In: *Filozofia și cunoașterea economică: aspecte teoretice, etice și politice*: Culeg. de lucrări științifice. Acad. de Studii Econ. a Moldovei. Chișinău: Ed. ASEM, 2012, pp. 32-40.
 25. *Idei și valori perene în științele socio-umane: studii și cercetări* : Zilele Academice Iașene, ed. a 27-a, 18-19 oct. 2012. Iași: Filiala Acad. Române, Inst. de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”. Cluj-Napoca, 2012, vol. 17. pp. 587-596.
 26. CAPCELEA, V. Aspectele morale ale puterii în condițiile tranziției de la societatea totalitară la societatea democratică. In: *Colocviul anual al Centrului de Hermeneutică, Fenomenologie și Filozofie practică*, Iași, 25-26 oct. 2012. Iași: Univ. „Al. I. Cuza”, 2012.
 27. CAPCELEA, V. Locul și rolul responsabilității morale în societatea postmodernă. In: *Problema omului în filozofie și economie: aspecte metodologice, epistemologice și axiologice*. Culegere de lucrări șt. a Acad. de Studii Econ. a Moldovei. Catedra Filozofie și Politologie. Chișinău: Ed. ASEM, 2013, pp. 112-122.
 28. CAPCELEA, V. Impactul globalizării asupra fenomenului moralității în societatea post-modernă. In: *Strategia supraviețuirii din perspectiva*

- bioeticii, filosofiei și medicinei*. Culegere de articole științifice cu participare internațională. Univ. de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Rep. Moldova, Catedra Filosofie și Bioetică, Centrul Naț. de Bioetică din Rep. Moldova. Chișinău: Medicina (Tipog. Print-Caro), 2014, vol. 4 (20), pp. 63-66.
29. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Ed. PRO Universitaria, 2016. 302 p.
 30. CAPCELEA, V. *Intellectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în existența socială*. Bălți: Indigou Color, 2017. 134 p.
 31. CAPCELEA, V. *Deontologia profesională a juristului: curs universitar*. București: Ed. Universul juridic, 2018. 304 p.
 32. CAPCELEA, V. Fenomenul „trădării intelectualității” în spațiul românesc. In: *Științele socioumanistice și progresul tehnico-științific*, conferința științifică interuniversitară. „Teoria și practica integrării europene,, conferința științifică studențească. Chișinău: Tehnica-UTM, 2019, pp. 11-17.
 33. CAPCELEA, V. *Filosofia socială: curs universitar*. București: Ed. Pro Universitaria, 2019. 417 p.
 34. CAPCELEA, V. *Tractat de filosofie*. București: Ed. Pro Universitaria, 2020. 406 p.
 35. CAPCELEA, V. Responsabilitatea morală pentru celălalt – imperativ categoric al societății contemporane. In: *Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare*, conferință științifică internațională (3; 2020; Chișinău). Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Ediția a 3-a, 06-07 noiembrie 2020. Chișinău: Editura Print-Caro, 2020, pp. 163-167.
 36. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Ed. Pro Universitaria, 2022. 340 p.
 37. CAPCELEA, V. Caracterul imperativ al normelor de conviețuire pentru societatea contemporană. In: *Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale*, conferință științifică internațională (3; 2022; Chișinău). Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022. Chișinău: Tehnica-UTM, 2022, pp. 65-69. ISBN 978-9975-45-821-4 (PDF).
 38. CAPCELEA, V. Importanța aspectelor morale și etice ale bunei-credințe

- pentru societatea contemporană. In: *Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare*, conferință științifică internațională (5 ; 2022 ; Chișinău). Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Ediția a 5-a, 7-8 octombrie 2022. Chișinău: Print-Caro, 2022, pp. 87-92.
39. CAPCELEA, V. *Intelectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în societatea post-modernă*. București: Ed. Pro Universitaria, 2022. 273 p.
40. CAPCELEA, V. Empatia și grija pentru celălalt – imperativ categoric a vremurilor anevoioase prin care trece civilizația umană în prezent. In: *Educația din perspectiva valorilor : repere, modele, sinteze*. București: Ed. Eikon, 2022, pp. 17-22.
41. *Care este atitudinea moldovenilor față de persoanele refugiate din Ucraina*. 29 martie 2022. Disponibil: <https://stiri.md> › article › social
42. CARPINSCHI, A., BOCANCEA, CR. *Știința politicului*. Vol. I. Iași: Ed. Universității Al. I. Cuza, 1998. 354 p.
43. CEAGLEI, CR., SACA, V. Machiavelismul ca model de comportament al omului politic în contextul transformărilor democratice din spațiul postcomunist. In: *Moldoscopie*, 2011, nr. 3, pp. 5-25.
44. CERNENCU, M. ș.a. *Republica Moldova: Istoria Politică (1989-2000). Doc. și materiale*. Vol. I. Chișinău: USM, 2000.
45. CERNENCU, M., BOȚAN, I. *Evoluția pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova*. Chișinău: Ed. Arc, 2009. 164 p.
46. CHIRIBUCĂ, D. *Tranziția postcomunistă și reconstrucția modernității în România*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, Eikon, 2004. 274 p.
47. CIMPOIEȘU, D. Alegerile parlamentare au aruncat Republica Moldova într-o profundă criză politică. In: *Limba română*, 58. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/58-77.pdf
48. CIOBANU, I. Reglementarea juridică a finanțării partidelor politice în Republica Moldova. In: *Anuarul Catedrei Discipline Socio-Umanistice*. Bălți, 2012, pp. 94-100.
49. CIOBANU, I. Probleme și soluții privind aprecierea istorică și politico-juridică a regimului totalitar comunist și a simbolicii (secera și ciocanul). In: *Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*, 2012, nr. 3 (25), pp. 137-142.

50. CIOBANU, I. Unele considerații privind rolul, funcțiile și organizarea partidelor politice în societatea contemporană. In: *Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*, 2012, nr. 4 (25), pp. 144-151.
51. CIOBANU, I. *Regimul juridic al organizării și funcționării partidelor politice în Republica Moldova*. Chișinău: Ed. Print Caro, 2013. 142 p.
52. CIOBANU, I. Reglementarea juridică a activității partidelor politice. Studiu bibliografic. In: *Mat. conf. șt. a Academiei Române, Filiala Cluj, Institutul de Istorie George Barițiu, Departamentul de Cercetări Socio-Umane*. Cluj, 2014, pp. 47-56.
53. CIOBANU, V. *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*. Iași: Ed. Polirom, 2005. 408 p.
54. *Codul Penal al României din 1936* [online]. Disponibil: <http://freelex.juridic.ro/DocumentView.aspx>
55. CONSTANT, B. *Traite de sociologie*. T. 3. Paris: L.G.D.J., 1968.
56. *Constituția României din 1938* [online]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame
57. COSTACHI, Gh., GUCEAC, I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2003. 341 p.
58. COTEA, F. S. *Buna-credință: implicații privind dreptul de proprietate*. București: Ed. Hamagiu, 2007. 576 p.
59. CRISTEA, A. *Etica postmodernă. Paradoxuri. Antinomii. Echivocuri*. Disponibil: www.revistaperspective.ro.
60. CUJBĂ, S. *Morala omului politic*. București: Ed. Memoria, 1900. 201 p.
61. DAMIAN, GH. Startfor: Moldova, o țară fără națiune. În: *Timpul.md*, 2010, 23 noiembrie.
62. DĂNIȘOR, Gh. Postmodernismul etic. In: *Analele Universității din Craiova*. Seria Filosofie. 2008, nr. 21, pp. 49-54.
63. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a doua. București: Ed. Univers enciclopedic, 1996. 1192 p.
64. DUBASOVA, E. Cu ce ne-a speriat Ion Ceban? Și de ce funcționează astfel de „povești de groază”. In: *News Marker*, 14 februarie 2023. Disponibil: <https://newsmaker.md/ro/cu-ce-ne-a-speriat-ion-ceban-si-de-ce-functioneaza-astfel-de-povesti-de-groaza/>

65. DUCULESCU, V., CĂLINOIU, C., DUCULESCU, G. *Drept Constituțional Comparat*. Vol. I. București: Lumina Lex, 1999. 478 p.
66. DUVERGER, M. *Sociologie politique*. Paris: PUF, 1967. 444 p.
67. DUVERGER, M. *Les parties politiques*. Paris: Armand Colin, 1976. 476 p.
68. DUMITRESCU, L. *Traseismul politic din România. O amenințare de securitate?* Disponibil: <https://psnews.ro> › Arhivă
69. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. a 2-a, rev. București: Ed. Univers enciclopedic Gold, 2016. 1376 p.
70. EFROS, I. Frontierele, identitățile și tranzițiile multiple în Republica Moldova. In: *Prioritățile Europeanizării asupra instituțiilor publice în Republica Moldova: tinerețea unei democrații*. Materialele Conferinței Internaționale, organizată cu susținerea Balkan trust for Democracy (BTD) și IDIS Viitorul. Chișinău, 27 aprilie 2007.
71. ENCIU, N. *Politologie: Curs universitar*. Chișinău: Ed. Civitas, 2005. 384 p.
72. ENACHE, M., CIMPOEȘU, D. *Misiune Diplomatică în Republica Moldova*. Iași: Polirom, 2000. 431 p.
73. FLOUR, J., AUBERT, J.-L., SAVAUX, E. *Les obligations*. Tome 2: Le fait juridique. 10e édition. Paris: Armand Colin, 2003. 384 p.
74. *Formațiuni politice din Republica Moldova (1991-1998)*. Chișinău: MoldPres, 1998. 149 p.
75. *Gaik Vartanean confirmă că a părăsit fracțiunea PSRM: „Declar că voi activa în Parlament ca deputat independent”*. Disponibil: <https://www.zdg.md/importante/gaik-vartanean-confirma-ca-a-parasit-fractiunea-psrm-declar-ca-voi-activa-in-parlament-ca-deputat-independent/>
76. GOROVEI, D. Mobilitatea interpartizană în Parlamentul României: studiu de caz; 2008-2012. In: *Romanian Political Science Review*, 2012, vol. XII, no. 4, pp. 605-635.
77. GORPHE, Fr. *Le principe de la bonne foi*. Paris: Dalloz, 1928. 263 p.
78. GUSTI, D. *Doctrinile partidelor politice*. Institutul Social Român. București: Cultura Națională, 1922.
79. HABERMAS, Jü. *Conștiința morală și acțiune comunicativă*. București: Ed. ALL, 2000. 184 p.
80. HELLER, W., MERSHON, C. Party switching in the Italian Chamber of Deputies, 1996–2001. In: *Journal of Politics*, 2005, pp. 536-559.

81. HELLER, W., MERSHON, C. *Political parties and legislative party switching*. Palgrave Macmillan, 2009. 329 p.
82. Hotărârea Parlamentului nr. 683-XII din 23 august 1991. In: *Monitorul Oficial*, nr. 008 din 30.08.1991, nr 11-12/91.
83. Hotărârea Nr 84 din 11-06.2020 pentru adoptarea Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupție politică. In: *Monitorul Oficial* nr. 153-158 art. 290, 26.06.2020.
84. IONESCU, CR. *Drept Constituțional și instituții politice. Teoria generală a instituțiilor politice*. Vol. I. București: Ed. Lumina Lex, 2001.
85. ISAC, I. Mitologie politică, mitologie istorică și manipulare în post-totalitarism. Sinuozități istoriografice în discursul politic oficial din Republica Moldova. In: *Analele Institutului de Istorie „Gh. Barițiu” din Cluj-Napoca, Serias Humanistica*, 2010, vol. VIII, pp. 147-164.
86. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. București: Ed. Inst. Cultural Român, 2003. 604 p.
87. ISTRATI, E. Unele considerații cu privire la data înființării Partidului Național Moldovenesc. In: *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1 (21).
88. *În ultimul deceniu, zeci de deputați au migrat de la un partid la Disponibil: <https://tvrmdova.md>* politic
89. KANT, Imm. *Opere. Critica rațiunii practice*. București: Ed. Paideia, 2003. 286 p.
90. KULAHCI, E. *Natura și politica partidelor europene: social-democrația și criza șomajului*. Iași: Institutul European, 2006. 387 p.
91. JONAS, H. *Le Principe Responsabilité. Une éthique pour la civilisation technologique*. Paris: Flammarion, 1998. 470 p.
92. JOHANSSON, K. M., ZERVAKIS, J. *European political parties between cooperation and integration*. Baden: Nomos. 2002. 239 p.
93. JUC, V. Problemele sociale în programele partidelor politice. In: *Politica socială și problemele ameliorării calității vieții*. Chișinău, 2002.
94. LABALOMBARA, J., WEINER, M. *Political Parties and Political Development*. Princeton, 1966. 496 p.
95. LADRECH, R. Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis. In: *Queen's Papers on Europeanization*. Nr. 2, pp. 1-11.
96. Legea privind statutul alesului local nr. 768-XIV din 02.02.2000. In: *Monitorul*

- Oficial al Republicii Moldova*. 03 martie 2000, nr. 34.
97. Legea R.S.S.M. cu privire la introducerea unor modificări în articole 6, 7 și 49 din Constituția (Legea fundamentală) a R.S.S.M., nr. 10-XII, 10 mai 1990. In: *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM*. Chișinău, 1990, nr. 5, art. 86.
 98. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea legii privind partidele și alte organizații social-politice nr 146-XIV din 30 septembrie 1998. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 12 noiembrie 1998, nr. 100-102/613.
 99. Legea Republicii Moldova pentru modificarea articolului 5 din Legea privind partidele și alte organizații social-politice nr. 367-XIV din 29.04.1999. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 27 mai 1999, nr. 53-54/247.
 100. Legea nr. 768-XIV din 02.02.2000 privind statutul alesului local. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 24 martie 2000.
 101. Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 09 martie 2007, nr. 32-35.
 102. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*. București: Ed. Babel, 1996. 320 p.
 103. LUCINSCHI, P. *Răspunsuri la 59 de întrebări ale alegătorilor*. Chișinău, 1996.
 104. MARGA, A. Unde este elita intelectuală. In: *Cotidianul.ro*, 20 noiembrie 2021.
 105. MELEȘTEAN, I. Traseismul politic al primarilor din Republica Moldova (2011-2017). In: *Administrarea Publică*. 2017, nr. 3., pp. 153-158.
 106. Michels R. *Political parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* [online]. New York: Free Press, 1966. Disponibil: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/michels/polipart.pdf>
 107. MUNTEANU, I. *Partidele politice din Republica Moldova: legi, practice și reforme*. Chișinău: Ed. Cartier, 2010. 170 p.
 108. MUNTEANU, I., CHIFU, I., FRUNTAȘU, I. și al. *Moldova pe calea democrației și stabilității: din spațiul postsovietic în lumea valorilor democratice*. Chișinău: Ed. Cartier, 2005. 259 p.
 109. NICA, D. *Votul mixt ca element al deficitului democratic*. Disponibil: <https://lidmoldova.org/2019/10/16/votul-mixt-ca-element-al-deficitului-democratic/>

110. NOZICK, R. *Anarchie, State and Utopia*. New-York: Basic Books, 1974. 190 p.
111. OBERREUTER, H., MINTZEL, A. *Parteien in der Bundesrepublik, Deutschland*. Muenchen: Olzog, Verlag, 1990. 282 p.
112. ORREN, J. The Changing Styles of American Party Politics. In: *The Future of American Political Parties. The Challenge of Governance*. New Jersey: Englewood Cliffs, 1982, pp. 143-158..
113. Pagina web a Partidului Democrat din Moldova. Disponibil: <http://www.old.pdm.md/ro/echipa/primari>
114. Pagina web a Comisiei Electorale Centrale. Disponibil: <http://www.cec.md/index.php?pag=cat&id=1510&l=ro>
115. PASCARU, A. *Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Ed. Arc, 2000. 141 p.
116. POEDE, G. *Dominație și putere în gândirea lui M.Weber*. Iași: Tipografia Moldova, 2002. 290 p.
117. PONOMAREV, B. N., HVOSTOV, V. M., KUCIKIN, A. P. *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*. București: Ed. Politică, 1960. 844 p.
118. POPA V. *Drept public*. Chișinău: Ed. Acad. de Administrare Publică pe lângă Guvernul Rep. Moldova, 1998. 340 p.
119. Procesul verbal de constituire a Partidului Țărănesc. In: *Țara nouă*. 4/17 august 1919, I, nr. 9, 18 p.
120. Programul Partidului Țărănesc basarabean. In: *Cuvânt Moldovenesc*. 12/25 august 1918.
121. QUERMONNE, J-L. *Le system politique de l'Union Européenne*. 5e éd. Paris: Montchrestien, 2002. 158 p.
122. RUSU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Ed. Lumina Lex, 2001.
123. SELEJAN, A. *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*. București: Ed. Cartea românească, 2005. 520 p.
124. SARTORI, G. *Teoria democrației reinterpretate*. Iași: Ed. Polirom, 1999. 512 p.
125. SCURTU, I. *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001)*. Vol. II. București: Ed. Fundației Culturale Române. 2003. 336 p.
126. SHABAD, G., SLOMCZYNSKI, K. Inter-Party Mobility among Parliamentary Candidates in Post-Communist East Central Europe. In: *Party Politics*. 2004, vol. 10, no. 2, , pp. 151-176.

127. TĂNĂSESCU, FL. *Parlamentul și viața parlamentară din România (1930-1940)*. București: Ed. Lumina Lex, 2000. 464 p.
128. *Tribunalul prostituatelor*. Disponibil: [www.hotnews.md/m/articles/view.hot?id... /view.hot?id...](http://www.hotnews.md/m/articles/view.hot?id.../view.hot?id...)
129. RAWLS, J. *Theory of Justice*. Oxford University Press, 1999. 538 p.
130. *Record de traseism. Un politician explică de ce a trecut ...* Disponibil: <https://newsweek.ro> › politica
131. SÂRBU, T. *Etica, valori și virtuți morale*. Iași: Ed. Societății Academice „Matei Teiu Botez”, 2005. 264 p.
132. SCHWARTZENBERG, R-G. *Sociologie politique*. 2eme. ed. entirement remain. Paris: Montchrestien, 1974. 704 p.
133. SCHATTSCHEIDER, E. E. *Party Government*. New York: Rinehart, 1942. 220 p.
134. SERIAUX A. *Les obligations*. Paris: P.U.F., coll. dr. fundamental, 1992. 420 p.
135. ȘERBAN, N. A. Tipologia discursului postmodern. In: *Analele Universității din Craiova, Seria Filosofie*. 2008, nr. 21, pp. 67-73.
136. Teodor Meleșcanu, liderul unui partid de colonei și fripturiști. In: *România liberă*. 12 august 1999.
137. TOCQUEVILLE, DE ALEXIS. *Democracy in America*. Ed. by Harvey C. Mansfield. Chicago: The University of Chicago Press, 2002. 722 p.
138. *Tratat de etică*. Iași: Ed. Polirom, 2006. 608 p.
139. VAN, MEURS W. P. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Chișinău: Ed. Arc, 1996.
140. VARZARI, P. *Elita politică din Republica Moldova: realizări și perspective*. Chișinău: CEP USM, 2008. 147 p.
141. VASILESCU, GR., GROSU, V. Tranziția spre democrație a Republicii Moldova. Rolul dimensiunii Internationale. In: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2009, nr. 2 (150), pp. 137-138.
142. WILKWE, P. *Theorien des politischen Skandals: Verlauf, Besonderheiten und Häufung politischer Skandale in en Medien Paperback*. GRIN Verlag; 2. edition, 19 Jan. 2009. 24 p.
143. VOLNIȚCHI, I. *Istoria partidelor politice (1991-2009)*. Chișinău: [S.n.], 2010. 310 p.
144. XENOFONTOV, I. V. De la ajutor de tractorist la președinte de stat:

- amintirile lui Vladimir Voronin. In: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria științe umanistice*. 2022, , nr. 10 (160), pp. 107-109.
145. ZĂPARȚAN, L. *Repere în știința politicii*. Iași: Ed. „Chemarea”, 1992. 295 p.
146. АРТЕМОВА, Н. Е. *История СССР: Учебник для студентов институтов культуры*. ч. I. Москва: Высшая Школа, 1982. 863 с.
147. БАЙКОВА, Т. К. *Конституционно-правовой статус политических партий в Российской Федерации*. Диссертация канд. юрид. наук. Москва: МГЮА, 2002. 33 с.
148. БОСТАН, Г. *Политический туризм: как нам от него избавиться?* Disponibil: <https://www.zdg.md/ru/?p=38736>.
149. ГУСЕЙНОВ А. А., АПРЕСЯН Р. Г. *Этика: Учебник*. Москва: Гардарики, 2000. 472 с.
150. *Политический туризм: как нам от него избавиться?* Disponibil: <https://www.zdg.md/ru/?p=38736>
151. ДЮВЕРЖЕ, М. *Политические партии*. Москва: Парадигма, 2005. 248 с.
152. КОЛОМИЙЦЕВ, В. Ф. *Партии в зеркале западной политологии*. В: *Государство и право*. 1995, № 10, с. 136-145.
153. *Конституция Союза Советских Социалистических Республик*. Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977. Москва, 1985. 127 с.
154. МАТУЗОВА, Н. И., МАЛЪКО, А. В. *Теория государства и права: курс лекций*. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2000. 245 с.
155. РОГОВАЯ, Г. *Мораль и политическая власть: теория, реалии, перспективы*. In: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. 2010, nr. 153, p. 142-151.
156. *История Р.С.С. Молдовенешть*, вол. 2. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1970. 875 p.
157. ШМАЧКОВА, Т. В. *Мир политических партий*. В: *Полис*. 1992, № 1-2, С. 226-233.
158. ВОРОНИН, V. *Видится мне многое с высоты годов...* Chișinău, 2021. 256 p.

Resurse electronice:

1. <https://www.zdg.md/ru/?p=38736>
2. <https://tvr moldova.md> › politic

3. <https://newsweek.ro> › politica
4. <https://www.elenarobu.md/traseistii-politicii-moldovenesti/>
5. <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/cum-arata-lista-traseistilor-politici-din-moldova-2147551.html> .
6. <https://moldova.europalibera.org/a/cel-mai-traseist-parlament-din-istoria-republicii-moldova/29626239.html>
7. <https://www.zdg.md/stiri/politic/de-unde-si-catre-cine-au-migrat-deputatii-din-actualul-parlament/>
8. <https://www.zdg.md/stiri/politic/dezvaluiri-din-parlament-sumele-de-bani-pentru-care-au-fost-cumparati-deputatii-transfugi/>
9. <https://realitatea.md/istoria-deputatilor-transfugi-din-2014-ia-turatiei-carp-sesizeaza-pg-cere-investigarea-si-ex-parlamentarilor-pldm-si-pl/>
10. <https://stiri.md/article/politica/olesea-stamate-despre-lipsa-investigarii-transfugilor-din-pldm>
11. <http://www.infotag.md/politics-ro/303816/>
12. <https://moldova.europalibera.org/a/ion-ceban-se-lanseaz%C4%83-%C3%AEn-politic%C4%83-/32000603.html>
13. <https://moldova.europalibera.org/a/partidul-lui-ion-ceban-ar-fi-sus%C8%9Binut-de-moscova-potrivit-trezoreriei-sua-/32102718.html>
14. https://www.ipn.md/ro/alternativa-europeana-a-primarului-ion-ceban-op-ed-de-7978_1091927.html
15. <https://newsmaker.md/ro/ceban-incearca-sa-preia-electoratul-pdm-ului-lui-plahotniuc-studiu-publicat-de-centrul-roman-de-politici-europene/>
16. <https://tribuna.md/2022/12/22/partidul-miscarea-alternativa-nationala-constituit-ion-ceban-vom-fi-parte-a-urmatoarelor-guvernari/>
17. <https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2022/12/Raport-CRPE-2022-Aventurile-lui-Ion-Ceban-in-Romania-.pdf>
18. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/ex-deputatul-transfug-eugeniu-nichiforciuc-pus-sub-invinuire-pentru-coruptie-i-a-promis-unei-deputate-350-000-euro-pentru-a-parasi-pcrm-ca-ulterior-sa-voteze-proiectele-de-lege-inaintate-de-pdm/>
19. <https://stiri.md/article/ro/cati-bani-ar-fi-luat-deputatul-angel-agache-pentru-a-parasi-pdm>
20. <https://moldova.europalibera.org/a/pas-propune-combaterea-traseismului->

- politic/28395772.html
21. <https://unghiul.com/turism-politic-primarii-opteaza-pentru-partidul-la-moda/>
 22. <http://hotnews.md/articles/view.hot?id=64157>
 23. [Через голодовку к референдуму. Хроника протестной недели в Бельцах | СП - Новости Бельцы Молдова \(esp.md\)](#)
 24. [I ședința extraordinară — 03.01.2018 – Primăria municipiului Bălți \(balti.md\)](#)
 25. [I ședința extraordinară — 19.01.2018 – Primăria municipiului Bălți \(balti.md\)](#)
 26. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114796&lang=ro
 27. <https://www.zdg.md/stiri/politic/socialistii-sustin-ca-sunt-impotriva-traseismului-politic->
 28. [reactia-psrm-dupa-ce-deputatul-alexandr-nesterovschi-a-anuntat-despre-retragerea-din-fractiune/](#)
 29. <https://socialistii.md/>
 30. <https://nordnews.md/un-nou-dosar-penal-pe-numele-lui-dodon-socialistul-trimis-pe->
 31. [banca-acuzatilor-pentru-fals/](#)
 32. <https://newsmaker.md/rus/novosti/sandu-ob-uhode-dvuh-deputatov-iz-psrm-eto-ne-demokratiya-bolshe-pohozhe-na-korrupsiyu/>
 33. https://www.ipn.md/ro/deputatii-nesterovschi-si-lozovan-colecteaza-semnaturi-pentru-crearea-unui-7965_1096390.html
 34. <https://www.youtube.com/watch?v=JhVXnePjth4>
 35. <https://promolex.md/>
 36. <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/AssemblyList/AL-XML2HTML-EN.asp?lang=en&XmlID=NationalDelegation-md>